

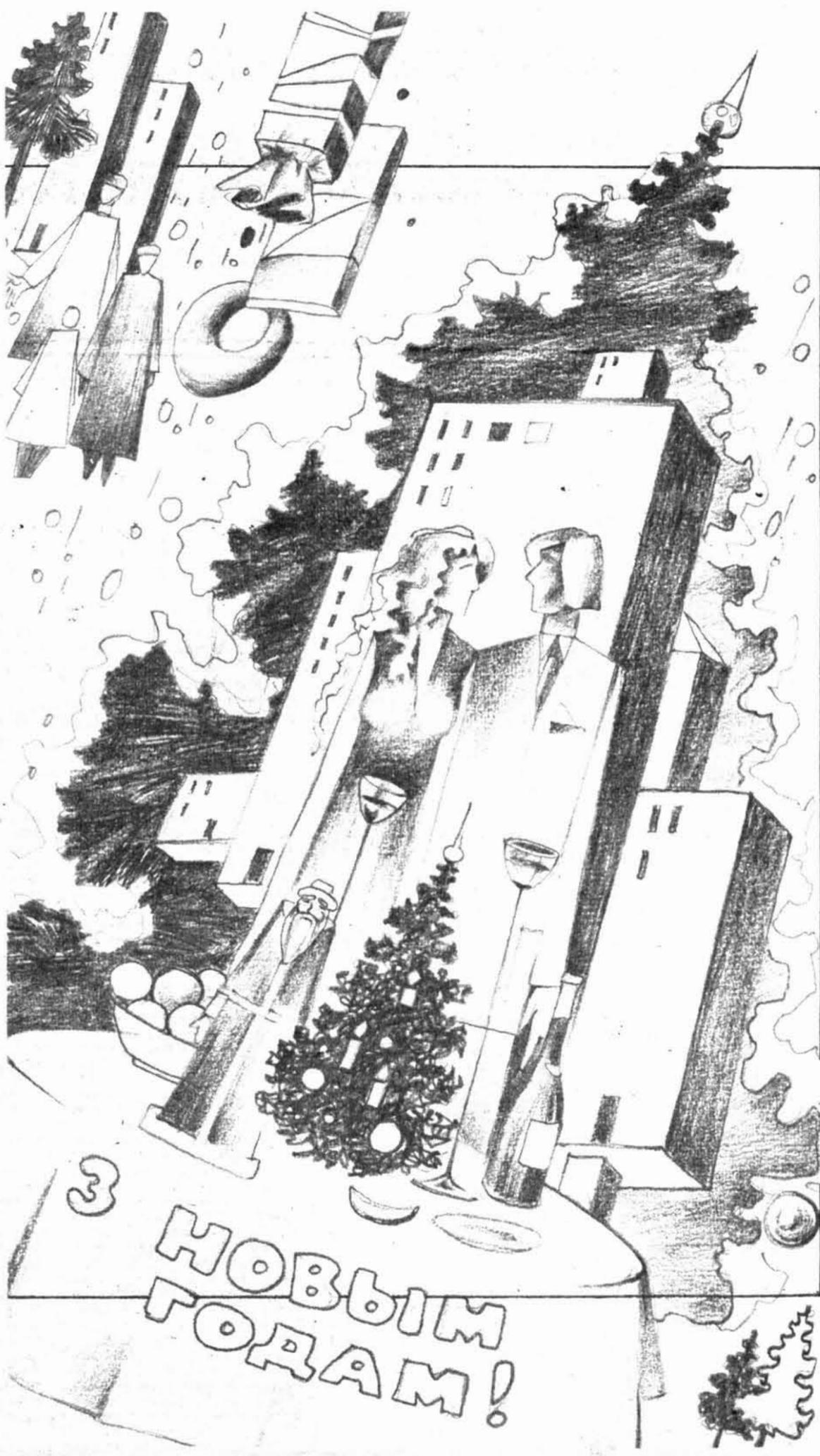
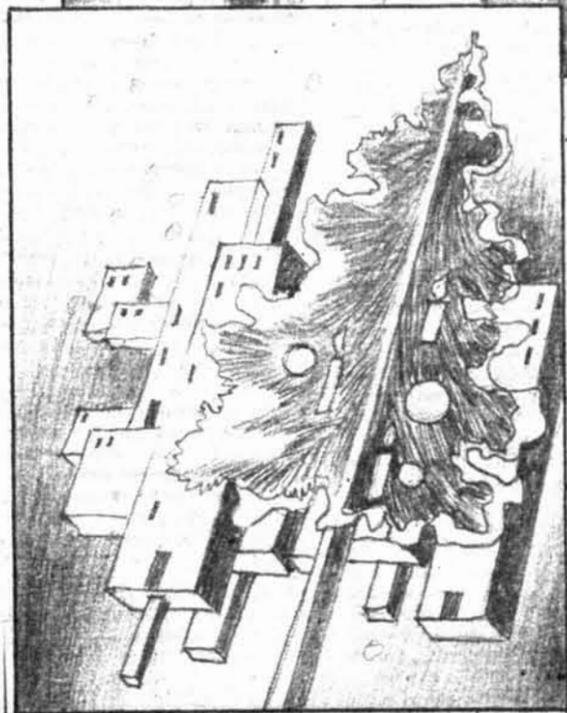
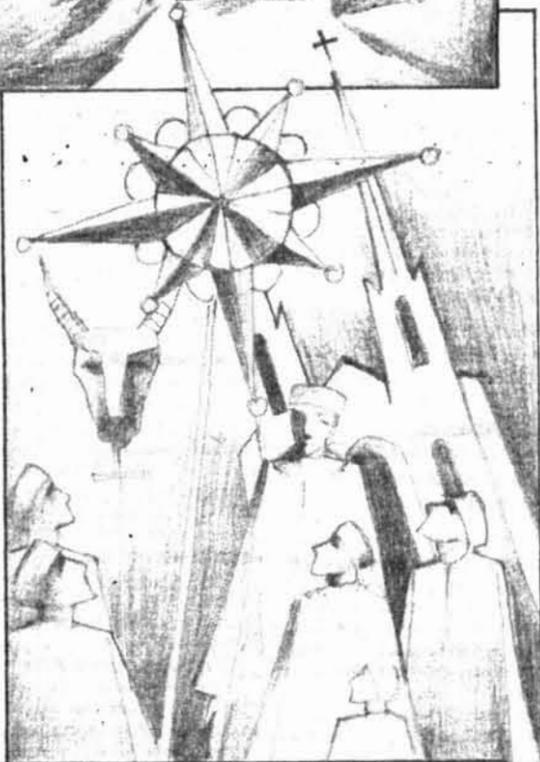
ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫ БЕЛАРУСІ

ЛІТЭРАТУРА МАСТАЦТВА

31 снежня 1993г

№ 52 (3722)

Кошт 30 руб

Кола дзеян

Большасць людзей, пэўна, па натуре сваёй аптымісты. Заўважце, святкуем мы сустрэчу Новага года, а не развітання са старым. І кожны раз не пакідае нас надзея, што наступны год будзе лепшым, чым мінулы. Дык хай жа і сапраўды будзе так! У чарадзе апошніх гадоў год мінулы быў, бадай, годам няспраўджаных надзей, годам тапанання на месцы, годам не ўмацавання чашага суверэнітэту, а гандлявання ім... Не прынята Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь, не ўведзена нацыянальная валюта, не вызначаны час датэрміновых выбараў... Такіх «не» рознай ступені значнасці можа набрацца не адзін дзесятак. І таму мы без жалю развітаем са старым годам і з нязменнай надзеяй узірнемся ў год наступны: якім ён будзе, што прынясе нам? Адны трылогіі і расчараванні, альбо... Альбо пакінем мы сваю правінцыйнасць і памяркуюнасць ў годзе мінулым і пачнём, нарэшце, будаваць сваю дзяржаву — роўную сярод роўных!

АБЯЦАННЕ ТЫДНЯ

Калі верыць пану Кебічу, то на пачатку наступнага года Беларусь чакуюць рэвалюцыйныя перамены ў эканоміцы. Ужо ў першыя дні яго павінна з'явіцца беларуска-расійская палітычная заява, адным з асноўных пунктаў якой будзе аб'яднанне грашовых сістэм дзвюх краін. Што гэта будзе азначаць на справе, патлумачыў у сваім інтэрв'ю «Звяздзе» старшыня Нацбанка Беларусі С. Багданкевіч: «Першапачаткова Расія магла б даць нам 1/3 ад той сумы, якую мы выдаём з банкаў за месяц на зарплату і пенсіі. І мы выдавалі б у першы ж месяц працэнтаў 30 зарплаты расійскімі рублямі. Усе астатнія «зайчыкі» былі б роўныя расійскім рублям... Пройгрыш з боку Расіі тут, вядома, будзе. Але калі яна пойдзе на гэта — то ў імя пэўных уласных інтарэсаў. Што да нас — часовага выгады, зразумела, будзе. Але толькі часовага. Праз месяц-другі вярнуцца тыя ж цяжкасці, што і раней былі». І яшчэ: «Патрэбна палітычная воля і палітычная ўступка з боку Расіі. Гэта не ад нас залежыць... Усе залежыць ад першых асоб Расіі. Чарнамырэдзін падтрымлівае, Фёдарэў таксама». Тут напрошваецца адразу некалькі пытанняў. Па-першае, усе гэтыя «пражэктны» пісаны віламі па вадзе. Прыгадаем, лідэры Расіі абяцалі з 15 снежня зняць мытныя бар'еры на м'ясы з Беларусі, але так і не зрабілі гэта. Па-другое, і тут мы зробім ЦЫТАТУ ТЫДНЯ з «Советской Белоруссии»: «Следует осознать, что есть объективные законы рыночной экономики, есть объективные долговременные интересы России. И какие бы обещания ни давали Ельцин, Черномырдин, Гайдар, Шохин в пылу политической борьбы, если эти обещания противоречат законам и интересам России, они не будут выполнены» /«О провинциализме государственной политики», В. Хоревский, 29 декабря/. І па-трэцяе, навошта нам гэты самападман, навошта нам гэты «ўступкі», якія нясуць толькі «часовыя выгоды», а па вялікім рахунку — нічога, акрамя ператварэння ў расійскую калонію?

САМІТ ТЫДНЯ

У Ашгабаце, у чарговы раз «чрезвычайно плодотворно», прайшла сустрэча кіраўнікоў дзяржаў СНД. Беларусь на ёй прадстаўляў В. Кебіч. Падпісаны яшчэ 21 «чрезвычайно важный» документ. Урадавыя сродкі масавай інфармацыі ў захаляванні ад вынікаў сустрэчы, незалежна — падкрэсліваюць, што была яна шараговай і нічым не адметнай.

ПАСТАНОВА ТЫДНЯ

27 снежня Саўмін Беларусі прыняў шматпакатную пастанову «Аб стаўках і парадку выплаты аўтарскага і іншых відаў узнагароджання за выданне твораў навукі, літаратуры і мастацтва, за мастацка-графічныя і фатаграфічныя работы для друку і за матэрыялы, перадаваемыя па тэлебачанні і радыё». Дзеянне пастановы распаўсюджваецца на пляжы, права на атрыманне якіх з'явілася пасля І кастрычніка 1993 года. З поўным тэкстам пастановы мы пазнаёмімся пазней.

ЛІЧБА ТЫДНЯ

67,3 тысячы беспрацоўных налічвалася ў Беларусі ў канцы лістапада. З пачатку года колькасць іх павялічылася больш чым у два разы. Гэта адзін з самых высокіх тэмпаў росту сярод краін — былых рэспублік СССР. Дапамогу ад дзяржавы атрымліваюць звыш 52 тысяч беспрацоўных.

«АДМЕТНАСЦЬ» ТЫДНЯ

Сярод магилёўскіх прадпрыемстваў, аказваецца, найбольшым аўтарытэтам карыстаюцца былыя партыйныя і савецкія работнікі. Абласны Саюз прадпрыемстваў узначальвае былы першы сакратар Магілёўскага ГК КПБ, а зараз упраўляючы філіялам акцыянернага банка «Поиск» Э. Шведзю. Не застаўся без пасады і былы мэр Магілёва С. Габрусёў: на нечарговай канферэнцыі прадпрыемствікі вобласці выбралі яго сваім кіраўніком.

ЗДАРЭННІ ТЫДНЯ

Апошнія дні года азмочаны цэлым шэрагам трагедый, што адбыліся на прадпрыемствах Беларусі. У Мінску на заводзе аўтаматных ліній у ліцейным цэху адбыўся магутны выбух, ад якога абваліліся некаторыя сцены і столы. Двое рабочых загінулі, шмат параненых... Прычыны аварыі высвятляюцца. А ў Наваполацку на месцёвай прыпарачнай станцыі рабочыя «знайшлі» цыстэрну, як ім падалося, са спіртам. І адбылася трагедыя. Ад атручвання метаналам двос чалавек памерлі, каля трыццаці шпіталізаваны...

ПРЫЧАСЦЕ ТЫДНЯ

Пасля заканчэння сесіі ВС Беларусі, перад ад'ездам дахаты, кожны народны дэпутат, як гэта прынята ў наменклатуры, мог атрымаць святочны заказ, у які ўваходзілі, па паведамленні БелАПАН, пляшкі «Сталічнай», «Савецкага шампанскага», іспанскага віна, а таксама кіло шакаладна-цукерак. Каштавала гэтае багацце 27 тысяч. Не будзем іранізаваць: дэпутаты таксама людзі.

P. S. З новым годам!

3 нагоды

З ЯКОЙ РАСІЯЙ САЮЗНІЧАЦЬ?

Ад сустрэч лідэраў краін СНД ужо даўно не чакаюць нічога сенсацыйнага. Звычайна на іх канстатуецца, што дамоўленасці, прынятыя на папярэдняй сустрэчы, не выконваюцца, і прымаюцца новыя дакументы, якія таксама выконваюцца не будуць. І гэтым разам паўтарылася тое ж самае. На сустрэчы ў Ашгабаце гаворка ішла галоўным чынам пра эканамічны саюз у межах СНД і «коллективную безопасность». Прынятыя запланаваныя дакументы, якія ўсе ранейшыя, — дэкларатыўнага характару. Бо інтэграцыю ў расійскім разуменні не могуць прыняць іншыя краіны, а ўспрымаць блізкае замежжа як раўнапраўных партнёраў няздольная Расія. Расія ігнаруе Статут СНД і двухбаковыя пагадненні з краінамі Садружнасці, калі справа датычыць яе эканамічных або палітычных выгодаў. Тое ж робяць і іншыя члены СНД, час ад часу «забываючы» расплаціцца з партнёрамі за энерганосбіты, сыравіну, гатовую прадукцыю. Для гэтага хаўрусу беларусы занадта дысцыплінаваныя і сумленныя.

СНД трымаецца не на агульнасці мэт, а на невырашальнасці праблем, што засталіся пасля распаду СССР. Так часам людзі, скасаваўшы шлюб і аформіўшы юрыдычна развод, усё ніяк не могуць размяняць кватэру і раз'ехацца. А тут яшчэ колішні «глава семейства» стварае штучныя перашкоды цывілізаванаму «шлюбна-разводнаму» працэсу, распачатаму ў Віскулях. Нехта ўсё ніяк не можа згадзіцца, што Белавежскія пагадненні паставілі крыж на Савецкім Саюзе; усё пеціць думку, што СНД — база для адраджэння СССР альбо Расійскай імперыі /што, па сутнасці, адно і тое ж/; эканамічны саюз і «коллективная безопасность» раз-

глядаюцца як першыя крокі ў гэтым напрамку.

Гэтая небяспечная настальгія па СССР распаўсюджана сярод люмпенаў усіх сацыяльных груп Беларусі. За саюз з Расіяй, які прывядзе да скасавання Беларускай дзяржаўнасці, прагаласуюць абедзвюма рукамі ветэраны КПСС, якіх ніхто больш не кліча на піянерскія сходкі; так званыя інтэлігенты, што прывыклі лічыць сябе адносна «тубылцаў» вышэйшай /маскоўскай/ расай, для якіх беларушчына — не больш чым «примуды местных амбиций»; нарэшце, тыя бомжы-валадугі, якім пры СССР на гарэлку халала, а цпер — не.

Але ва ўладных структурах Беларусі гэтыя люмпенскія трызнэнні ўважаюцца як волевыяўленне беларускага народа. Ці не на самым высокім узроўні сцвярджаецца, што ўлады Беларусі павінны кіравацца ў сваёй дзейнасці расійскімі «Конгрэса народа Белоруссии», а расійскія ж тыя скіраваны на скасаванне беларускай дзяржаўнасці.

Урад і большасць у Вярхоўным Савеце можна зразумець. Самае большае, на што яны здольныя, — гэта быць рэтранслятарамі загадаў, але не генератарамі ідэй. Адсюль хваравітая цяга пад «моцную руку». Пад «руку Масквы». Акрамя таго, ператварэнне нашай суверэннай дзяржавы ў расійскую губерню вызваліла б іх ад адказнасці за бяздарна /калі не злычынна/ змарнаваны час і матэрыяльныя рэсурсы Беларусі, дэвальвацыя абсалютнай большасці насельніцтва да жабрацкага стану.

Ды толькі далучэнне да Расіі вырашае праблемы ўрада, але не Беларусі і не беларускага народа. У Расіі, як і ў нас, стаяць без энергіі і сыравіны заводы, і беспрацоўе — такая ж расійская рэчаіснасць, як

жабракі на вуліцах і халодныя кватэры, перабой з вадою і электраэнергія. Дык з якой трасцы Расія кінецца ратаваць нас, маючы столькі ўласных праблем? Тым болей, што моцная Беларусь можа ў перспектыве стаць палітычным апанентам і эканамічным канкурэнтам Расіі.

Саюз з Расіяй сённяшняй можа стаць для нас палітычным Чарнобылем. Бо маючы патрэбу ў «предполье» на выпадак вайны, патрэбу ў «акне ў Еўропу», у бясплоднім транзіце, наш усходні сусед будзе імкнуцца затрымаць наш эканамічны рост, пазбавіць Беларусь любых форм самастойнасці, зрабіць паслухмянай калоніяй.

Я кажу пра сённяшняю Расію, якая на выбарах прагаласавала за Жырыноўскага. Але ці можа быць Расія іншай?

На расійскі менталітэт моцна ўплывае геаграфічны фактар. Гэта калісці адзначаў Фёдар Міхайлавіч Дастаеўскі. «Широкий человек, я бы сузил», — пісаў пра расейцаў наш вялікі зямляк. І сёння расейцы пакутуюць не столькі ад бязладдзя ў іхняй краіне, колькі ад таго, што з-пад маскоўскай юрысдыкцыі выйшлі чатырнаццаць рэспублік колішняга СССР. Але працэс разбурэння імперыі — неабарачальны. Давядзецца Маскве лічыцца і з натуральнымі інтарэсамі шматлікіх народаў Расійскай Фэдэрацыі. Магчыма, дэвальвацыя ў чымсьці «сузіцца», паступіцца шырыней на карысць велічы.

З такой Расіяй і Беларусь можа мець нармальныя стасункі. А пакуль нам варта трымацца нейтралітэту.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

РАЗВАГІ НА ТЭЛЕПРЫЗБЕ

Слон, Моська, Жырыноўскі, Суворав... Гэтыя ды іншыя метафарычныя і гістарычныя персанажы склалі змест праграмы «Дыялог» снежаньскім суботнім вечарам. На тэлепрызбе гутарылі професійны камуніст былога Савецкага Саюза, тэарэтык-баталіст у змаганні з буржуазнай сацыялогіяй, аксіялогіяй ды іншымі праявамі імперыялізму, шматвобразны практык па стварэнні РКП І. Антановіч і не менш вопытны тэлежурналіст І. Дылеўскі.

Зыходзячы з тактычных меркаванняў, І. Антановіч спрабуе прыўлашчыць вуха тутэйшага чалавека фактам з'яўлення на Беларусі «незалежнага эксперта» ў яго асобе, якому наканавана прадбачыць будучыню, прадугадаць гістарычны лёс не толькі Беларусі, але і ўсёй «великой Родины», а то і ўратаваць яе. Праўда, спробы прафесара прысараміцца расейскіх дэмакратаў за проігрыш на выбарах не здзімае адчування хвасцізму вячэрняе гамані, бо яна напамінала гутарку людзей, якія імкнуцца даваць ацнку падзеям сённяшняга дня, зыходзячы з пазачарашніх сюжэтаў. Адзінае, што заслугоўвае ўвагі ў іх гутарцы, дык гэта «окраинный» синдром камуністычна-імперскага разумення гісторыі і перспектывы Беларусі. Здавалася б, камуністычна-кіраўнічая верхавіна нашага грамадства ўжо заслупкавала ўсе пазіцыі вернападданасці ўсходняму суседу. Аднак жа — не! Дастаткова толькі прымяняць метады і формы сафістычнай эксплуатацыі логікі /за што і ўзяўся Антановіч/ як зброі, скіраванай супроць здаровага сэнсу, як адразу адкрываюцца нявыкарыстаныя магчымасці. На пытанне «У чым прычына поспеху Жырыноўскага?» адказ быў у стылі ўсёведучага партпрапагандыста /ад квадратна-гнездавага спосабу да формы диктатуры прелатарыату/. Аказваецца, расейцы аддалі перавагу «сыну юриста» не столькі з прычыны глыбокага сацыяльна-эканамічнага крызісу ў Расіі, як з-за таго, што

дэмакраты не змаглі наталіць згаладалую душу рускага чалавека перспектывамі аднаўлення «великой Родины». Так, шматвекавая велікаруская імперская «пасыўная» давала і будзе даваць шавіністычную рунь і пры сацыялізме, і пры яго адмаўленні, але палітычныя гульні вакол такіх настрояў робяць мала гонару як расейскім, так і нашым прэтэндэнтам на ўладу.

Пашкадаваўшы «поруганную Родину», Іван Іванавіч з прафесарскай асацыятыўнасцю заўважыў, што Уладзімір Вольфавіч адкрыў расейцы вочы на тое, што слон абложаны гаўкільнымі москамі, якія слану даюць надакучылі. У рэальнасці слон — гэта, безумоўна, Расія, а москі — гэта краіны блізкага замежжа. Думаецца, што наш «дзед Усявед» проста забыўся на тое, што выступае перад уласным народам, інакш выбіраў бы параўнанні...

Далей тэлежурналіст як загартаваны баец «ідэалагічнага фронту» напраму падкідае тэст на вернападданства: звяртаецца з пытаннем, а ці не ўпісваецца надыходзячае святкаванне юбілею паўстання 1794 г. на Беларусі ў абойму «поруганной чести» рускіх, тым больш, што ініцыятыву правяў нейкі «ананімны аргкамітэт». Па-першае, тут зроблена спроба наўмысна ўвесці тэлегледца ў зман, бо Нацыянальны аргкамітэт па святкаванні ў Беларусі 200-х угодкаў Вызвольнага паўстання ніколі ананімным не быў, усе сябры яго публічна названы ў друку. А вось тое, што тэлежурналіст хоча быць больш

«іхнім» за самога І. Антановіча, некаж бянцэжыць.

Суразмоўцы пагадзіліся на тым, што зносіць помнік Сувораву, скасоўваць найменні «суворавіцкіх» вуліц, калгасаў, устаноў, вуліц недапушчальна. Падставай для гэтага вываду з'яўляюцца ўяўленні аб нейкай «адзінакроўнасці» рускіх і беларусаў. Мо ўдзельнікі «вечорак» ведаюць сакрат аднясення народаў да «адзінакроўнасці» сілаю вызначына хімічнага складу крыві? Да такога не змог дадумацца нават сам Уладзімір Вольфавіч, бо за эталон «рускасці» ён бярэ куды больш даходлівы крытэрыў — блакітнавокія бландзіны.

У цэлым адчувалася, што ўсе «выратавальнікі» Расіі — і той, які званне генералісімуса атрымаў за папаленне ў крыві паўстання касцюшкі, і той, хто хоча трансфармаваць хваравітае трызнэнне часткі «вялікага народа» ў рэальнасць, спатрэбіліся І. Антановічу толькі ў якасці ўступу для абгрунтавання ўрадавай канцэпцыі выхату з крызісу. З важнасцю ўрочэнца партбілетаў ім дорыцца індульгенцыя сп. Кебічу толькі таму, што іншыя палітычныя сілы Беларусі нібыта не маюць, ды і не могуць мець акрэсленых праграм стабілізацыі. Змест «Дыялога», такім чынам, напамінаў аксіяматычныя ўяўленні старажытных плямёнаў, дзе чалавек нічога не значыў настодыкі, што шараговым супляменнікам адмаўлялася нават мець уласныя снабчання. Існуюць толькі «вялікія сны», якія бачыць правадыр і шаман племені, і сэнс іх вельмі важны для ўсіх. З тэлешоу вынікала, што ў беларускім варыянце «вялікае снабчання» можа належаць толькі сп. Кебічу, а што тычыцца шаманскіх тлумачэнняў, то, безумоўна, вакансія занята... Грамадству ж застаецца толькі «внимать»...

Мікола АНЦЫПОВІЧ,
дацэнт Беларускай
політэхнічнай акадэміі

НАВАГОДНІ КІРМАШ

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адкрылася выстава-продаж «Навагодні кірмаш», створаная майстрамі Глыбоччыны. Ганчарства, пляценне, разьба па дрэве, вышыўка, коўка, жываліс — такі няпоўны пералік прадстаўленага Глыбоцкім домам рамэстваў і народнымі майстрамі клуба «Крыніца». Асабліва ўразлі наведвальнікаў творы Мікалая Калакольцава, славу тага ў вобласці разьбяр. Ягоняя выявы казачных герояў блізкія да асэнсавання спрадвечных паганскіх матываў у нашай культуры.

На здымаках: у час свята.
Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

Жывём, верым, дзеім...

Навагоднія інтэрв'ю «ЛіМа»

Якое свята — без сябрыны? Тым больш — Новы год...

На навагоднюю сябрыну на свае старонкі мы запрасілі людзей не «ўлаўраных», але чынных, дзейных, захопленых сваёй справай — літаратурай, музыкай, тэатрам, гісторыяй... Яны невыпадкава трапілі ў поле зроку нашага аглядальніка, як то кажучь, «далі падставы», каб задаць ім пытанні.

Алена РАДКЕВІЧ, вядучая праграм радыёстанцыі «Беларуская маладзёжная»:

«Я ПРЫХІЛЬНИЦА МУЖЧЫНСКАГА СТЫЛЮ Ў ПАЛІТЫЦЫ»

— На працягу года вы шматкроць праводзілі гутаркі ў прамым эфіры з нашымі беларускімі палітыкамі, у тым ліку і з палітыкамі маладымі. Скажыце, спадарыня Алена, як вы лічыце, ці здольны нашы мужчыны ў палітыцы дасягнуць чагось сапраўды значнага, дзейснага, грамадска вартаснага? І на каго з цяперашніх палітыкаў палягае ваша «грамадзянскае» спадзяванне?

— Ужо не першы раз мне задаюць сходнае пытанне, дыферэнцыруючы, чамусьці, і журналістыку і палітыку па полавай прыкмеце. Я ж лічу, што, насамрэч, і стыль у журналістыцы, і стыль у палітыцы падзяляюцца на мужчынскі і жаночы, аднак незалежна ад таго, хто яго прадстаўляе — мужчыны альбо жанчыны. Бадай, наадварот: у сучаснай практыцы нашых мужчын-палітыкаў найбольш выяўляецца «жаночы» — альбо нават я б сказала «бабскі» стыль. Мяркуюце самі: для каго больш уласціва псіхалогія, нахшталт: «Ну каму мы патрэбныя...», ці: «Хто нас возьме, апроч...» і г.д. — псіхалогія, якую актыўна культывуе і насаджае большасць нашых парламентарыяў. Бязвольная гатоўнасць аддацца. Пад апеку альбо пратэктарат каргосяці маці-шчага — здольнага дзейнічаць і прымаць рашэнні. Дзяржава здабывае імідж недалужнае старога дзеўкі, якой «хаця б за брыдкага — абы замуж».

Якія кіраўнікі — такога і грамадства. Вось ужо і народ, стаміўшыся цікаваць за грызней у Вяроўным Савеце, енчыць, як панельная дзеўка, назіраючы бойку за яе некалькіх прэтэндэнтаў. Чакаць стамілася. Раздражнёная. Няважна ўжо, хто і пераможа — абы хутчэй хто-небудзь узяў! Вось вам і «бабская» псіхалогія цэлага грамадства — аб'екта, а не суб'екта гістарычнага працэсу.

Я прыхільніца іншага — мужчынскага — стылю ў палітыцы. І спадзяванні шчаснага лёсу Беларусі ўскладаю на палітыкаў глыбокіх, моцных, бяспасных, якія не пчкаюць народ урававальнымі ілюзіямі і сукакойлівымі мітамі. Яны паслядоўна кажучь праўду, якую плаксіва «грамадская думка» ахрысціла ў «экстрэмізм» і «радыкалізм». Насамрэч тое, што кваліфікуецца сёння толькі беларускім грамадствам як «экстрэмізм», — ёсць ясная ідэалогія ў чыстым і звязным выглядзе — сабаўленая спадзеўкаў на інерцыю гісторыі, палітычную выпадковасць ці эканамічную непазбежнасць. Беларусь знойдзе апірышча ў духу, розуме і сіле. У мужчынскім пачатку.

Ну-тка, з трох разоў: адгадайце, каго з сённяшніх беларускіх палітыкаў я маю на ўвазе? На жаль, наяўны палітычны спектр робіць вельмі абмежаванымі варыянты адказу...

Андрэй ДУДАРАЎ, акцёр Рускага тэатра Беларусі:

«Я ПРЫХОДЖУ І ІДУ З ТЭАТРА ВОЛЬНЫМ...»

— «Каго» вы йгралі ў мінулым годзе з найбольшаю асалодаю: герояў «Чонкіна», Паніча... Андрэя Дударава? Як у вас са «свабодой творчасці» /у сэнсе — свабодой ад залатога цельца/?

— Адкуль што артысты бяруць для сваіх роляў, дзякуючы журналістам, ведаюць усе, а я даражы кожнаю, нават самаю маленькаю роляю — у спектаклі «Дзялок» А. Талстога: Германія 30-х гадоў, паліцэйскі, усяго тры выхадзі... Яшчэ ў інстытуце вучылі, што эпизадныя ролі мусяць быць запамінальнымі для глядача, але запамінальнасць падчас працы кудысьці хавалася і ў гэтым спектаклі адшукалася толькі на прэм'еры. Я ўзяў строй памераў на шэсць-восем большы, падклаў тлусцінкі, перацягнуўся пал'ругою ды выйшаў у наш закулісны калідор да вялікага люстэрка. Наш касцюмер Яніна Міхайлаўна ледзь не павалілася са смеху... Так, пад ейны смех, я і выскачыў на сцэну, і ў абсалютным ачмуэрні ўсе прадставіў глядачу. І трэба ж: зала была паўнотка курсантаў мінскіх міліцэйскіх школ! Яны дачакаліся мяне ля выхаду з тэатра і пацвердзілі, што славетную запамінальнасць у ролі я такі знайшоў...

Бліжэй за ўсё да майго сённяшняга светаадчування Паніч з «Раскіданага гнязда» Янікі Купалы. Гэтая роля з падмостваў тэатра-студыі «Абзац» усё адно я павядала мае сцэнічнае жыццё з пазасцэнічным, пазатэатральным. Мы калі працавалі над гэтым спектаклем, дык згадвалі падабенства Паніча ды Лапача з «Вішнёвага саду» А. Чэхава: Паніч малады, імпаўны, працавіты пераўтваральнік жыцця, перадусім з'явіўся не са злом, не на грабеж сям'і Зябілікаў, бо становішча, грошы, даброты для яго — не самамэта. Паніч — дбайны, разумны гаспадар на сваёй зямлі, на сваім месцы, ён справу робіць з адчуваннем свайго часу... Ролю перастрэла мае прыватнае жыццё. Яшчэ ў інстытуце я вырашыў, што сама творчасць і матэрыяльная залежнасць ад яе вынікаюць не павінны замінаць мне. Аказалася, што сіл ды здольнасцей хапае і на тое, каб займацца бізнесам, — мае прадпрыемства «Цэнтрабел», так бы мовіць, гарантавала мне жаданую свабоду творчасці, а з цягам часу, мяркую, можа даць падставу для ўвасалення ўласных уяўленняў пра тое, якім мусяць быць тэатр сёння... Я прыходжу і іду з тэатра вольным, я нічым не звязаны, акрамя моцнай унутранай патрэбы выходзіць на сцэну. Дарэчы, хутка — чарговы выхад у новай ролі прэм'ера спектакля «Ад'ютант-ка яго вялікасці» І. Губача /я — партнёр Вольгі Клебановіч, Уладзіміра Шэстава, Вячаслава Саладзілава, рэжысёр спектакля — Мадэст Абрамаў/ прызначана на самы канец студзеня...

Уладзімір АРЛОЎ, пісьменнік

«СВЕТ ПОЎНЫ НЕСПАДЗЯВАНАК...»

— Мяркуючы па вашай бібліяграфіі апошніх гадоў, вы — адзін з самых «урадажайных» сучасных беларускіх пісьменнікаў. Скажыце, спадар Уладзімір, што трымае вашае пісьменніцкае натхненне ў такі «ненатхняльны» час: грошы, прага папулярнасці, метафізічнае імкненне да «гульні»?

— Бываюць і іншыя крыніцы таго, што вы адважна назвалі натхненнем. Напрыклад — цыганская генеалогія часткі маіх лейкацятаў і эрытрацятаў, якія змушаюць гаспадара час ад часу бадзяцца па свеце, а потым занатоўваць для сучаснікаў і нашчадкаў свае адкрыцці.

А свет нават у самыя «ненатхняльныя» часы поўны неспадзяванак — дзівосных, як навагоднія падарункі за размалёванымі марозам вокнамі нашага задаўненага дзяцінства. Калі хочаце, вась вам адна з такіх некананасцей, што як снег на галаву звалілася на мяне акурат напярэдадні Новага года.

Напэўна, кожны беларус, што прачытаў бліскучы раман Генры Мілера «Тропік Рака» /забаронены на абшарах СССР як вулцшына-скандал'ная «парнуха»/, адначасна сам сабе адзін загадкавы пасаж. У сваім узнёслым хваласпеве Парыжы Мілер раптам піша: «Гайдаючыся ў парыжскай калысе, кожны можа марыць пра свой Берлін, Нью-Йорк, Чыкага, Вену, Мінск...» Чаму сярод трох еўрапейскіх сталіц названы менавіта Мінск, а не Рым, не Будапешт, ці, у горшым разе, які-небудзь Мадрыд? Гэта амаль неверагодна, але мне, здаецца, удалося натрапіць на след былой каханкі сусветна вядомага пісьменніка, што на Елісейскіх палях замілавана апавядала яму пра гаману Даўгабродскай і золата Кальварыйскіх клёнаў. Яшчэ больш неверагодна, што, паводле папярэдніх звестак, колішняя заўсёдняца

(Працяг на стар. 4)

Зварот

МЫ — НЕЙТРАЛЬНАЯ ДЗЯРЖАВА, НАМ ПАТРЭБНЫ ГАРАНТЫ

Выканаўчая Рада Беларускага Згуртавання Вайскоўцаў /БЗВ/ звярнулася да народа Беларусі, да Вяроўнага Савета рэспублікі з заявай, у якой выказвае сваю заклапочанасць паступам на выбарах у Расей партыі фашыстоўскай арміяцыі на чале з Жырыноўскім.

Спадзяванні на тое, што пасля выбараў Расей сапраўды стане гарантам міру і стабільнасці ў нашым рэгіёне, як яна тое мкнулася дакладваць, зараз таюць як вясновы снег ад гарачых «прароцтваў» таго ж Жырыноўскага. У такіх варунках Беларусь вельмі лёгка можа быць уцягнута ў міжнародны канфлікт і, не дай Бог, — ядзерны. Таму БЗВ

заклікае народ Беларусі мацаваць дзяржаўнасць і незалежнасць сваёй краіны. Вяроўнаму Савету прапануецца паскорыць вывад расейскіх войск з тэрыторыі Беларусі, патрабаваць ад Расей яг мага хутчэй забраць сваю ядзерную зброю; спыніць раскансервацыю жалагінна небяспечнай станцыі папярэджання ракетнага нападу /СПРН/ каля Баранавічаў, якая таксама з'яўляецца мішэнню нумар адзін для ядзерных ракет, і, нарэшце, звярнуцца да міжнароднай супольнасці юрыдычна прызнаць наш нейтралітэт, — нам для выжывання патрэбны гаранты, што мы не станем заложнікамі чарговых эксперыментаў вялікага ўсходняга суседа.

3 ПОШТЫ ТЫДНЯ

ПРАСЛАВУТАЯ ЛЫЖКА ДЗЁГЦЮ

11 лістапада Польшча адзначала сваё вялікае свята — День Незалежнасці. Перадача першай праграмы польскага радыё, якую мне давалася паслухаць у гэты дзень, была ўрачыстай і цікавай. Біяграфія Пільсудскага, польскія ваенныя песні ад часоў Касцюшкі і да нашых дзён, патрыятычнае выхаванне польскай моладзі... Але пры ўсім гэтым знайшла і тая праславутая лыжка дзёгцю, якая непрыемна ўразіла мяне, грамадзяніна Рэспублікі Беларусь. Гэта тая частка перадачы, дзе польскае радыё тлумачыла сваім слухачам, чаму і цяпер на беларускай зямлі адмоўна ацэньваюць баявую дзейнасць Арміі Краёвай падчас апошняй сусветнай вайны. Больш за ўсё мяне ўразіў каментарый нейкага пана, якога, здаецца, адражамандавалі як Цэзарыя Лявінскага. Ну што гэта за дзіўная рэч — беларускі нацыяналізм, пачаў свае разважання пана Лявінска. На Беларусі, маўляў, 1,5—2 мільёны палякаў, 2—3 мільёны расейцаў, яшчэ ўсялякія іншыя, ну і 2—3 мільёны беларусаў. Зрабіўшы такім чынам вялікае дэмаграфічнае «адкрыццё», вырашыў пан пакліць і з беларускае мовы. Маўляў, размаўляюць на гэтай мове пераважна ў вёсках ад Гародні да Мінска, а за Мінскам Беларусь увогуле рускамоўная. У такіх варунках, на

думку пана каментатара, ніякага беларускага нацыяналізму, канешне, няма і негатыўнае стаўленне да баявых подзвігаў АК ёсць толькі вынік дзейнасці камуністычных сіл Беларусі. І ні слова пра тое, што АК змагалася на беларускай зямлі не толькі з немцамі, але і з беларускім народам, ні слова і пра тое, як адмоўна ацэньваюць такую «баявую» дзейнасць АК у суседняй Жамойці. Побач з такім каментарыем польскае радыё перадало і невялікі фрагмент з цырымоніі адкрыцця помніка байцам АК у беларускай вёсцы. А я падумаў пра тое, што сапраўды прыязныя стасункі паміж беларускім народам і яго вялікімі суседзямі — Польшчай і Расей — павінны пачынацца не з усталявання на беларускай зямлі помнікаў карнікам АК або карнікам Суворова. Яны павінны пачынацца з выказаных самымі рознымі, адказнымі і неадказнымі прадстаўнікамі рускага і польскага народаў, дзяржавы якіх шмат якаю праводзілі ў дачыненні да Беларусі каланіяльную палітыку эксплуатацыі і гвалту, пачуццю спачування беларускаму народу і пакаяння перад ім.

Уладзімір ТУНЯК, кандыдат фізіка-матэматычных навук, дактарант Беларускага педагагічнага універсітэта

Жывём, верым, дзеім...

(Пачатак на стар. 3)

манпарнаскіх кавярняў цяпер ціха жыве ў мінскім мікрараёне Малаўка. У той самай Малаўцы, дзе сёння даюць кватэры беларускім пісьменнікам. Даюць, між іншым, за іхнія ж уласныя грошы, і, каб разлічыцца за жылло з ганарару, штомесяц трэба выдаваць не меней чым па рамане...

— Чым маеце парадаваць чытача ў Новым годзе?

— Прашу святую Еўфрасінню, каб дапамагла выдавецтву «Беларусь» выпусціць кнігу, першыя словы якой гучаць так: «Любоў да горада нагадвае каханне да жанчыны. Гэта таксама вялікая таямніца, у якой нялёгка прызнацца...» Кніга называецца «Таямніцы полацкай гісторыі».

Нябесныя сілы жадаюць, каб якраз на Куццо я паставіў кропку ў творы пад назваю «Сібірская апавесць». Спадзяюся, атрымалася досыць вострая страва, якую будзе цяжкавата праглынуць, не запіўшы добрым келіхам чырвонага віна. Наўрад ці гэты опус шмат каго парадзе. Зрэшты, чаму літаратар павінен абавязкова радаваць, а не, дапусцім, злаваць, або проста гуляць з чытачом у шклянныя перлы?

— Мяркуючы па колькасці ўгодкава-асветніцкіх акцый, на якіх шануюнага спадара сёлета можна было бачыць /у якасці ўдзельніка/, — можна зрабіць выснову, што «права гэтая яшчэ моцна прыцягвае айчынных мастакоў. Ці сведчыць гэта на тое, што сучаснае мастацтва мусіць быць «з кулакамі»? І — як наконт жадання «чыстае творчасці» на Новы год?

— Мой удзел у мастацка-асветных акцыях ды іншых нацыянальна-патрыятычных імпрэзах цалкам выходзіць з маіх перакананняў, якія грунтуюцца на ідэі беларускага нацыяналізму /не ў бальшавіцкім, а ў нармальным еўрапейскім сэнсе гэтае з'явіў/, які, уласна, ёсць маім светапоглядам, фармуючы адпаведныя скільнасці, сімпатыі ды інтарэсы. Згодна з гэтым вызначаюцца і мае творчыя памкненні. Таму ўдзел у асветніцкіх імпрэзах ёсць не толькі маім грамадзянскім абавязкам, але і неабходнасцю, якая ў сваю чаргу ёсць неад'емнай часткаю майго мастакоўскага жыцця.

Але тут наўрад ці можна зрабіць выснову, што гэта — масавая з'ява ў асяроддзі айчынных мастакоў. На вялікі жаль, большыя з іх застаюцца аб'якавымі да праблем беларушчыны, ды выкарыстоўвае свае мажлівасці ці на тое, каб хоць пракарміць, ці — каб асягнуць так звананага «чыстага мастацтва». Канешне, можна, відаць, паазыздросціць мастакам з тых краін, дзе пануе сацыяльная ды палітычная стабільнасць і дзе карэнным народам не пагражае перспектыва этнічнага знікнення. Тады, відаць, сапраўды, ёсць шанец лунцаць у мастацкіх вышнях, прылічыўшы сабе да «чыстых творцаў»... Але я ніколі не паазыздросну тутэйшым мастакам, якія адасобіліся ад праблем уласнае нацыі.

Я перакананы, што творчасць мае для мяне пэўны сэнс толькі пры захаванні веры ў аптымістычную перспектыву нашае незалежнае Бацькаўшчыны. У супрацьлеглых варунках усялякі сэнс творчасці губляецца, бо ані ў «Северо-Западнам краі», ані на «Крешах vshodnih» мае творчыя высілкі патрэбнымі не будуць. Хіба што толькі на пракорм, але тое ўжо не ёсць творчасцю...

Нацыянальная арыентацыя ў творчасці ніякім чынам не замінае размаітым мастацкім эксперыентам. Мушу зазначыць, што нацыянальна свядомае мастацтва не такое ўжо й правінцыйнае, як таго камусьці хацелася б. І ў гэтым сэнсе Беларусь на сёння мае дастаткова творчых асоб, што здатныя прадстаўляць яе на самым вышэйшым узроўні мастацкага свету. Я заўсёды вітаю ўсялякія праявы пошукаў новае мастацкае формы, ды сам гэтага не цураюся. Дарчы, у сэнсе формы выяўлення мы, як еўрапейская нацыя, павінны заняць сваё месца ў кантэксце агульнаеўрапейскага мастацкага працэсу. Разам з тым цалкам зразумела, што Еўропе мы цікавыя найперш сваёй нацыянальнай адметнасцю, таму дужа важным ёсць адпаведнасць сучаснай мастацкай формы беларускай ментальнасці. Тут, я ўпэўнены, далёка не кожны творчы эксперымент кладзецца ў кантэксце нацыянальнай духоўнасці ды працуе на выжыванне беларушчыны... Рынкавыя стасункі ды магутны наплыў таннай прадукцыі маскультуры вымагае ад нас моцных высілкаў, каб беларушчына захоўвала за сабой вартую прастору ў мастацкім жыцці. Трэба набрацца мужнасці ды працаваць далей, бо адзіным метадам змагання за месца пад сонцам ёсць высокая мастацкая вартасць твораў. А «чыстая творчасць» — ёсць тое, што адпавядае ўласным мастацкім перакананням і не з'яўляецца здрадою самому сабе.

— Пытанне перш прагматычнае: вы як гісторык ці не цікавіліся, калі нашы продкі пачалі святкаваць Новы год? Дый увогуле, што гэта за свята было ў спракветныя часы? І пытанне асабістае: вы, Міхась Міхайлавіч, яшчэ верыце ў Адраджэнне?

— Яшчэ ў першабытнасці прымецілі, што змены ў навакольным свеце і ў самім чалавеку падпарадкаваны самым розным цыклам. Асабліва блізка наш продкаў успрымаў гадавы кругабег, які заўсёды завяршаўся зімовым паміраннем прыроды. Вясна ж уяўлялася яе ўваскрэшнем. Мабыць, таму славяне і пачыналі новы год з І сакавіка. Нават хрысціянізацыя старажытных беларусаў не змяніла гэтай завяздэнкі, і толькі пасля календарнай рэформы 1582 года мы, як і ўсе еўрапейцы, пачалі лічыць пачатковым днём года 1 студзеня. Хрысціянскія народы, аднак, у адрозненне ад атэістаў, успрымаюць гэты дзень звычайна як календарную дату. Урачыста ж святкуюцца блізі ад Новага года дзень нараджэння Хрыста. Для нас гэта — Каляды. Ну, а дух Каляду такі моцны, бо ў ім тысячагадовая традыцыя продкаў, вера ў добрае і светлае, у нязгаснасць жыцця...

Што ж тычыцца «веры»... Жонка часта ўспамінае, што яшчэ гадоў дваццаць таму, у найцяжэйшыя гады татальнай русіфікацыі і ўціску ўсяго беларускага, я казаў ёй, што, як гісторык, ведаю — не бывае вечных імперыяў, і маскоўскай таксама наканавана скананне. Значыць, надыйдзе і наша Воля! Калі слухаю ўспаміны ветэранаў незалежнасці пасляваеннага падполля, перачытваю «Сповідзь» Ларысы Геніюш, разумею, што толькі для беларусанавіснікаў свэрэннітэ стаяў нечаканасцю. Ён намі здабыты! Можна, без знешніх эфектаў, без «шабляў на танкі», больш — нязломнай мужнасцю і цягавітасцю. У гэтым мы падобныя на чэхуў. Таму на наша Адраджэнне, нашу Незалежнасць гляджу з вялікай верай і аптымізмам. Наглядзячы нават на тое, што маем правіцеляў не дзяржаўніцкіх, а яшчэ бэсэсраўскіх, якія могуць здаць краіну суседзям у любы зручны момант. Гляджу з аптымізмам, бо яшчэ дваццаць гадоў назад, калі чуў у менскім тралейбусе беларускае слова, разумеў — гэта хутэй за ўсе нехта з сяброў; зараз жа на шматтысячных беларускамоўных мітынгх часам цяжка знайсці знаёмага, і я шчаслівы з гэтага... Гляджу з аптымізмам, бо калі, не дай Божа, на вуліцах Менска з'явіцца акупацыйныя войскі, нашы дзеці і ўнукі ўжо ніколі не забудуць, як над Домам урада лунаў бел-чырвона-белы сцяг, што мы жылі пад святой Пагоняй... Гляджу з аптымізмам, бо за апошнія тры гады з'явілася патрыятычна-асветніцкая літаратура больш, чым за ўсе пяцьсот гадоў беларускага кнігадруку; бо кожны дзень Незалежнасці мацуе нашу дзяржаву, гартуе беларускі дух... Нам бы яшчэ пратрымацца некалькі гадкоў... Гэта добра разумеюць і ворагі, таму так спяшаюцца пацягнуць нас назад, у розныя канфедэрацыі, саюзы і «зоны»...

Рыгор СІТНІЦА, мастак-графік, сябра мастацкай суполкі «Пагоня», выкладчык Беларускага ліцэя мастацтваў:

«ТРЭБА НАБРАЦЦА МУЖНАСЦІ ДЫ ПРАЦАВАЦЬ ДАЛЕЙ»

Міхась ЧАРНЯЎСКІ, гісторык, загадчык аддзела Інстытута гісторыі АН Беларусі:

«КОЖНЫ ДЗЕНЬ НЕЗАЛЕЖНАСЦІ ГАРТУЕ НАШ ДУХ...»

РАЗАМ З НАРОДАМ І ДЗЕЛЯ НАРОДА

Зварот Цэнтральнай Рады Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Грамады з нагоды 90-й гадавіны заснавання Беларускай Сацыялістычнай Грамады і 75-годдзя заснавання Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Партыі

Спаўняецца 90 гадоў ад часу заснавання першай беларускай палітычнай партыі — Беларускай Сацыялістычнай Грамады.

У 1903 г. маладыя людзі сацыялістычных і патрыятычных перакананняў аб'ядналіся ў Беларускаю Рэвалюцыйную Грамаду, якая ў 1905 годзе прыняла новы назой — Беларуска-Сацыялістычная Грамада. У гэтай партыі супрацоўнічалі марксісты і сацыялісты-нароўнікі.

Маладая партыя жадала, каб Беларускі край у адпаведнасці з правам народаў на самавызначэнне стаў аўтаномна адзінаю ў складзе будучай Расійскай дэмакратычнай федэратыўнай рэспублікі. Разам з іншымі левымі партыямі Расіі беларускія сацыялісты бралі чынны ўдзел у рэвалюцыі 1905-07 гг., змагаліся за зваржэнне самадзяржаў, за зямлю для народа, за самавызначэнне.

Сілы рэвалюцыі былі слабыя. БСГ зведала на сабе жорсткія ўдары царскай ахранкі. Сябры партыі былі кінуты ў турмы, вымушаны былі ісці ў падполле, эміграваць.

У другой палове 1906 года беларускія сацыялісты прыйшлі да высновы, што дзеля захавання партыі, дзеля гуртвання ўсіх патрыятаў Беларусі, дзеля асветы народа неабходна заснаваць беларускую газету. Спачатку выходзіла «Наша доля», якая з-за цэнзурных пераследуў хутка спыніла існаванне. Лепшы лёс чакаў «Нашу Ніву» — газету, якая выходзіла з 1906 па 1915 год. Сябры Грамады заснавалі таксама выдавецкую суполку «Загляне сонца і ў наша ваконца» ў Санкт-Пецярбурзе, а пазней — Беларускае выдавецкае таварыства ў Вільні. Беларускія сацыялісты выдавалі і рэдагавалі часопісы «Саха» і «Лучынка», прызначаныя для сялян і моладзі.

Нашаніўскі перыяд дзейнасці Грамады мае неадзінае значэнне для беларускага вызваленчага руху. Газета будзіла нацыянальную свядомасць народа. Гуртавала вакол сябе ўсю свядомую Беларусь, падтрымлівала пісьменнікаў і дзеячаў беларускага мастацтва. Дзякуючы «Нашай Ніве», якая з'яўлялася фактычным штабам БСГ, партыя не толькі захавалася, але і ўмацавалася. Пад уплывам газеты былі выхаваны будучыя дзеячы Беларускай Народнай Рэспублікі.

Выпрабаваннем для партыі стала першая сусветная вайна. Відныя дзеячы БСГ Іван і Антон Луцкевічы, Алаіза Пашкевіч /Цётка/ засталіся ў акупаванай Вільні. Была створана Беларуска-Сацыял-Дэмакратычная Работніцкая Група — фракцыя Грамады, якая стаяла на марксісцкіх пазіцыях. Сацыял-дэмакраты баранілі інтарэсы беларускага народа, арганізавалі прафсаюзы. Яны былі ў ліку заснавальнікаў новай беларускай газеты «Гоман». Сацыял-дэмакраты былі стваральнікамі беларускіх школ, настаўніцкіх курсаў, настаўніцкай семінарыі.

У пошуках будучай формы жыцця народа дзеячы Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Работніцкай Групы, які і сацыялісты-нароўнікі, прыйшлі да высновы, што наша краіна павінна стаць незалежнаю дзяржаваю.

Для беларускіх сацыялістаў, якія жылі ў цэнтральных і ўсходніх раёнах краіны, а таксама ў Расіі, павартным момантам было зваржэнне царызму. БСГ выйшла на арэну адкрытага палітычнага змагання. Дзеячы партыі адыгралі выдатную ролю ў стварэнні прадстаўнічых органаў нашага народа — Беларускага Нацыянальнага Камітэта, а потым Беларускай Рады і Вялікай Беларускай Рады. Сацыялісты былі заснавальнікамі беларускіх арганізацый і войску. Яны былі вядучаю партыяю на Усебеларускім з'ездзе ў снежні 1917 года.

Усведамляючы, што для поўнага самавызначэння народа лічце не выспелі ўсе аб'ектыўныя і суб'ектыўныя перадумовы, БСГ па-ранейшаму адстойвала ідэю аўтаноміі. Аднак бальшавікі не маглі згэдзіцца нават з гэтым патрабаваннем, якое было запісана ў рэзалюцыі Усебеларускага з'езда. Сам ход гісторыі прывёў сацыялістаў, якія жылі на ўсходзе краіны, да думкі пра неабходнасць самастойнай беларускай дзяржаўнасці.

Стварэнне 20 лютага 1918 г. Народнага Сакратарыята /урада/ Беларусі, абвясненне 9 сакавіка таго ж года Беларускай Народнай Рэспублікі, а 25 сакавіка — яе незалежнасць з'явілася галоўным вынікам амаль 15-гадовай дзейнасці Беларускай Сацыялістычнай Грамады. «На цэлы бел свет» было сцверджана, што жыве Беларусь. Ад гэтага часу расійскія вялікадзяржаўнікі і польскія шавіністы, толькі пакрыўшы душой, маглі даводзіць, што няма беларускага народа, беларускай мовы, беларускай культуры і дзяржаўнасці.

У другой Устаноўчай Грамаце да народаў Беларусі ў сціслым выглядзе выказаны сацыяльна-палітычныя ідэалы беларускіх сацыялістаў: свабода слова, друку, сумлення, права грамадзян аб'ядноўвацца ў партыі, прафесійныя і грамадскія арганізацыі, недатыкальнасць асобы і жыцця, права працоўных на страйкі. Беларускія сацыялісты хацелі бачыць сваю Радзіму дэмакратычнай і квітніючай дзяржавай. Яны не заплямлілі сябе тэрорам, пераследамі ішадумцаў. Палітыку яны рабілі чыстымі рукамі.

За кароткі час існавання БНР былі адчынены многія дзесяткі беларускіх школ, гімназіі, прагімназіі, працавалі педагагічны інстытут, нацыянальны тэатр, выходзілі газеты, прымаіліся заходы дзеля адкрыцця універсітэта ў Менску, быў наладжаны выпуск падручнікаў. Дзеячы БНР самі былі выкладчыкамі. Яны пісалі і перакладалі для школьнікаў падручнікі і вучэбныя дапаможнікі.

БНР была нежаданым дзяржаўным утварэннем для суседзяў. Яе ўпарта не хацелі прызнаць кайзераўскі ўрад Нямецкай Антанта заахочвала Польшчу да анексіі беларускіх земляў. Яе лёс быў прадвызначаны. Тым большага прызначна дэлегуючы лідэры маладой Беларускай Дзяржавы, якія насуперак абставінам адстойвалі права народа на свэрэннітэ. З гонарам можна сказаць, што гэтыя лідэры былі выхаванцамі Беларускай Сацыялістычнай Грамады.

Так складалася, што менавіта ў 1918 годзе Беларуска-Сацыялістычная Грамада падлялася на тры партыі. З БСГ выйшлі сацыялісты-нароўнікі /эсэры/ і сацыялісты-федэралісты. Яны ўтварылі свае партыі. Сваю партыю ўтварылі і марксісты.

Беларуская Сацыял-Дэмакратычная Партыя ад першай хвіліны свайго існавання была арыентавана на публікова-дэмакратычную дзяржаву са шматпартыйнай эканомікай. У праекце яе праграмы адсутнічала палажэнне пра дыктатуру пралетарыяту, пра нацыяналізацыю прамысловасці. Нават аграрнае пытанне прапаўнувалася вырашэннем шляхам выкупу зямлі ў памешчыкаў. Партыя салідарызавалася з тым напрамкам у сусветнай сацыял-дэмакратыі, які бальшавіцкія ідэалогі называлі апартуністычным, рэвізійніцкім і рэфармісцкім, з тым напрамкам, перспектывнасці і плённасцю якога была засведчана ўсёй далейшай гісторыяй.

Сёння мы з гонарам называем імяны заснавальнікаў Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Партыі Івана і Антона Луцкевічаў, Алеся Гаруна, Язэпа Лёсіка, Сымона Рак-Міхайлоўскага, Аркадзя Смоліча, Браніслава Гарашкевіча. Яны былі ў ліку першых беларускіх сацыялістаў, якія цвёрда сталі на незалежніцкі грунт. Яны пакінулі памяць пра сябе самаадданую працю дзеля народа.

У гэтыя дні мы абавязаны згадаць і тых беларускіх сацыялістаў, якія сталі на бальшавіцкія пазіцыі: Алеся Чарэкова, Эміцэра Жылуноўчыча і іншых. Мы не павінны вінаваціць іх за выбар, бо яны сумленна служылі свайму народу, сталі, як і многія іх таварышы па БСГ, ахаварамі сталінскага тэрору.

Памяць пра Беларускаю Сацыялістычную Грамаду і Беларускаю Сацыял-Дэмакратычную Партыю мы ўшаноўваем у назве нашай партыі.

Ушаноўваючы памяць нашых папярэднікаў, мы, беларускія сацыял-дэмакраты 90-х гадоў, на поўніцу чэрпаем з іх ідэйнай спадчыны. Нашы папярэднікі былі разам з народам і служылі народу. У іх творах для нас ёсць дакладнае ўказанне на тых каштоўнасці, якія ёсць, і нашы каштоўнасці, нашы прынцыпы. Гэта перш-наперш прызнанне самаціснасці свабоды і роўнасці людзей і народаў. Гэта адстойванне дэмакратыі і сацыяльнай справядлівасці. Гэта салідарнасць з усімі дэмакратычнымі сіламі ў імя прагрэсу, дабрабыту і міру. Гэта ідэал прававой, сацыяльнай, дэмакратычнай дзяржавы. Найвышэйшая ж каштоўнасць — незалежнасць Беларусі. Толькі ў незалежнай Беларускай Дзяржаве наш народ можа развіць усе свае творчыя сілы.

Гаворачы аб сённяшнім адраджэнні сацыял-дэмакратычнай ідэі на Беларусі, неглыба не ўспомніць першага старшыню Цэнтральнай Рады Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Грамады Міхася Ткачова, чья самаадданая палітычная і арганізацыйная праца з'явілася падмуркам для росту і ўмацавання Грамады.

Беларуская Сацыял-Дэмакратычная Грамада мае немалы патэнцыял. У гэтыя дні, калі адзначаецца 90-годдзе Беларускай Сацыялістычнай Грамады і 75-годдзе Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Партыі, мы сардэчна віншваем сяброў БСДГ і яе сімпатыкаў з гэтымі датамі і заклікаем кожнага прыхільца ішчэ больш намаганняў дзеля будаўніцтва незалежнай, дэмакратычнай, сацыяльнай і прававой Беларускай Дзяржавы.

**«1 студзеня 1919 года
Часовы рэвалюцыйны
рабоча-сялянскі ўрад
Беларусі абнародаваў
Маніфест аб утварэнні
Беларускай Савецкай
Сацыялістычнай
Рэспублікі... Пры братняй
дапамозе вялікага рускага
народа беларускі народ,
нарэшце, здзейсніў сваю
запаветную мару і
ўпершыню ў сваёй гісторыі
стварыў суверэнную
нацыянальную беларускую
Савецкую Дзяржаву».**

рабочых, сялянскіх і чырвонаармейскіх дэле-
гатаў, які праходзіў у Мінску 2—3 лютага
1919 года. Справу аблегчыў удзел у яго
работе старшыні Усерасійскага Цэнтральна-
га Выканаўчага Камітэта Я. Свардлова, які
вызначаўся вялікай рашучасцю і катэгарыч-
насцю пры правядзенні лініі бальшавіч-
кай партыі. Дарэчы, сярод 230 дэлегатаў
з'езда членамі гэтай партыі з'яўляліся 213
чалавек, а 17 спачувалі ёй. Як бачым, у
апазіцыі КП/б/Б ніхто з дэлегатаў не
знаходзіўся.

Едуць у Мінск з такой анекдатычнай
місіяй, Якаў Свардлоў прывёз пастанову УЦВК
«Аб прызнанні незалежнасці Беларускай
Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі», па-
асобныя месцы якой зусім не адпавядалі
рэчаіснасці. Далучыць да сябе такіх
велізарную беларускую тэрыторыю і заяўляць
у пастанове, што ўрад РСФСР выходзіць «з
прынцыпу поўнага і сапраўднага самавызна-

прэсутны на ім прадстаўнік Народнага
Камісарыята нацыянальнасцей РСФСР так
тэлеграфавалі ў Маскву: «У кулуарах з'езда
ажыўлена абмяркоўваецца пытанне пра ўтвар-
энне рэспублікі /нібыта яна не была створа-
на 1 студзеня 1919 г.? — Л. Л./». Адна
тэндэнцыя — астацца з РСФСР». Над сфар-
маваннем, усталяваннем гэтай тэндэнцыі ня-
мала працавала брыгада масквічоў на чале
з Я. Свардловым. Яна рабіла ўсё, каб не даць
поўнага дзяржаўнага суверэнітэту для БССР
і з цягам часу ўключыць яе ў склад РСФСР на
правах аўтаноміі.

Не Мінск, а Масква з'явілася месцам на-
раджэння угапінай у сваёй аснове ідэі аб
утварэнні Літоўска-Беларускай Савецкай
Сацыялістычнай Рэспублікі /Літбел/, якая
паклала канец самастойнаму існаванню БССР,
з такім пафасам абвешчана 1 студзеня 1919
года. Гэтае пытанне з удзелам Я. Свардлова
Цэнтральнае Бюро КП/б/Б абмяркоўвала ў

Леанід ЛЫЧ,

доктар гістарычных навук

І РАНЬШ НЕ БЫЛО, І СЁННЯ НЯМА...

СУМНЫЯ ЗГАДКІ НАПЯРЭДАДНІ 75 УГОДКАЎ БССР

Гэтую цытату я ўзяў з кнігі І. Краўчанкі, М.
Раманоўскага, Т. Хадкевіча «Беларуская Са-
вецкая Сацыялістычная Рэспубліка», якая
пад грыфам Інстытута гісторыі АН БССР
выйшла ў свет у 1958 г., г. зн. напярэдадні 40-
годдзя ўтварэння БССР. Прыкладна такімі
словамі ў нас заўсёды пачыналіся артыкулы
і прамовы, прысвячаныя гэтай даце ў гісторыі
беларускага народа. Бо, шчасце аўтараў такіх
артыкулаў і прамовы не верыла ў змест падоб-
ных слоў, але пускала іх у абарот толькі таму,
што інакш проста не прынята было гаварыць.

Праўда, дзесьці ў канцы 60-х — пачатку
70-х гадоў у падобных прыведзенай вышэй
цытатах стараліся не ўжываць такія словы, як
«суверэнная», «нацыянальная». Першае не
ўжывалі таму, што вельмі ж многім разумеўся
дзяржаўны суверэнітэт Беларусі як штосьці
толькі сімвалічнае, другое — таму, што нацы-
янальнае было адсунута назад інтэрнацыя-
нальным, страціла сваю актуальнасць у ходзе
ажыццёўлення распрацаванай КПСС палітыкі
зліцця нацый і народнасцей.

Створаная з ласкі дзяржаўных і партый-
ных органаў Расійскай Федэрацыі Беларус-
кая Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка ўжо
з першых дзён свайго існавання не вызначалася
адметнай суверэннасцю. На яе тэрыторыі
без усялякай перапрацоўкі дзейнічалі многія
дэкрэты, што прымаў урад Савецкай Расіі.
Нават нормы прадстаўніцтва на Усебеларускі
з'езд Саветаў які меркавалася правесці ў
пачатку 1919 года, вызначаліся ў адпаведнасці
з Канстытуцыяй РСФСР. Але, бадай, самым
страшным і небяспечным падкопам пад
дзяржаўны суверэнітэт з'яўлялася ўсталяван-
не адразу ж практыка партыйнага цэнтра
Савецкай Расіі па ўключэнні адданымі
яму людзям вышэйшага партыйнага звяна ў
Беларусі. Як справядліва заяўваў Максім
Гарэцкі ў апавесці «Дзве душы», ён тады
кіраваў «бальшавіцкімі камісарамі ўсіх нацый,
апрача беларускай». Яны ўмела падбіралі,
вылучалі на кіруючыя пасады і зрусіфікаваных,
пазбаўленых нацыянальнай самасвядомасці
беларусаў, якіх зусім ці вельмі мала хвалява-
ла праблема дзяржаўнага суверэнітэту БССР.

Адпаведныя структуры Расійскай
Федэрацыі ўдзельнічалі і ва ўключэнні
кадрамі самых высокіх пасадаў савецкіх органаў.
Невыпадкова ў Прэзідыум Часовага рэ-
валюцыйнага ўрада Беларусі, які склаўся з
трох чалавек, трапілі толькі адзін беларус —
З. Жылуновіч, астатнія — армянін Аляксандр
Мяснікян /Мяснікоў/ і яўрэй Майсей
Калмановіч — наогул займалі негатывіўную
пазіцыю ў пытаннях утварэння самастойнай
беларускай дзяржавы. На першай сесіі ЦВК
БССР /5 студзеня 1919 г./, калі быў абраны
Малы Прэзідыум ЦВК, А. Мяснікоў стаў яго
старшынёй. Немецкавага паходжання былі і
іншыя два члены Малога Прэзідыума ЦВК
БССР — камісар па замежных справах
Н. Пятроў і камісар па ўнутраных справах
С. Іванов.

Першы суверэны іспыт па дзяржаўным
суверэнітэце даўся трымаць Беларусі ўжо
на другім месцы свайго існавання. Урад
БССР вымушаны быў згадзіцца з прапановай
У. Леніна аб перадачы РСФСР даюч
беларускіх губерняў — Віцебскай і
Магілёўскай. Гэтую прапанову правялі праз
рашэнні і Усебеларускага з'езда Саветаў

чэння працоўных мас усіх краін», азначала
ўводзіць у зман людзей, бо прыведзеныя
вышэй словы зусім не дапаасувалі да яе
ўзаемаадносін з Беларуссю. Гэтае ж можна
сказаць і пра наступную вынятку з пастановы:
«...толькі цяпер на грунце прызнання поўнай
свабоды самавызначэння... ствараецца до-
браахвотны і непарушыны злучэнне працоўных
усіх нацый, якія насяляюць тэрыторыю бы-
лой Расійскай імперыі».

Прэтэнзіі Савецкай Расіі на Віцебскую і
Магілёўскую губерні тлумачылі верагоднасць
нападу на Беларусь польскіх войскаў,
таму палічылі за лепшае, каб хочь частка яе
тэрыторыі адышла да разамешчанай ад нас
на ўсходзе краіны. Наколькі рэальнай был
інтэрвенцыя Польшчы на Беларусь, цяжка
сказаць. Неблага ўмовы для гэтага меліся
пасля вываду з яе тэрыторыі нямецкіх войс-
каў. Канкрэтны жа дзеянні з мэтай захопу
Беларусі не рабіліся. Але як толькі ўрад Расіі
адхапіў ад яе такую вялікую тэрыторыю, дык
чаму ж і ў начальніка Польскай дзяржавы
Юзафа Пілсудскага не мог разгарэцца па-
добнага роду апетыт, тым больш, што гэты
палітык і военачальнік быў ураджэнцам на-
шага краю, прызнаваў сябе беларусам, валодаў
беларускай мовай? Словам, і Масква, і
Варшава глядзелі на Беларусь, як на нійную
тэрыторыю, і каму з якога боку было зруч-
ней, з таго і імкнуліся прыдбаць для сябе як
мага большы кавалек.

Не трэба быць вялікім палітыкам, каб
разуразумець, што Савецкая Расія далучэннем
да сябе Віцебскай і Магілёўскай губерняў
/апошняя фактычна і не ўваходзіла ў БССР,
бо з вясны 1918 г. заставалася ў складзе
РСФСР/ не толькі груба парушыла дзяржаўны
суверэнітэт БССР, але і справакавала чапад
на яе Польшчы. У Маскве гэта добра разумелі
і таму ўсяляк імкнуліся не дапусціць інтэрвенцыі
Польшчы на беларускія землі. 10 лютага 1919
года Народны Камісарыят замежных спраў
РСФСР паслаў тэлеграму польскаму ўраду,
выказаўшы ў ёй жаданне ліквідаваць усялякія
канфлікты з Польшчай, устанавіць з ёю
добрасуседскія адносіны, хаця вядома, што
апошняя на той час межавала з Беларуссю, а
не з Расіяй.

Ёсць важкія падставы меркаваць, што калі
б бальшавіцкая Масква не прыбрала да сваіх
рук Віцебскую і Магілёўскую губерні, а ўся-
ляк імкнулася захоўваць тэрытарыяльную
недатыкальнасць Беларусі, такую палітыку
абавязана была б праводзіць і Польшча, і,
магчыма, наш народ не зведаў бы польскай
інтэрвенцыі і акупацыі ў 1919—1920 гадах.

На тым жа і Усебеларускім з'ездзе Я. Свар-
длоў вельмі спрытна ўдалося правесці яшчэ
адну хітрыю задуму бальшавіцкай партыі,
якая зводзіла на нішто дзяржаўны суверэнітэт
Беларусі. Маю на ўвазе прынятую на з'ездзе
«Дэкларацыю аб устанавленні федэратыўнай
сувязі паміж Беларускай Савецкай
Сацыялістычнай Рэспублікай і РСФСР». У
гэтым афіцыйным дакуменце рускі народ
адкрытым тэкстам называлі старэйшым бра-
там. Магчыма, адсюль і пайшло шырокае
ўжыванне гэтых слоў ва ўсіх жанрах
літаратуры, у тым ліку і навуковай, а таксама
ў афіцыйных прамовах. Назіраючы з боку за
ходам выступленняў на з'ездзе, паводзімамі
дэлегатаў у пераліках паміж пасяджэннямі,

першы ж дзень працы і Усебеларускага з'езда.
Асаблівых спрэчак не ўзнікла, таму прынятае
рашэнне тут жа было перададзена на раз-
гляд з'езда, дзе яно знайшло поўную пад-
трымку. Дэлегатам тлумачылі, што такі крок
абумоўлены магчымасцю нападу з боку Польшчы.
Дзіўнае тлумачэнне, бо даны фактар
меў два зусім процілеглыя па характары
вынікі: у першым выпадку верагодная
інтэрвенцыя Польшчы з'явілася прычынай да-
лучэння да РСФСР Віцебскай і Магілёўскай
Літвы. Мне ж думаецца, што ў другім выпадку
Расія выступіла ініцыятарам аб'яднання Літвы
з Беларуссю хутчэй за ўсё дзеля таго, каб
апошня, застаўшыся толькі ў межах Мінскай
і Гродзенскай губерняў, не так востра адчу-
вала страту сваіх усходніх земляў.

Аб'яднанне Літвы з Беларуссю не выкана-
ла пастаўленую перад ім задачу: быць рэва-
люцыйным авангардам на заходніх граніцах
савецкіх рэспублік. Літбел вывіла амаль
поўную няздольнасць супрацьстаяць увар-
ванню на яе тэрыторыю польскіх войскаў.
Яна распалася, як картачная хатка. Задума
камуністаў Масквы правалілася. Беларусь
апынулася пад невыносна цяжкай паводле
сваіх вынікаў польскай акупацыі.

Пад пільным кантролем бальшавіцкай Мас-
квы адбываліся ўсе падзеі на Беларусі і пасля
таго, як яна другім разам, 31 ліпеня 1920
года, устанавіла ў сябе савецкую
дзяржаўнасць. Каб мець большы ўплыў на
дзеянсць Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта,
якому да склікання Усебеларускага з'езда
Саветаў належала ўся цывільная ўлада, у
склад яго ўвайлі адданыя партыйнаму цэнтру
ў Маскве ваенных работнікаў, а таксама
латыша В. Кнорына, які да гэтага добра
«праславіў» сябе як праўнік беларускай
дзяржаўнай ідэі. Залежнасць камуністаў
Беларусі ад партыйнага цэнтра ў Маскве ці
нежаданне весці самастойную ад яго палітыку
з асаблівай моццю вывілася ў лістападзе
1920 года на III з'ездзе КП/б/Б, на якім
заяўлялася, што Кампартыя Беларусі «ёсць
абласная арганізацыя РКП/б/», якая
праводзіць у жыццё прынцыпы і тактыку РКП,
прыстасоўваючы яе да мясцовых умоў, і
поўнацю падпарадкоўваецца /падкрэслена
мною. — Л. Л./ ЦК РКП /бальшавікоў/.
Такое вызначэнне КП/б/Б свайго дачынен-
ня да РКП/б/ ёсць прамое парушэнне, калі
не сказаць здрада дзяржаўнаму суверэнітэту,
бо ў нацыянальна незалежнай краіне тая ці
іншая партыя не можа лічыць сябе абласной
арганізацыяй, поўнацю падпарадкаванай
аналагічнай партыі іншай дзяржавы.

Зусім не палічыліся з дзяржаўным
суверэнітэтам нашага народа, калі ў сакавіку
1921 года ў Рызе сабраліся прадстаўнікі
РСФСР, УССР і Польшчы і ў адсутнасці
ўпаўнаважанага ад БССР «вырашылі» яе тэ-
рытарыяльнае пытанне. Без беларусаў,
напэўна ж, было лягчэй галоўнаму каморніку
ад урада РСФСР І. Юфу і яго калегам
расставіць межавыя слупы з Польшчай, бо
вельмі ж блізка, амаль ля самага асяродка
нашага краю, даводзілася ўкопчаць іх. На
гэты раз дзяржаве Беларусі пакінулі толькі
Мінскую губерню. Самая вялікая частка
этнічнай тэрыторыі Беларусі адышла да Польшчы
/108 тысяч квадратных кіламетраў, дзе

жыло больш за 4 мільёны чалавек/, а самая
маленькая — да Беларускай Савецкай
Сацыялістычнай Рэспублікі /52 тысячы квад-
ратных кіламетраў, дзе жыло 1,5 мільёна
чалавек/, што нельга назваць іншым словам,
як рабаўніцтва. У складзе Расійскай
Федэрацыі знаходзілася прыкладна 75 тысяч
квадратных кіламетраў узятай ёю ў лютым
1919 г. у Беларусі тэрыторыі з насельніцтвам
каля 5 мільёнаў чалавек.

Апынуўшыся пад магутным прэсам
дыпламаты Савецкай Расіі, урад БССР збаўся
выказаць хочь у самай асцярожнай форме
сваю незадаволенасць вынікамі Рыжскага
дагавора. На ўвесь голас пратэставаў супраць
яго толькі эміграцыйны ўрад Беларускай
Народнай Рэспублікі. Яго прэм'ер-міністра
В. Ластоўскаму і А. Цвікевічу ўдалося ў
касавіку 1922 года на Генуэзскай канфе-
рэнцыі ўручыць яе ўдзельнікам мемарыял з
просьбай дапамагчы скасаваць Рыжскі дагавор.
Толькі рашучае ўмяшанне кіраўніка
дэлегацыі РСФСР, яе наркама замежных
спраў Георгія Чычэрэна не дазволіла вынесці
беларускае пытанне на парадак дня Генуэз-
скай канферэнцыі.

Вялікі смутак апанаваў нацыянальна
свядомыя пласты беларускага народа ад
такога рабавання яго этнічнай тэрыторыі.
Моцна пахіснуліся надзеі нарэшце займець
сапраўдную суверэнную дзяржаву ў межах
усёй ці пераважна ўсёй тэрыторыі
Бацькаўшчыны. Непакоіла, трывожыла гэта
душу беларуса не толькі БССР, але і Расійскай
Федэрацыі, Польшчы. Балюча перажываў
нечуваную несправядлівасць з боку славянскіх
суседніх дзяржаў яшчэ зусім малады пэтар
Алесь Дудар. Амаль што кроўю напісані ім
верш «Пасеклі наш край папалам», які не
ўвайшоў ні ў адну з яго ні прыжыццёвых, ні
выданных пасля смерці кніг. Вось найбольш
уражлівая радкі з верша:

Не смеем нават гаварыць
І думаць без крамлёўскай візы.
Без нас усё робіць макляры
Ды міжнародныя падлізы.

Распаўся б камень ад жалбы,
Калі б ён знаў, як торг над намі
Вядуць маскоўскія рабы
З вялікапольскімі панамі.

О, ганьба, ганьба! У нашы дні
Такі разлом, туга такая!
...І баюць байкі баюны
Севера-Западнага края...

Аднак і паўтарамільённая Беларусь, якой яна
стала па віне архітэктараў Рыжскага дагавора,
не апусцілася на калені перад цяжкасцямі,
што былі выкліканы не толькі вынікамі
імперыялістычнай і грамадзянскай войнаў,
але і поўным разбурэннем эканамічных сувязей
з прычыны страты такой велізарнай
тэрыторыі на захадзе і на ўсходзе. Не ў
прыклад многім сённяшнім дзяржаўным дзе-
ячам і вучоным ніхто тады не ліў слёзы, што
загінем з-за развалу нацыянальнага рынку,
парушэння эканамічных сувязей з суседнімі
краінамі. І пры істотна ўрэзанай тэрыторыі,
пры сімвалічнай дзяржаўнасці ўладу маючыя
людзі ў цэнтры рэспублікі і на месцах сваім
непахісным жаданнем не даць загінуць нацыі
разгарнулі такую стваральную дзейнасць,
што многія беларусы шырака паверылі ў рэ-
альнасць свайго адраджэння і на гэтым грунце
сваіх вынікаў польскай акупацыі.

Большыня народа правільна разумела знач-
чэнне, ганарылася дзяржаўным суверэнітэтам
Беларусі. Яго нацыянальна-дзяржаўная свя-
домасць была на ўзроўні, які дазваляў адпа-
ведным органам улады і кіравання брацца за
вырашэнне самых складаных эканамічных,
сацыяльна-палітычных і культурных задач.
І гэта нягледзячы на тое, што моцна залежная
ад партыйнага цэнтра СССР, арганічна
інтэграваная ў яго КП/б/Б мела зусім іншы
погляд на дзяржаўны суверэнітэт Беларусі.
Супярэчліваю яе нацыянальным інтарэсам
палітыку Маскве ўдавалася праводзіць не ў
малой ступені дзякуючы таму, што за ўвесь
міжваенны час КП/б/Б узначальвалі амаль
выключна пасланцы з іншых рэспублік, з якіх
толькі адзін з'яўляўся беларусам па нацы-
янальнасці. Гэта быў Васіль Шаранговіч.
Праўда, на пасадзе першага сакратара
ЦК/б/Б ён і года не пратрымаўся, стаўшы
ў сакавіку 1938 года чарговай ахвярай кры-
вавых сталінскіх рэпрэсій.

Неадпаведная прынцыпам дзяржаўнага
суверэнітэту БССР палітыка камуністаў не
мела б такіх цяжкіх вынікаў, калі б да ўсяля-
кага роду залежнасці ад Масквы яны не
імкнуліся паставіць усе астатнія дзяржаўна-
палітычныя, адміністрацыйна-гаспадарчыя і
грамадскія структуры. Пацвердзіць гэта мож-
на і спасылкамі на рашэнні VII з'езда КП/б/Б
/сакавік 1923 г./, зыходзячы з найўнясці
ў свеце адзінага фронту капіталу і адсюль
неабходнасці супрацьпаставіць яму адзіны
фронт пралетарыяту, з'езд выказаўся за ўста-
ляванне агульнага кіраўніцтва з цэнтра, г. зн.
з Масквы, не толькі знешняй, але і ўнутранай

(Працяг на стар. 12)

ЛІМ - часопіс

«РОДНЫ КРАЙ»

Трэці раз прыйшоў да аматараў беларушчыны адрывны календар «Родны край» /рэдактары-складальнікі А. Законнікава, В. Балвановіч, Т. Улевіч/. Выдавецтва «Беларусь», нягледзячы на фінансавыя і іншыя цяжкасці, якімі, дарчы, сёння любое выдавецтва «сытае» па горла, зрабіла ўсё магчымае, каб пабачылі свет 130 тысяч асобнікаў гэтага патрэбнага ў кожнай сям'і выдання. Прытым і кошт, калі ўлічыць цяперашнюю абвальную інфляцыю, прымальны. У прыватнасці, у Мінску, у пераходзе станцыі метро «Плошча Перамогі», дзе знаходзіцца фірменная крама «Беларусь», календар каштуе ўсяго 960 рублёў.

Ну, а што да зместу «Роднага краю-94», дык твар выдання вымаляваўся яшчэ ў 1991 годзе, калі рыхтаваўся першы выпуск календара: як мага больш падаць інфармацыі, што тычыцца палітычнага, культурнага жыцця рэспублікі, слаўнай нацыянальнай гісторыі, а таксама разнастайных карысных парадаў. На кожны дзень указваецца ўсход і захад сонца, працягласць дня, называюцца праваслаўны і каталіцкі імянінкі, юбілейныя даты.

ПАМЯЦІ КАМПАЗИТАРА

Вечар, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння вядомага кампазітара Яўгена Цікоцкага адбыўся ў Літаратурным музеі Янкі Купалы. На вечары прысутнічалі дачка і сын кампазітара — Кіра Яўгенаўна ды Міхал Яўгенавіч. З расповядаў выступіла музыкантаўца В. Сізію. З цёплывай і пашанай гаварылася пра ўклад Я. Цікоцкага ў беларускую музыку, пра ягоны шчырасць і спагадлівасць да людзей, глыбокую інтэлігентнасць і адукаванасць. У запісе прагучалі ўспаміны кампазітара пра сустрэчы і сумесную працу з Янкам Купалам. Рамансы і ары з опер выканалі Л. Івашкоў, В. Рузіна, Л. Кручкоўская /канцэртмайстры І. Чэрнік, Т. Ткачонак, Л. Галкіна/. Праслухалі прысутныя і фрагменты музыкальных запісаў.

Л. АСТАПКЕВІЧ,
загадчык аддзела навуковай прапаганды
На здымку П. ЖОЎЦІКАВА дачка і сын
Я. Цікоцкага падчас сустрэчы.

СВОЙ ЧАСОПІС

з'явіўся ў Згуртавання беларускай шляхты. Называецца ён «Годнасць». Мэты і задачы новага выдання вызначаны ў яго першым нумары так: «...найперш трэба ўсвядоміць, што такое шляхта. Разуменне таго можа прыйсці толькі праз веданне гісторыі нашае Айчыны. І таму асноўная накіраванасць выдання — гэта мінуўшчына, вайсковая гісторыя, бо шляхта і воіны паныці амаль тоўсныя... І безумоўна тое, што шляхта не была бязлікаю аморфнаю масаю. Усё складаецца з асобных людзей, постацяў, якіх з'яўляюцца рэпрэзэнтантамі пэўных родаў, гісторыю якіх будзем падаваць у выданні».

У першым нумары змешчаны статут Згуртавання і іншыя дакументы, артыкулы А. Грыцкевіча «Шляхта Вялікага княства Літоўскага да Люблінскай уніі 1569 года». Ёсць раздзелы «Малы гербуйнік Беларускай шляхты», «Шляхецкі спісы», рэцэнзуюцца кніга «Дваранства Беларусі ў перыяд разлажэння і крызісу феадалізму /канец XVIII — першая палова XIX ст.» А. Лютага і Г. Туміловіча.

ЮБІЛЕЙ ЛЕАНІЛЫ ЧАРНЯЎСКОЙ

адзначылі ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры. Пляннік Леанілы Усцінаўны віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук Беларусі Р. Гарэцкі, народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль, пляменніца Янкі Купалы Я. Раманоўская, Т. Голуб, падкрэсліваючы адраджэнскую дзейнасць Л. Чарняўскай, адначасова прыгадвалі і яе мужа, класіка нацыянальнай літаратуры М. Гарэцкага. 100-гадовы юбілей Леанілы Усцінаўны і Максіма Іванавіча, гаварылася на вечары, — важны падзеі ў культурным і грамадскім жыцці беларусаў.

«Дзе ісціна, а дзе лжывасць?...»

«...Гэта проста таму, што я, выходзіць, яшчэ не навучыўся чуць, бачыць, заўважаць, адчуваць, дзе ісціна, а дзе лжывасць, дзе спгада, а дзе зайздрасць, дзе натуральнасць, а дзе падробка пад яе... Ці спасцігну хоць калі-небудзь вось такія простыя і такія складаныя чалавечыя адносіны? А пакуль я проста не што іншы, а глушэц».

/Міхась Парахневіч. «Запіскі былога партпаратчыка»/

Няўдзячная гэта справа — пачынаць з цытат, але калі яны дапамагаюць выйсці на пэўныя высновы, то такое ў сваёй натуральнасці — прымальна. Такім чынам, вось яшчэ адна цытата, але не з дакументальнай аповесці М. Парахневіча «Запіскі былога партпаратчыка» /«Маладосць», N 9 за 1993 г./, а з рэдакцыйнага рэзюме: «Міхась Парахневіч, які і кожны аўтар, мае права на свой пункт гледжання на пэўны падзеі, факты, надаюцца мінулага і на дзейнасць пэўных асоб». Вядома ж, мае, заўважым са свайго боку. Можна зразу мець рэдакцыю, якая далікатна адмежавалася ад аўтарскага «суб'ектывізму»...

Чалавек па-свойму досыць назіральны, М. Парахневіч нямае цікавага паказвае з жыцця партпаратчыкаў, што насялялі «галоўны» і не толькі галоўны дом. Іх службовы занятак — вядома, у залежнасці ад рангу аб пасадах — гэта ў асноўным пакручваюцца туды-сюды ў начальніцкім крэсле; разглядаць апеляцыйныя пытанні; рабіць выгляд, што робіш вельмі ўжо важную, патрэбную і неадкладную справу і блукаць па аддзелах, каб там унеслі свае заўвагі і прапановы ці проста завізіравалі «паздзіранае» табой з мінулагадніх папер на патрэбу сённяшняга дня; збірацца ў радыёфікаваным пакоі, які не мае ні аднаго акна — выхату на Божы свет, і з дапамогай прыёмніка браць удзел у партыйных форумах; напружваюць свае нервыя клеткі ў чаканні кантакту з вышэйстаячым начальствам, насцярожваюцца, калі пачуеш слова «свабодны»; часам, атрымаўшы начальніцкую «пілюлю», праседжваюць дзень за сталом як ачмураны; падстаўляць падножкі непажаданым і безабаронным асобам; рыхтавацца да дыпламатычных хвароб, а потым пры нагодзе зашытваць ад неспрыяльных для цябе абставін у лекамісію... і так да бясконцаці. Галоўнае ж — гэта трымецце і трымацца за сваю пасаду да крыві ў пазногцях.

Агульнавядома, што такая сітуацыя спараджае і гартуе асобных людзей, вяртае з даўніны і мінуўшчыны маральных калек, катаў і ахвяр тыпу Угрум-Бурчэва, Арганчыка /«Гісторыя аднаго горада» Салтыкова-Шчадрына/, Башмачкіна /«Шыбель» Гогаля/, Дзевушкіна /«Бедныя людзі» Дастаеўскага/ і г. д. Іх набор даволі шматлікі, а я браць не толькі з рускай літаратуры, то ім «несць числа». Герояў М. Парахневіча па-чалавечы шкада: яны ўсё больш губляюць статус чалавека і

ператвараюцца ў робатаў, у зомбі, якія па камандзе сваіх вядучых не проста займаюцца марнатраўствам, але і самастойна гатовы наўкол атручваць жывое жыццё, забіваюць жывыя душы.

А вось і сам аўтар. Даведзены сваімі паплекнікамі да адчаю, ён вымушаны паказваць сваю непрыналежнасць да гэтага фантазмагарычнага існавання, нібыта хоча адмовіцца ад яго, але ж праз надта ўжо наіўную ў дадзеным выпадку інвектыву: «Ніколі не паверыў бы, што нармальныя людзі нармальных службовых устаноў могуць дакочацца да гэтага — падстаўляць падножкі». Праз кароткі час наш герой забываецца на крыўды і абразы і зноў жыве паўнакроўным жыццём сваёй устаноў. Аб стаўленні аўтара аповесці да бяспраўнага людю можна было б таксама распавесці, але яны за рамкамі аповесці. Ясна адно: каб не збалансоўваў ён сваё нутро і не змірыўся ўнутрана з воўчымі законамі, то даўно і па ўласнай ініцыятыве пакінуў бы «хату».

Лёгка можна здагадацца, чым займаюцца героі аповесці пасля работы. Але пакінем здагадкі, лепш зазірнем у аўтарскі тэкст: «...іншы раз усхопіўся на досвітку, бо ўсю ноч не давала спакою думка: пры афармленні ўказа не тая, здаецца, літара ў канцы прозвішча і дата пад указам не адпавядае даце юбіляра...» Як бачым, справы «галоўнага дома» маюць працяг па-за яго сценамі і ў вольны час. Знаходзіцца таксама месца для пісання ананімак, падседжвання адным другога, устаноўцы ў сваіх кватэрах двайных французскіх замкоў — у дадатак да таго, што каля дзвярэй знаходзіцца міліцыянт-ахоўнік і да т. п. Яшчэ п'юць гарэлку /праўда, цішжом/. Ёсць месца і «лямурам».

Героі аповесці жывуць на канкрэтнай зямлі, гэта значыць, што пэўная фізічная прастора — іх радзіма. І як жа яны ставяцца да яе? Па-першае, амаль ніхто з іх не гаворыць мовай сваёй Бацькаўшчыны. Пры словах «Масква», «з Масквы», «у Маскву» яны нерухомеюць і, амаль упадаючы ў самнабулізм і містыку, каваюць любой каманды да выканання. У Беларусь прыязджае ўсяго толькі намеснік адказнага сакратара часопіса «Огонек» /орган ЦК КПСС/ — колькі людю ўжо тады на прысагнутых нагах у нашым ЦК! Маскоўская паэтэса Кацярына Шавялёва /яе Пегас адгукнуўся на запрашэнне першай асобы ў рэспубліцы/, адкінуўшы ўсю харчовую

субардынацыю ў галоўнай сталовай камуністаў Беларусі, пераходзіць з ніжэйшага адсека ў вышэйшы, а мясцовыя бонзы толькі крывацца ад незадавальнення. А які жах абуджаецца ў душы нашага героя пры думцы, што ён можа згубіць ліст-адказ, падрыхтаваны на ананіму ў Маскву!..

Хто будзе чытаць, той знойдзе тут многа цікавага, хай на сёння нават і вядомага. Але ж ці ўсё, што мог, паведаў нам аўтар? На вялікі жаль, не. Больш таго, воляй лёсу і спрадвечнай устаноўкай нашага простага і не толькі простага людю — любым чынам выбіцца «ў людзі» ён, трапіўшы на адну з ніжэйшых прыступкаў наменклатурнай лесвіцы, усе разнастайныя працэсы-праявы жыцця падае не праз агульначалавечае і агульназначнае, а праз персаніфікаванае і келейнае бачанне. Гэта значыць, што нас імкнучца ў цэнтральнай магістралі тагачаснага жыцця звесці на абочыну, штурхаюць у правінцыялізм, мес-тачковасць, падмяняюць асноўныя прычыны падзей іх другарадным следствам. Таму часта і атрымліваецца, што ў асноўным ва ўсім вінавата не «саўдэпія» /мы ўсе наўкол — яе састаўныя/, а Саўка /так называлі па завуголлях, паказваючы дулі ў кішэнях, многія носьбіты «духоўнасці» тых дзён Савелія Паўлава — загадкава аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КПБ. Дарчы, самі яны пры нагодзе ўзбройваліся ягонымі метадамі ў адносінах да залежных ад іх людзей/. Увесь меншы люд у «галоўнай хаце» і іншых падобных месцах шкадаваў, што пра гэта не ведае Пётр Міронавіч Машэраў, чалавек з «шырокай зычлівай усмешкай, з сакавітым беларускім адказам «добры дзень» на трапяткае прывітанне маленькага партпаратчыка. Менавіта тут /а такіх мясцін у аповесці шмат/ аўтар найбольш супярэчыць сам сабе, бо папярэдне ён жа расказаў нам, як Пётр Міронавіч пад апладысменты прысутных бласлаўляў Паўлава на высокую пасаду.

Размытасць, неаднароднасць і супярэчлівасць пазіцыі аўтара часта прыводзяць да таго, што яго мастацкая свядоўнасць дрэйфуе ў бок аблегчанага тлумачэння рэчаіснасці. Здараецца, невялікія велічыні ён амаль узводзіць у абсалют. Як не ўспомніць тут мясціны, дзе апісваецца дробны клерк-цэнзор Дзябэ-ка!

Чытаючы гэтую спробу споведзі, задаеш міжвольна сабе пытанне: а ці не ўзвядзена сваю персону аўтар тым, што называе сябе партпаратчыкам? Гэтым, хай не наўмысна, ён прыкрывае сапраўдных партпаратчыкаў. Неабцяжарванне сябе спробай аналізу, адмаўленне ад паказу «партайгеносса» знутры, часам нейкае, скажам па-руску, «ёрничанне», прыбядненне, самашкадаванне, хітраванне, у пэўнай ступені ўсё гэта раскрывае вобраз

Будзьма смяяцца?

Народ смяецца — значыць народ жыве! Але як прыслухоўваешся да сучаснага жыцця, дык ствараецца ўражанне, што беларусы, суровыя і панурныя, моўчкі нясуць на плячах цяжар і крыўду свайго нялёгкага існавання. Існавання, у якім мы, беларусы, паступова «знікаем» /раствараемся/. Нават калі і пачуеш смех, то ён не наш, а хутэй суседскі — «задорны», «петрыяны», ці «гучна-альтавы». Мы не маем ніводнаго досыць вядомага гумарыста-размоўніка, ніводнай сатыра-гумарыстычнай тэлеперадачы, ніводнага беларускамоўнага конкурсу гумару. На карце Беларусі няма горада, які мог бы адшчапіць крыху славы ў Габрава ці Адэсы. Праўда, у нас ёсць «Вожык» і некалькі сатырычных аддзелаў у некаторых часопісах і газетах, але /няхай мне даруюць іх рэдактары, яны павінны валодаць сваім жа прафесійным пачуццём/ гэта хутэй нагадвае вярблюдкую калючку ў галоднай бяссмежавай пустэльні.

І самае горшае становіцца ў беларускай сучаснай літаратуры, асабліва ў прозе.

Вінцэс Мудроў. Жанчыны ля басейна. Апаўднёны. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1992.

Паэту, маючы на ўзбраенні такія моцныя сродкі, як рытм і рыфму, лягчэй дасягнуць сатырычнага эфекту. Возьмем паэмы Ведзьмака Лысагорскага «Сказ пра Лысую гару» і Ведзьмака Лысагорскага-меншага «Вандэя навіварат». І наогул, верш сам па сабе можа паслужыць добрым узорам для пародыі, што пацвярджае нядаўна выдадзеная кніга М. Скоблы «Розгі ў розніцу».

А ў прозе няма не толькі сучасных беларускіх тэзнаў, о'генры, чэхавых, аверчанкаў, ільфаў і пятровых, але не з'явіліся нават паслядоўнікі нашага ж А. Мрыя. Як ні парадасальна, але гумарыстычная навелістыка /не кажучы пра больш буйныя жанры/ адчувае на сабе, можа, нават і неўсвядомленае, супраціўленне выданняў, бо гумарыстычная навеліка /апаўднёны/ больш вялікая па аб'ёме, чым гумарэска «на злобу дня», і таму фізічна не можа змясціцца ў невялікім аддзеле сатыры і гумару, а надрукаваць яе па аддзеле прозы нека нямка — не сур'ёзна ж! Цікавы факт: «Вожык», тутэйшы флагман сатыры і гумару, не маючы літаратурнай старонкі, не бярэ ў друк апаўднёны памерам больш за 4 старонкі.

Адчуваючы ўсё гэта, было прыемна ўбачыць на паліцах кнігарні кнігу Вінцэса

Мудрова «Жанчыны ля басейна» і прачытаць у анатацыі, што ў кнігу «ўвайшлі гумарыстычныя і сатырычныя апаўднёны». Праўда, апошняя фраза анатацыі цалкам збятэжыла і зноў нагадала пра трагедыю смеху на Беларусі: «Аўтар смяецца, але смех ягоны не лёгкаважны, а сур'ёзны і ачышчальны». Невядома дагэтуль магчымасць — сур'ёзна пасмяяцца — вельмі зацікавіла.

І ўсё ж такі падчас чытання з-за камуфляжнай формулы «ачышчальны і сур'ёзны смех» праступіла выразная аўтарская іронія. А іронія сапраўды бывае, што якраз і адчуваецца ў апаўднённях В. Мудрова, — сумная, горкая.

Жыццё, будзённае і складанае, часам трагічнае, стварае і прыхоўвае жорсткія пасткі, у якія не могуць не трапіць рамантычныя ці наіўныя, альбо зусім праставатыя героі апаўднённяў. Яны бязброўныя, бо не маюць адпаведнай хітрасці і ўспрымаюць свет такім, якім яго бачаць, — шчырым, адкрытым, без адваротнага боку. Таму і трапляе пад страшны кандыдата ў майстры спорту летуценнік Адас /«Узлёт і падзенне Адама Марштрупы»/, таму і выклікаюць неразуменне і, мабыць, смех у вясковых аднагодкаў турботы Жэрара /«Памылка Жэрара»/, таму і надрываецца здэд Яўхім, які як свайго сына палюбіў прахадзіцца Пятра Пятровіча /«Апошні кватарант»/.

Абставіны, асяроддзе, усюды-пранікальная банальнасць прымушаюць пагадзіцца Ваню Банькова са словамі

апавадальніка з нечаканага боку. Па сутнасці ён з'яўляецца буферам паміж парталаратам і грамадствам. Так бачыцца і ў рэтраспектыве, і з пазіцыі сённяшняга дня. І хоць настальгіі па нібыта мінулых, цалкам камуністычных часах у аўтара мы не знойдзем, усё ж ад піетэту ў адрас былога першага сакратара ЦК кампартыі Беларусі і некаторых іншых ён ніяк не можа вызваліцца. Безумоўна, не варта забывацца на біблейскае «не судзіце, каб і вы не судзілі», але... Ці не ў сакратарства Машэрава Беларусь была ператворана ў агульнасаюзнае свінакомплекс і адначасова застаўлена ракетнай зброяй? Між тым, сам Першы мог менавіта выйсці з верталёта ў гумовых ботах, узяць з рук перапаханага калгасніка касу і прайсці невялічкі пракос... Але шкада нам і самога Першага, бо і ён трымцеў далёка не перад першымі з Масквы. Якраз гэты і дало падставу стварыць легенду аб ягоным забойстве з боку нібыта бражнёўскай хэўры.

Не станем адмаўляць своеасабліваю каштоўнасць твора Міхася Парахневіча для сучаснасці і для гісторыі, але ён усё ж, на маю думку, атрымаўся «недацягнутым», непадключаным да вялікага літаратурнага працэсу. На жаль, аўтар не зусім выканаў запавет свайго літаратурнага настаўніка І. Грамовіча, які «на поўным сур'ёзе раіў больш глыбока і пільна прыглядацца да «галюўнага дома» і ягоных часовых насельнікаў, бо далёка не кожнаму пісьменніку выпадае магчымасць у жыцці ўсё чуць, усё бачыць, каб, калі гэта надарыцца, узяцца за пяро». Чаму так здарылася — меркаваць не будзем. Маём надзею, што аўтар яшчэ вярнецца да гэтай тэмы, і чытач будзе мець мо другую рэдакцыю аповесці, а мо і новы твор. Мажлівасці і характар у яго для гэтага ёсць. Здолеў жа ён яшчэ ў тыя часы, даведзены да адчаю, кінуць у твар «падпалкоўніка» ідэалагічнай службы: «Вы яшчэ не Форд, а я вам не гаечнік». Дык што ж гаварыць пра сённяшні светапогляд? Трэба меркаваць, ён не застаўся ранейшым. Пра гэта сведчыць сам факт напісання твора.

У аўтара «Запісак...», адзначым таксама, ёсць што пазычаць у сэнсе тэм і сюжэтаў. Чаго варта, напрыклад, інфармацыя аб доме над Свіслаччу па вуліцы Я. Купалы, дзе праходзілі і, магчыма, яшчэ праходзяць грамадзянскія паніхіды па нікому сёння неведомых людзях, па дарэмна пражытых жыццях не самых калісь нязначных сыноў камуністычнай партыі! А як маглі б упрыгожыць які-небудзь твор у якасці эпиграфа словы аб дзейнасці журналістаў — гэтых балонак заангажаванага бальшавікамі жыцця: «Я ўсё больш ясна ўсведамляю: мы, газетчыкі, шмат «наўракалі», прыфарбавалі, а то проста і хлусілі».

І яшчэ. Будзем спадзявацца, што пачае М. Парахневічам, пададзены ім прыклад будзе мець свой працяг у жыцці і творчасці іншых майстроў пяра. Хто сур'ёзна стане адмаўляць, што многім нашым пісьменнікам, і больш, і менш масцітым, ёсць што ў гэтым плане напісаць?

Аўген ГУЧОК

бібліятэкаркі Люсі / «Ліст з Асвеі» /: «Цяпер ненаселены астравоў няма. Усе населеныя. У мяне брат на Шпіцберген хадзіў. Казаў — голыя скалы, мэрзоз пяцьдзесят і жэрці няма чаго. А жывуць людзі».

Хочацца верыць: прыстасаванне да жыцця адбываецца ці будзе адбывацца ў герояў В. Мудрова толькі вонкава, а ўнутры застаецца: «Не! Ёсць ненаселеныя астравы, ёсць і будучы заўсёды, пакуль існуе Мара!»

Амаль няма ў апавадваннях забаўнага /светлага/ гумару, няма і вострай, выкрывальнай сатыры, некаторыя /«Палонны Чорнага стэпу» і «Жанчыны ля басейна»/ увогуле працяты трагічнасцю людскіх лёсаў. Гэта ніколі не змяняе вартасць кнігі, хутчэй наадварот. Адно з паняццем «смех» даводзіцца расставіць.

Можна зрабіць адну заўвагу: бывае, што апісанні, як характарыстыка стану герояў, і філасофска-лірычныя адступленні /асабліва «Узлёт і падзенне Адама Маршруты»/ збіваюць задзідзены тэмпарытм усяго твора, робяць яго цяжэйшым для ўспрымання.

Хоць апаваданні В. Мудрова закранаюць даперабудовачныя часы, цяпер яны набываюць яшчэ больш злавесны сэнс — грознае папярэджанне, што на нашыя мары і спадзяванні наступае тое жорсткае, складанае, бяссмешнае і трагічнае, што мы называем бязлітасным жыццём.

Дык будзьма смяцца, каб не ўмерці?

Сяргей МІНСКЕВІЧ

Надрукавана ў бібліятэцы «Малодосці»

«Пражыві чалавекам на гэтай зямлі...»

Вершы Ігара Пракаповіча з ягонай першай кнігі «Рэха малітваў» ні па форме, ні па змесце, здаецца, не вылучаюцца з агульнай беларускай паэтычнай плыні. Але, калі ўлічваць, што паэт атрымаў свой першы зборнік ва ўзросце Хрыста, дык, пэна, вершы ў ім ахопліваюць усё паэтычнае жыццё творцы, усе ягоныя пошукі, ваганні, жыццёвыя адкрыцці. Гэта выклікае цікавасць. Акрамя таго, і само імя паэта спарод аматараў паэзіі «апошнія хвалі» знае — нягледзячы на тое, што паэт жыве ў далёкіх ад сталіцы Паставах.

Ігар Пракаповіч яшчэ на пачатку так званай перабудовы атрымаў пэўную вядомасць як аўтар смелых адрэджэнскіх вершаў. Нездарма ён сабраў іх у гэтай кнізе ў асобны раздзел «Белыя коні на чорнай траве», які складае бадай што палову зборніка. Сёння, параўноўваючы гэтыя вершы з падобнымі творами іншых паэтаў, наўрад ці назавеш іх лепшымі ўзорамі паэзіі нацыянальнага абуджэння канца 80-ых — пачатку 90-ых гадоў. Як на мой густ, я адзначыў бы гэты верш:

У блакітных вачах Беларусі
Дабрыні патаемная сіла...
Мірна ходзіць балотамі бусел,
Ціха спее над ярам каліна.

Тут на волю душу адпускаюць,
Каб над краем прывольным ляцела.
Каб у сэрцы ад гэтага раю
Алчувальна мякчэла, святлела.

Кожны ў свет увайшоў, каб змагацца
За святлы Радзімы і маці,
Роднай мовы сваёй не шурацца
І свой велічны род не паганіць...

Глянё у неба — там ітушкі лягаюць,
А здаецца, што тутшы людскія.
Іх сягоння ў блакіт адпускаюць,
Каб набыць патаемныя сілы...

Ігар Пракаповіч. Рэха малітваў. Вершы.
Мінск, «Бібліятэка часопіса «Малодосці»,
1993.

«І не да казкі, як жывеш...»

Не кожная з паэтаў здолела б выплеснуць душу ў шчырэ-неспатоўным звароце: «Даражэчкі!.. Дарагі!..» Не кожны з чытачоў прыме і зразумее гэтую жаночую безагляднасць. Бо ёсць мера пацучы — і мера яго мастацкага адлюстравання, што далёка не адно і тое ж.

Так, лірычная гераіня Марыі Панковай /скарываем гэтае традыцыйнае вызначэнне/ умее кахаць моцна, самааддана, аж да поўнага растварэння сябе як асобы ў «прадмеце страсці»:

Я прыпадаю асакой,
Калючай, безадзейнай.
Пабудзь са мной,
Пабудзь са мной,
Як святга,
як нядзея.

Усё жыццё так прагла я
Да рук тваіх прыпасці.
Адчай мяне, сасмяглюю
Па шчасці...

«Сасмягласць па шчасці» адчуваецца ва ўсім — у прамых, амаль малітоўных прамалюваннях да каханага, у высокай — да зрыву голасу — інтанацыі, у раптоўных збох рытму ці поўным адмаўленні ад рыфмы.

Я стала вельмі ціхай,
Я не магу крычаць...
Я гаварыць, бывае, не магу...

Шчодрэ ўсыпаны вершы паўтарамі, клічнікамі, шматкроп'ямі, аздоблены эпиграфамі, пярэцкай эмацыянальнымі гіпербаламі: «Я столькі змагла ў Вас убачыць, што хоціць, каб жыць між людзей», «Не, то не проста вочы... Не, то не проста сум», «Заламінайце, о вякі!..» і да т. п.

У невяліччай па аб'ёме малодосцеўскай кніжцы Марыі Панковай змясціліся 83 вершы. У пераважнай большасці яны безназоўныя, кароценькія, зыркля, як спо-

Марыя Панкова. Нязбытнаю ласкаю.
Вершы. Мінск, «Бібліятэка часопіса «Малодосці», 1993.

Адзначаю не ў плане паэтычнай бездакорнасці. Ёсць у гэтым вершы нейкая таямнічая глыбіня. Ён найперш эмацыянальны, чым разумова-патрыятычны. Можна, такі сёння рацыянальны час, што не верыш словам, нахшталь «ні дня не пражыць без Радзімы», або «О мова! Дарагая! З табою паміраю...» Гэтка патрыятычная экзальтацыя хутчэй выклікае ўсмяшку, чым уздзеянне на святыя пацучці. Высветлілася, што аднымі заклікамі справу не зробіш. Справа гэтая патрабуе багата часу і карпатлівай працы. Той-сёй з тае нагоды нервецца і ледзь не гатовы перайсці на лянку. Часам і Пракаповічу здаецца, што ягоных сіл і трываласці не хапае:

Жыццё ў правінцы, як багна,
Жыўдом засмоктае людзей.
І на душы крывавай рана
Маіх няздзейсных надзей.

Не цяжка здагадацца, якія ж надзеі паэта не здзейсніліся, бо «Мой храм — Беларусь, Там ні п'яніч няма, ні забойцаў». А тут «сыты кныр з хлява смяецца», таму, тлумачыць паэт, «у багне вязнуць мастакі». Нездарма так часта ўжывае аўтар «Рэха малітваў» слова «сэнс». Вось і людзі не хочучь разумець сэнсу прыгажосці: «у гразь скачалі, праз горад голай правялі, а потым хорам асмяялі, бо сэнсу так і не знайшлі».

Практычна ўся кніга і прысвечана пошуку сэнсу сённяшняга быцця. «Хто знойдзе сэнс?» — у другім вершы паўтарае паэт. — «Яго няма». Дык што ў гэтым выпадку трэба рабіць? «Глядзецца на мясцаву жоўць і, як сабака, сэрцам выць...»? Ці «неабходна многае паспець, пакуль на цела не сыпнулі жвірам...»? «Бессэнсоўнасць жыцця вымушае шукаць далачыню...» Дзе ж тое жыццёвае апірышча, якое дазволіць спадзявацца на лепшае? Паэт згадвае прыклад Ісуса Хрыста: «Хай жа кроў разамкне вашы вейкі — вось таму я іду на Галгофу!» Аднак і рэлігія не дае адхлання — «да споведзі нельга пайсці: бо душа — атэіст».

Самога сябе не падманеш. Таму ў віленскім касцёле Святой Ганны, куды паэт прыйшоў у пошуках веры, ён пачынае прасіць веру ў... любоў, ён шэпча літанні аб сваёй любай дзяўчыне.

Важным вершам для разумення пошукаў паэта «сэнсу», з'яўляецца твор пра Музыку, які закахаўся ў Снежную каралеўну. Музыка бясконца грае для каханага на «ледзістай скрыцы». Небарак, ён не разумее, што наўсцяж толькі лёд, а ў ідэальнай абалоні яго «няма ні каліва жыцця».

Хто каралеўне прысягае,
Хто слепа верыць чысціні,
Той не згарае на агні.
І не жыве.
А сумна грае...

Вось і атрымліваецца, што марна жыць вераю ў нейкую ўяўную чысціню, — ёсць ты, ёсць жыццё, і, дзякуй Богу, што «мы не стаміліся жыць». Гэтка ж думкі нараджаюцца і ў рубай /бадай што лепшая нізка вершаў зборніка/, якімі заканчваецца кніга.

Нам мала адпущана радасных дзён
Дый ты ідуць, як цягнік, пад адхон.
І мы падрываем чарговыя рэйкі
І з горла ізноў вышкімаем праклён.

Дык што атрымліваецца? Трэба не мітусіцца, не весці зацятую барацьбу з нематэрыялізаванай навакольнай пошасцю, а адчуць прыгажосць мала адпущаных «радасных дзён»? А як жа тады «Мой храм — Беларусь», у якім «екаторы ўжо раз д'явіл свечку з усмешкаю тушыць»? У адным з апошніх вершаў кнігі паэт спрабуе адказаць на гэтае складанае балючае пытанне:

Пражыві чалавекам на гэтай зямлі.
Усё, што бачыш наўкола, — шануй і любі,
Стань крыніцай з гаючай і чыстай вадою
У смярдзючым балоне маны і хлусні.

Алесь АРКУШ

г. Наваполацк

Панковай нелады. Затое ў яе паэзіі ёсць тое, без чаго перагарнуў бы старонкі з лёгкім скепсісам /ці мала мы чыталі рыфмаваных жаночых прызнанняў!/, а іменна: ёсць сапраўдны, непрыдуманы боль. Боль — гэтка ж фізічная рэальнасць, як і эйфарыя шчасця /два бакі аднаго медаля/. Без драматызму не бывае сапраўднай лірыкі, як не бывае вішні без кіслі. /дэрэчы, вішня — любімы вобраз паэткі/.

О, гэты свет, глухі і цяжкі!
І не да казкі, як жывеш...
...Як гаснуць сонечныя краскі!
Як плача выплаканы верш!

«У вершах М. Панковай шмат жалю і тугі, смутку па тым, што не спраўдзілася, не збылося». Мы маем рэдкую магчымасць працітаваць удалую анатацыю. «Неадлюбленае, неаджытае» не столькі канстатуюцца паэткай, колькі прысутнічаюць як бы паміж радкоў — у тоне, настроі вершаў. Няма сумнення: перад намі душа — насуперак узросту — нерастрэпаная, здольная тужліва задумацца, светла паўспамінаць ды так па-бабску пашкадаваць сябе самую.

Хоць кніга «Нязбытнаю ласкаю» не прэтэндуе на разнасяжнасць тэматыкі, і значнасць і вынашнасць абагульненню, на выяўленчыя знаходкі, але найбольш мяне засмучае ў ёй не гэта, а адсутнасць аўтарскай самадyscyпліны. Няма ніякай патрэбы занатоўваць кожны сардэчны рух, бо далёка не ўсе яны варты ўвагі, а тым больш адлюстравання. Няма і якой-небудзь пэўнай кампазіцыі ў гэтай «паэме кахання» — усё ўроссyp, адвольна, без логікі і паслядоўнасці.

Казаць пра логіку ў дачыненні да кахання было б гэтак жа недарэчна, як і пра меру — калі б не наступная, істотная ў дадзеным выпадку акалічнасць: жанчына, «якая спявае», — трохкі болей, чым проста жанчына. А каму дадзена, з таго і патрабуецца.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

I

Генсек меўся адбыць у сталіцу пасля кароткага развіталнага абеду ў рэзідэнцыі, спецыяльна да яго прыезд пабудаванай і аздобленай з усходняй пышнасцю і незканомнасцю. Учора была вячэра, якая зацягнулася далёка за поўнач, так што Генсека, як жартавалі памочнікі, ледзьве закапілі на брывах у нумар. Ранні развіталны абед быў адначасова і познім сьнеданнем.

Абед ішоў па складзеным сцэнарыі: шмат пілі, елі, гаварылі па-ўсходняму доўгія квяцістыя тосты, пешылі Генсека песнямі і танцамі, паднісілі дарагія падарункі ад прадпрыемстваў і арганізацый, частавалі старым вытрыманым віном, а калі якое падабалася высокаму госцю, адпраўлялі ў сталіцу скрыні з упадабаным пітвом.

Нашпігаваны перад банкетам замежнымі лекамі, Генсек надзіва адчуваў сябе бадзёра, а прыём, наладжаны яму, выклікаў маральнае задавальненне і неадольнае памкненне купацца ў гэтай мілай атмасферы ўсеагульнага пакланення і пашаны.

У апошнія гадзіны Генсек стаў заўважаць нейкую сваю ўласную непаўнаценнасць. Усё як бы заставалася ў рамках былых традыцый — слова Генсека па-ранейшаму было апошнім і бяспрэчным словам, а пашана да яго — той жа, што выказвалася да папярэдніх правадыроў, — але акалічнасці падчас змушалай задумвацца: наколькі шчырымі з ім бываюць сябры і папечнікі?..

Магчыма, такое глупства лезла ў галаву таму, што ён стаў глухнуць. Спачатку перастаў чуць на правае вухо, а неўзабаве слых пагоршыўся і на левае. Мала таго, што ён перастаў добра чуць, дык яшчэ не паспяваў асэнсоўваць пачутае, губляў нейкія важныя словы ў кантэксце размовы, пасля чаго яна набывала сумбуры характар.

У сваім асяродку з гэтым яшчэ можна было мірыцца. Але ж зрэдка даводзілася кантактавацца з зарубажнымі дзеячамі. Гаворка, вядома ж, вялася цераз перакладчыкаў, і хоць Генсек не заўсёды чуў, што яму перакладаюць, а таму дапускаў прыкрыя промахі, але ён быў упэўнены, што тлумачы не схібаць, перакладуць замежнаму палітыку тое, што выгадна дзяржаве. І ўсё ж адчуванне непаўнаценнасці пасля такіх сустрэч абстрагавалася, Генсек — вядома, толькі ў думках — абзываў сябе палітычным імпатэнтам. Фізічным ён стаў некалькі раней.

Пра імпатэнтнасць Генсеку падумалася невыпадкова — да мікрафона якраз выйшла славуная эстрадная спявачка, рухавая фігура якой выклікала ў памяці дужа вольныя асацыяцыі. «Але як яна аптынулася тут?» — падумаў Генсек і стаў назіраць за яе эратычнымі рухамі, якія выклікалі ў яго пэўныя эмоцыі.

Божухна, было б, гэта гадкоў пяць назад!..

А між тым, прыдворная світа тапталася ў разгубленасці. Справа ў тым, што па сцэнарыі, распрацаваным яшчэ ў сталіцы, Генсек павінен быў пакінуць гасцінную рэспубліку паўтары гадзіны назад. У сталічным аэрапорце, напэўна, ужо з'ехаліся члены палітбюро і ўрада, каб сустрэць дарагога Генсека. Нават затрымка на паўгадзіны выклікала б у іх гнеў і абурэнне. У выніку вінаватая акажацца світа і найперш палкоўнік, які адказваў за графік і бяспеку Генсека.

Палкоўнік адклікаў убок першага памочніка Генсека, папрасіў:

— Намякні Генсеку, што мы затрымліваемся на паўтары гадзіны...

— Ужо на гадзіну пяцьдзесят чатыры хвіліны, — зірнуўшы на швейцарскі хранометр, удакладніў памочнік. — Ды не станем псаваць настрой Генсеку.

— Але ж графік...

— Тады скажы Генсеку сам, — прапанаваў памочнік.

II

Малоды Геній — славуты кампазітар і не менш славуты дырыжор — без аніякай ахвоты браў удзел у Тьдні літаратуры і мастацтва сваёй рэспублікі ў Сярэдняй Азіі. Ён толькі што вярнуўся з турэ па Еўропе, марыў пра зацішка, каб напісаць сімфонію, якая завалодала ім у часе гастроляў, як яму прапанавалі паўдзельнічаць у мерапрыемстве, якому надавалася аж сусветна-глобальнае значэнне.

Геній таксама знаходзіцца ў залежнасці ад абставін, людзей і асаблівых тых, хто валодае ўладай. Генія чамусьці вельмі доўга не выпускалі за мяжу; дапамог туташні генсек, які цыпер і ўзначальваў дэлегацыю, што ляцела на Тьдзень літаратуры і мастацтва. Не паслухаўша яго было няёмка і небяспечна. І Геній змушаны быў даць згоду.

Як і чакалася, Тьдзень ператварыўся ў бясконцы ланцуг кашмарна доўгіх пасяджэнняў, банкетаў, прыёмаў і звычайных выпіваў з традыцыйнымі шашлыккамі і пловамі. Тьдзень і закончыўся вялікім сумным канцэртам і кароткім банкетам, на якім прысутнічалі члены тамашняга палітбюро на чале з уласным генсекам, які лічыўся прыхільнікам і мецэнатам музыкі і прыгожага пісьменства.

Геній меў гонар паціснуць руку тамашняму генсеку і змушаны быў расплачывацца за гэты гонар.

— А мы вас затрымаем на які дзень, — паведаміў Генію тамашні генсек. — Падарыжыруеце нашым сімфанічным

роны і спецслужба дзяржаўнай бяспекі, якую ўзначальваў генерал-палкоўнік, чалавек з неабмежаванымі магчымасцямі і такой жа ўладай.

Атрымаўшы інфармацыю, што неба на ўсёй еўрапейскай частцы краіны ачышчана ад лятальных апаратаў, а Генсек адчувае сябе надзвычай бадзёра, генерал-палкоўнік пазваніў вядомай мастачцы, з якой у яго цягнулася даўняя і ўжо добра абрыдлая сувязь. Генерал-палкоўнік не раз ужо збіраўся парваць інтымныя адносіны з каханкай, але, не пабачыўшы яе больш за тьдзень, пачынаў адчуваць жахлівую пустату, і вяртаўся да мастачкі, як кола ў раз'езджаную каліяну.

Алесь АСІПЕНКА

ГЕНСЕК І ГЕНІЙ

Мал. У.СКРЫГАНОВА

аркестрам. Народ прагне вас бачыць і чуць і ён не даруе нам, калі вы не згодзіцеся...

Геній умольна глянуў на свайго генсека — той толькі развёў рукамі.

— Мне не хацелася б адставаць ад дэлегацыі, — асмеліўся запярэчыць Геній. — Яна ляціць спедрэйсам і без пасадак на прамежкавых аэрадромах...

— Але ж і вы, наш дарагі госць, паліціце спедрэйсам, — адказаў генсек, і Геній вымушаны быў згадзіцца.

Такі ўжо лёс геніяў!..

Радавалі адно — канцэрт ўдаўся. Зала слухала музыку затаяўшы дыханне. Аркестранты ігралі выдатна. А на завяршэнне ўсяго, пасля канцэрта, было аб'яўлена, што кампазітару і дырыжору брацкай рэспублікі прысвойваецца званне народнага, якое Геній не меў у сябе на радзіме. Аднак міністр культуры шапнуў яму, што дома яго чакае такое ж высокае званне.

Праводзіць Генія ў аэрапорт прыехала безліч народу. Тамашні генсек і аякун музыкаў праводзіць Генія не прыехаў, але выслаў вылізны кошык пудоўных ружаў.

III

Згодна з распрацаванай інструкцыяй, зацверджанай сумеснай настановай палітбюро і ўрада, на час палёту Генсека ўсе аэрапорты еўрапейскай часткі краіны /а калі Генсек ляцеў у азіяцкія рэгіёны, дык і азіяцкай часткі/ закрываліся: у павястры не дазвалялася знаходзіцца не толькі рэйсамым, але спартыўным, вучэбным, санітарным і іншым самалётам. Называлася гэта забеспячэннем надзейнага паветранага калідора. За парадкам сачыла не толькі аэрапортаўскае начальства, але служба супрацьпаветранай аба-

Шчыра кажучы, дык генерал-палкоўнік звязвала з палібоўніцай не адна інтымная блізкасць, але і службовыя адносіны — мастачка была ягоным асабістым і вельмі карысным агентам, уваходжым і ў кола творчай інтэлігенцыі, і ў кола партыйнай эліты. Адначасова па ўказанні зверху мастачка сачыла і за самім генерал-палкоўнікам, які ў чыноўных вярхах лічыўся неспрадаказальным, безразважным і нават авантурыстычным, у падначаленні якога, тым не менш, знаходзілася магутная, добра ўзброеная і вельмі сакрэтная частка асобага прызначэння.

Падспудна генерал-палкоўнік здагадаўся, што за ім нехта сочыць, а таму імкнуўся пры кожным выпадку падкрэсліваць сваю адданасць Генсеку, захоўваючы старое чыноўнае правіла: дагаджаць не толькі Генсеку, але і ягонаму сабаку.

— Я паслаў па цябе машыну, — пачуўшы такі знаёмы голас, сказаў генерал-палкоўнік мастачцы.

Прывыклая да выклікаў у любы час сутак, мастачка не стала задаваць лішніх пытанняў: калі па яе паслана машына, дык шафёр ведае, куды трэба ехаць.

Выслеснуўшы на сябе ледзь не палову флакона французскіх духоў, мастачка выйшла на вуліцу — насупраць пад'езда стаяла светла-шэрая «Волга» з таксісцкімі шашачкамі. Звычайны генеральскі трук, каб захаваць канспірацыю.

IV

Са спазненнем на дзве гадзіны пяцінаццаць хвілін самалёт Генсека выруліў на ўзлётную паласу. Праз шкло ілюмінатора з салона было добра відаць, як на бетонных плітах аэрадрома ўсё яшчэ стаяць карлікавыя астраці права-

жатых, махаюць рукамі, мабыць, адначасна, што візіт Генсека закончыўся, можна нарэшце адпачыць у чаканні ўзнагарод.

Самалёт, уздрыгваючы корпусам, прабегаў па ўзлётнай паласе, мякка адарваўся ад зямлі, пачаў крута набіраць вышыню. Яго тут жа падхапілі шматлікія радыары і дыспетарскія пункты, каб сачыць за палётам адзінага на ўсю еўрапейскую частку краіны генсекаўскага самалёта.

Зрабіўшы разворот над горадам, самалёт лёг на курс, і адразу ў салон да Генсека зайшоў першы памочнік — прынёс на подпіс тэлеграмы. Зверху ляжала тая, у якой выказвалася гарачая падзяка начальству і народу, які так хораша прымаў Генсека. Астатнія тэлеграмы пасылаліся ў краі і вобласці, над якімі пралятаў Генсек. У іх выказвалася ўпэўненасць, што народы вобласці або краю і надалей будуць нястомна будаваць светлае заўтра.

Змапаваўшы тэлеграмы ўласнаручным подпісам, Генсек звярнуўся да памочніка з пытаннем, якое і пешыла і хвалявала яго.

— Як ты мяркуеш, наша паэтка ўдалася? — спытаўся Генсек.

— Яна стала гістарычнай вяхоў, — удакладніў памочнік.

— А ці ёсць у тамашняга генсека залатая зорка героя? — пацікавіўся Генсек.

— Ёсць, — адказаў памочнік і, падумаўшы, дадаў: — Але яму не зашкодзіць і другая...

— Уясі гэтую маю прапанову на наступнае пасяджэнне палітбюро, — распарадзіўся Генсек, а калі памочнік сабраўся выходзіць, запыніў яго: — А як трапіла ў склад нашай дэлегацыі эстрадная спявачка?..

— Разумееш, — чамусьці завібраваў памочнік, — яе вельмі прасілі ўвесці ў склад дэлегацыі нашы гаспадары і ў прыватнасці туташні генсек дзеля большай інтэрнацыяналізацыі канцэрта.

Генсек або не пачуў, што яму сказаў памочнік, або прытварыўся, што не пачуў.

— Можна, яна праспявала б мне, — паплямкаў тлустымі губамі Генсек. — Кажуць, у яе выдатны голас...

Эстрадная спявачка адразу здагадалася, якіх песень ад яе чакае Генсек, і вельмі падзівілася: няўжо гэтая развалюха яшчэ нешта можа? Яе нават разабрала цікаўнасць: а як усё адбудзецца?.. Зрэшты, цікаўнасць саступіла месца звычайнай практычнасці. У ансамбля няма гамяшкання для сталай працы, ды і выступіць даводзіцца ў арандаваных залах, а за арэнду бяруць вялікія грошы. Дык ці не паможа Генсек, калі да яго добра надлашчыцца? Нічога не паробіш — мастацтва патрабуе ахвяры...

Яна зайшла ў салон Генсека з выразам нявіннасці і найвялікшай пашаны да чалавека, якому абавязана ўсім сваім жыццём.

— Сядай, — запрасіў яе Генсек і паказаў на мяккае крэсла насупраць таго, у якім сядзеў сам. — Карыстаючыся выпадкам, я вырашыў спытацца, ці створаны твайму ансамблю належныя ўмовы?..

Эстрадная спявачка аж расчаравалася. Пра колішнія перамогі Генсека над жанчынамі ці мала гаварылі ў сталіцы. Выходзіць, усё мана. У Генсека, апрача клопатаў пра ўмовы працы актэраў, ніякіх іншых намераў няма.

— Умоў, лічыце, ніякіх, — пайшла напярэці спявачка. — А між іншым, нам бы вельмі падышоў будынак...

І яна назвала дом, які толькі што быў пабудаваны дзеля іншых мэт, але сапраўды падыходзіў яе ансамблю.

— Дык за чым справа? — на адскі лад спытаўся Генсек і паклаў цяжкую склератычную руку на голае калена спявачкі.

— Дык жа гарсавет супраць... Ды і міністэрства культуры...

— Спадзяюся, што ўдваіх мы ўгаворым і гарсавет і міністэрства культуры, — не дужа выразна сказаў Генсек і прасунуў руку пад каропенькую спаднічку спявачкі.

— Толькі на вас і падзіцца, — прачула вымавіла спявачка.

Крадком яна паглядзела на мяккі тапчан — можа, варта перасесці на яго, бо Генсеку, магчыма, самому няёмка цягнуць яе туды. Але ж трэба, каб Генсек хоць як намякнуў ёй, каб перасела на зручны тапчан. Генсек намёку не падаваў. Затое ягоная рука дагрэблася да запаветнага месца, уздрыгнула і замерла, толькі ледзь варушыліся пальцы ды вочы Генсека зрабіліся маслянатыя, як памазаныя алеем алэдкі. Спявачка падумала-падумала, нахілілася да Генсека, прыклалася тонкімі вуснамі да ягоных тлустых губ, лізнула іх языком. Генсек аж застагнаў ад насалоды.

— У цябе якое званне? — выпягнуўшы руку з-пад спадніцы, спытаўся Генсек.

— Заслужаная...

— Будзеш народная, — паабяцаў Генсек і, каб не забыцца, паклікаў памочніка,

якому загадаў унесці неабходную прапанову на палітбюро.

V

Спецрэйс, якім павінен быў вяртацца дамоў Геній, прызначаўся для дастаўкі футбольнай каманды на радзіму кампазітара, дзе меўся албышча календарны матч на першынство краіны. Ляцелі абодва склады каманды разам з трэнерам, начальнікам каманды, доктарам, масажыстам і яшчэ нейкай абслугай. Футбалісты ўжо каля галзіны рэзаліся ў карты і даміно, не разумеючы, чаму іхні самалёт не ўзлятае ў паветра. Нехта з каманды выказаў здагадку, што з імі паляціць Хазанаў, які быццам бы меўся выступаць на стадыёне, але чамусьці не выступіў. Здагадка нібы і пацвердзілася, калі футбалісты пабачылі мноства машын, якія падрулілі аж да самага трапа. Але той, каго праводзілі, быў зусім неподобны на Хазанава, і ў футбалістаў прапаў да яго інтарэс.

Як толькі Геній заняў вольнае месца ў самым хвасце самалёта, прывязаўся рэменем, самалёт выруліў на ўзлётную паласу і неўзабаве ўзняўся ў паветра. Геній, узрушаны праводзінамі, летуценна глядзеў у акенца-ілюмінатар, за якім распасціралася сінявата-попельнае неба, а далёка ўнізе слалася пад крылом яшчэ зялёная, расчэрчаная квадратамі зямля з рэдкімі паселішчамі.

Неяк незаўважна Генія запаланіла музыка і яшчэ больш пачуццёвая, глыбокая і па-народнаму мудрая за тую, што тры-вожыла яго ў часе паездка па Еўропе. Цяпер нішто не замінала сканцэнтравана і хоць збоўшага запісаць яе на паперу. Праўда, у яго не было інструмента, але і без раўля ён чуў кожны гук, кожную ноту, кожны нюанс будучай сімфоніі.

Футбалісты ўжо драмалі ў крэслах. Самалёт роўна і нягучна гудзеў турбінамі, быццам недзе за яго сценамі працаваў вялізны пыласос. Ён не перашкаджаў працы.

— Я прынясу вам кавы, — пачуў Геній мілагучны дзявочы голас.

З вышынні жаночага росту на яго глядзелі дзве азярнікі вачэй, такіх, як і ў ягонай жонкі.

— Дзе мы ляцім? — спытаўся ён, быццам у іхнім месцазнаходжанні заклаўся ўвесь сэнс жыцця.

— Дык ужо над Еўропай, — усміхнулася яна.

А ён і не заўважыў, што ляціць ужо каля трох галзін. Бласлаўлены час творчасці — яго не заўважаюць творцы.

VI

Аператары радарных устаноўкаў вялі самалёт Генсека. Яркая кропка гэтай рухалася з поўдня на поўнач. Прывычная справа прывычных людзей.

Раптам на экраны узнікла яшчэ адна кропка, якая перамяшчалася з усходу на захад. Такого не магло быць. Але такое было — радары не ўмеюць хлусіць. Яны не людзі, прывыклія да мані і ашуканства. Адразу запрацавала сувязь. Начальства высвятляла, хто, адкуль і куды ляціць, што за людзі на борце самалёта і чаму яны парушаюць самую строгую інструкцыю?

Прайшлі лічаныя хвіліны, за якія быў знойдзены адказ на ўсе пытанні: спецрэйс з футбалістамі на борце самалёта, разам з імі Геній, ён жа кампазітар і дырыжор, які быў пакінуты тамашнім генсекам, каб падырыжываць сімфанічным аркестрам. Рэйс наладжаны па ўказанні самога тамашняга генсека, які да ўсяго з'яўляецца членам палітбюро. Але ўсё адно трэба было садзіць самалёт на першы па шляху аэрадром. Каб спецрэйсам не кіраваў сам тамашні генсек, самалёт пасадзілі б і без адпаведнага загаду. Цяпер апошняе слова належала генерал-палкоўніку, які адказваў за бяспеку Генсека і астатніх членаў палітбюро.

Слова генерал-палкоўніка было рашаючым і адмяніць яго мог толькі сам Генсек.

VII

Генерал-палкоўнік чакаў мастачку, узбуджана пахаджаючы па вялізным пакоі з шырокай тахтой і мноствам падушак на ёй. Апошнім часам ён вельмі растлусцеў, хоць рэгулярна гуляў у тэніс і плаваў у басейне. Незлічоныя банкеты, што наладжваліся з баярскай пышнасцю, накладвалі свой адбітак на нязграбную генеральскую постаць. А з растлусцеласцю з'явілася тое, што звычайна здараецца з мужчынамі пэўнага ўзросту — генерал-палкоўнік цяпеў у жанчын паражэнне за паражэннем. Толькі перад мастачкай ён не ведаў адступленняў, таму і паніў такую палюбоўніцу.

Калі ён пабачыў яе, зацягнутую ў паркалёвую сукенку, з якой дужа рэльефна выступалі абрысы яе гнуткага цела, генерал-палкоўнік адчуў да адурэння зняможлівую пажадлівасць. Ён нястрымана схопіў мастачку ў абдымкі, не памятаючы сябе, сарваў з яе сукенку, так што мастачка засталася ў кароценькай камбінацыі і тупельках на высокім абцасе.

Звычайна мастачка станавілася так, каб генерал-палкоўніку было зручна паваліць яе на тахту. На гэты раз яна не паспела дайсці да тахты, а таму апусцілася на мяккі тоўсты дыван. Разам з ёю асеў на дыван і генерал-палкоўнік...

На століку пры тахце якраз у гэты крытычны момант дрэннкую тэлефон. Генерал-палкоўнік аж здрыгануўся. Званіць сюды мог толькі ягоны першы намеснік і, безумоўна, па звышважнай справе.

— А-а-а, чорт, — вызырнуўся генерал-палкоўнік і падпоўз да тэлефона. — Ну, што табе? — пагрозліва крыкнуў генерал-палкоўнік, нават не спытаўшы, хто звоніць.

— У зоне пасажырскі самалёт, — даклаў намеснік.

Да генерал-палкоўніка доўга не даходзіла, пра якую зону кажа намеснік, пра які самалёт, а калі дайшло, ён раз'юшана крыкнуў:

— Збіць!..

Пасля нядоўгага маўчання намеснік паспрабаваў асцярожна запырэчыць:

— У самалёце футбольная каманда нашай сістэмы...

— Футбалісты не артысты, — адказаў генерал-палкоўнік і вельмі застаўся задаволены сваім адказам.

— У тым і справа, што гэтым самалётам ляціць Геній — вядомы кампазітар і дырыжор...

Гнеўнае раздражненне ахапіла генерал-палкоўніка.

— Ты што, такую тваю, — вылаяўся генерал-палкоўнік, аж мастачка запіснула далонямі вушы, — загадаў не разумееш?! Збіць!.. Падумаеш, Геній. Ды ў нас геніяў навалал... Збіць!..

Тройчы паўтораны загад змусіў намесніка замоўкнуць. Каму хочацца тубляць выгадныя пасады...

VIII

Сцюардэса прынесла кубачак кавы. Падаючы яго Генію, спыталася:

— Вы — кампазітар?

— Крыху...

— Як Пахмутава, пішаце песні?..

— Ствараю сімфонію...

— А я сімфоній не разумею...

Самалёт страшэнна страсянула, падкінула ўгору. Грукат і свіст абрынуліся на Генія. Перад вачамі мільганула і знікла сцюардэса. У прасторы разляталіся аркушы нотнай паперы з запісанай на ёй музыкай. Геній паспеў схопіць адзін аркуш, запіснуў у руцэ. У чорнай прасторы разляталіся ва ўсе бакі рэчы, людзі, абломкі самалёта. Яны ляцелі і кружыліся. А можа, кружыўся ён сам. З ім заставалася толькі музыка. Яна гучала ў ягонай памяці і пасля таго, як ён страпіў прытомнасць.

Музыка, якую людзі так і не пачуць...

IX

Праз тыдзень пасля непрыкметных для шырокіх народных мас падзей адбылася помная і нават гістарычная падзея — Генсек уручаў узнагароды і дыпломы на званні вялікай групы дзеячаў сцэны, кіно, эстрады і палітыкі. Сярод іх быў і генсек рэспублікі, што так гасцінна прымала Генсека, і эстрадная спявачка.

Як і належыць, Генсек сказаў змястоўную, прачулюю прамову, напісаную яму памочнікам па пытаннях культуры. У прамове праводзілася тая бяспрэчная думка, што геніі надзвычай рэдкая з'ява ў жыцці народаў, а таму яны з'яўляюцца залатым фундам нацыі і іх трэба шанаваць і берагчы.

Назаўтра ўсе газеты выйшлі пад шматзначным загаловам: Геніі — залаты фонд нацыі.

X

Месца аварыі з самага таго дня, як самалёт грывнуўся аб зямлю, было абкружана войскам. Шло скрупулёзнае збіранне рэшткаў самалёта, рэчаў і саміх пасажыраў. У адной са сталічных газет з'явілася непрыкметнае паведамленне аб аварыі рэйсавага самалёта і аб створанай камісіі па прычынах аварыі.

На другі дзень пошукаў на дне глыбокага яра салдаты знайшлі крэсла з прывязаным да яго тулавам. У руцэ чалавека быў запіснуты аркуш нотнай паперы.

Тулава разам з крэслам паклалі ў агульную магілу-яму.

Паэзія

Раман ТАРМОЛА-МІРСКІ

ДА ВЫШЫНЯЎ ІМКНЕЦЦА ДУША...

ПАЛЫЦ

Дарма цябе абгаварылі,
Бо з гаркаватым пахам ты,
Я на тваім замгленым крылі
Гатоў праспаць да яснаты.

Ты нераздагнага загадка
Чыйгосыі горкага жыцця,
Што не ўзрасло на роўных градках
І лёс яго мяне працяў.

Ля ганка спаракхелай хаты
Як буйна ты ў цішы расціў!
І ты зусім не вінаваты,
Што хату раз'ядае цівіль.

Ізноўку думкі развярадзіў
Ты, адчипенец паміж траў,
Няма такіх на свеце спраў,
Каб дзеля іх цябе не згледзець.

Між разнатраўя-разнаподзья
Ты одум і майго-быцця.
Не ведаю, што з намі будзе,
Ды ведаю, што ёсць працяг

Любое кволае былінкі
І мне яна

чым не сястра:
Адной мы ўскормлены скарынкай
Зямлі... для моцнасіі нутра.

Куды б ні скіраваў я крокі,
Упруса ўрэшце у пагост.
І мой палыц замгленавокі
Прыпыніць недзе ўласны рост...

Супыніся, д'ябальская сіла,
Дай дачушку мне падгадаваць!
Гэта ж столькі ты людзей скасіла...
Мала! Затангаць патрэбна ў гаць,
Выкачаць збалелага ў пакутах,
Каб ён смерці сам сабе прасіў
Не героем да скалы прыкутам —
Чарвяком, забыўшы неба сіль.
А ў мяне ў грудзях запас любові
Да дзіўніка, да цябе, народ,
А ў мяне пачуццю столькі ў слове,
Што не можа зледзянець мой род.
Гэта ў казках волаты-асілікі
Сціснуць камень — і вада цячэ,
І дрыжаць пад позіркам асінікі,
І гара для іх за пух лягчэй.
Я, вядома, іншай загартоўкі
І мяне бароніць не бліндаж,
У якога скура у тры столкі
Ды яшчэ на пузе патрангаш.
На маім баку адно сумленне
Ды худыя рукі не ў крыві
Ні суседа і ні пакалення,
Бо замешаны я на любові.
І не вам, няпрошаныя д'яблы,
Лютваць бы ля майго жыцця!
Не рассыплюцца і без мяне ўжо ямы:
Я вязаў іх як сябе працяг...

СВЯТА ЧЫСЦІНІ

Бялізна на балконе заінала.
Так ззяе дэфіцытны парашок,
Што чорная кашуля

стала белай,
Святочны дзень
у будні дзень зайшоў.

Марозам пахне.
Чысціню такую
Прыносіла калісьці

мама ў дом.
З тае пары я чысціню святкую.
Святочная бялізна за акном.

Адчайны час не разлічыў:
І ў новым дні і ў новым класе,
Хто быў нічым —
Нічым застаўся,
Хоць век і падхапіў пачын.

Гудзе,
гамоніць лес-народ,
Прагалы успомніўшы,
прасекі,

Не хочацца,
каб дрывасекі
У новы рушылі паход.

●
Як умеем, як можам, жывём.
Наша доля ад нас не залежыць.
Кожны ў свеце з уласным кляймо.
Нашай волі акрэслены межы.

●
А душа упадабала разгон.
А душа да вышыняў імкнецца.
Ды вяртаюць яе ў загон:
Кажуць, сэрца і тое у клетцы...

●
Мітыгуноўч зараз хлопцы
Ад вясны і да вясны.
Як прышчэпкі на вярхоўцы,
Балансіруюць яны.

●
Вузлячкі на памяць
Рвуцца у неба кулачкі,
Словаў ветраная замець
Разлятаецца ў бакі.

●
Я зайздросчу ім — раскоша,
Бо ніхто не б'е пад дых.
Як распораныя клёшы,
Сёння думкі у маладых.

СВАРКА

Калі усёдзяржаўная сварка
Галоўны занятка дзя,
То сварку мець і да сваркі
Не можа такая радня.

●
Тады у суседзях жабруе
Народа самотны цень.
Тады цэлы свет гаруе
Ад сораму за людзей.

●
Скрычыцца радзіма,
Сап'ецца жонка
І дзеці паставяць
крыж на бацьках...

●
І усё гэта будзе
Толькі старонкай
З кніжкі гісторыі
у нашых руках.

●
І усё гэта спінацца
І запінацца
На выдаткі
свавольных дзён,
Калі забіваюць,
галосцяць,
хрысцяцца...

●
І шклянак звон,
Як паркоўны звон.

●
Пра шчасце казачку не бай,
Радзіма дарагая...
Мы ў цемры скончылі свой баль.
Стагоддзе дагарае.

●
Мы кінудзі распачаць
Лад модны самы, новы,
І лямпачкі ўсе Ільіча
Разбілі аб галовы.

●
Адлакутуе і абновіцца
Радзіма,
нібыта ікона...
Да апошняе, раны загояцца,
Зажывём памяркоўна.

●
Гэта бачу я часта,
Як ніхто мо не бачыць зараз...
Трэба раіцца з часам
Ды адно не развітвацца з марай.

●
Чакаю раніх дзён і раніх птушак
Пасля учарнялай ад дладжоў зімы.
Закон прыроды чалавек парушыў
І пачарнелі душы і грамы.

●
Даўно мы гэтым колерам заняты —
Ад чырвані раптоўна перапад.
А між зямлёй і небам перакаты
Грымотных спраў і бліскавічных страт.

ЛіМ - часопіс

СНЕЖАНЬСКІЯ
ІМЯНІННІЦЫ

Марына Мікалаеўна Бяльзаккая, старэйшы харэограф, стваральніца й мастацкі кіраўнік знакага далёка за межамі Беларусі дзіцячага народнага ансамбля танца «Равеснікі», адзначыла сваё 80-годдзе. У гонар юбіляркі была наладжана ўрачыстасць у Мінскім Палацы культуры прафсаюзаў. І яшчэ адна выдатная жанчына Беларусі справіла нядаўна свой дзень нараджэння: Зінаіда Мажэйка, вядомы ў шырокім навуковым свеце этнамузыколаг. Пра яе як пра жанчыну года пісала сёлета ў «ЛіМ» музыказнаўца Р. Аладава, згадваючы, між іншым, працу З. Мажэйкі над новым дакументальным фільмам. Прам эра яго /а называецца фільм «Крывыя вечары»/ была прывержана да 60-годдзя аўтаркі сцэнарыя і адбылася дзямі ў ДOME літаратара, а таксама як тэлепрам эра — у эфіры.

«УСЁ ЛЯТУЦЬ І ЛЯТУЦЬ
ТЫЯ КОНІ...»

Чарговы выпуск перадачы «Край» /12 снежня/ называўся «Коннік на гербе і, паміж іншым, меў на мэце распавесці пра адно з адметных меркаванняў аб паходжанні самога беларускага герба. У якасці носьбіта меркавання ў выданні выступіла Любоў Філімонава; тым, хто меўся пацвердзіць рацыю — Вячаслаў Рагойша; рэдактарам — Ігар Александровіч; рэжысёрам — Мікалай Грыгор'еў. Гутарка навукоўца і журналісткі скіравалася паміж Сімпліадамі беларускага адраджэння: «У гісторыі Беларусі многія не змаглі выявіцца, бо не было дзяржаўнасці, — яны зрабіліся яркімі асобамі культур іншых народаў» /В. Рагойша/, «У гісторыю любога вобразу мусіць быць пакладзена цікавая асоба» /Л. Філімонава/. Рысу падвяло класікава «Колькі таленту зьялося... Між тым карысна было даведацца, што князь Паўтаржыцкі, з якім Л. Філімонава звязвае прататып конніка на «Пагоні», колісь склаў славу беларускай конніцы дый падзвіжца з тэлевыямы падобнай конніцы — недзе ж узалі ды знялі; каторы раз уздыхнуць пад перабор паходжанню назвы «Беларусь»; на свае вочы пабачыць прадстаўніцу роду Паўтаржыцкіх Таццяну Неўскую, абаяльную кабету сталага веку... Дадамо, што, на жаль, нават шэраг «лягучых коней» не паспрыяў утварыць вобраз перадачы, на які здолел засяроджана паправаць хіба акцёр Рускага тэатра Беларусі Андрэй Душакін — за кадрам — чытаючы тэкст, у кадрах — старадрук; чытаннем Генрыка Сянкевіча ды Максіма Багдановіча акцёр здаволюў самыя значыяналізаваныя густы і ўлесціў самыя змстачыныя.

Ж. Л.

ПЕРШЫ З СЕРЫ

«Помнікі музычнай культуры Беларусі» — так называецца першы нотны зборнік з аднайменнай серыі выданняў, распачатай творчым калектывам пад эгідай Беларускага інстытута праблем культуры /кіраўнік У. Скараходаў/. Укладальніца зборніка мастацтвазнаўца А. Ахвердава прадставіла ў ім інструментальныя творы шасці беларускіх кампазітараў мінулага стагоддзя, у тым ліку музыку выдатнага ўраджэнца Віцебшчыны А. Абрамовіча, слянінага ўраджэнца Міншчыны — скрыпача, кампазітара, збіральніка беларускага фальклору — М. Ельскага, дзве п'есы Н. Орды і інш. Рытууюцца наступныя зборнікі гэтай каштоўнай для аматараў фартэпіяннай ігры, для піяністаў-пачаткоўцаў серыі. У іх будуць прадстаўлены ўзоры нашай музычнай старасветчыны 16-га, 17-га, 18-га стагоддзяў. Калі вы хочаце набіць такія ноты, пацікаўцеся наконт іх у выдавецкім аддзеле Беларускага інстытута праблем культуры. Гэта ў Мінску, па вуліцы Каліноўскага, 12.

Н. К.

НАВАГОДНІ
ПАДАРУНАК

Перад Новым годам, як вядома, прынята падарункі рабіць. Гэтай добрай звычцы трымаюцца і выдавецтвы. Прынамсі, «Беларуская энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі ў перадавагодні дні аматараў даўніны падаравала палулярную «Живописную Россию», выпуск якой у 1881—1901 гадах быў задуманы і ажыццёўлены адным са знакамітых рускіх географіў, падарожнікаў Пятром Сямёнавым-Цяншаньскім. Праўда, не ўсе тамы, а толькі тры з іх — «Литовское Полесье» і «Белорусское Полесье», які тычыцца гісторыі нашага краю. Як вядома, большасць нарысаў гэтага тома напісаны беларускімі гісторыкам і этнографам Адамам Кіркорам. Рэспрынгае ж выданне зроблена па экзэмпляры, які захоўваецца ў асабістай бібліятэцы Барыса Сачанкі. Тыраж ужоўлянага тома — 10 тысяч асобнікаў.

Тэатр

«Свет трымаецца толькі на душах...»

Акцёры да тэатральнай прэсы зазвычай ставяцца з недаверам, і нешматлікія паразуменні толькі зрэдка спрыяюць адваротнаму. Тым больш я, як прадстаўнік прэсы, удзячная акцёру Рускага тэатра Беларусі Андрэю Душакіну — за давер. Менавіта «ЛіМу» ён даверыў перад усімі сваё аўтабіяграфічнае эсэ «Голас памяці», — так бы мовіць, першую спробу пярэ ў прозе. Вынятка, што падрыхтавана да друку, уражвае не толькі і не столькі літаратурнай сталасцю, але наймацней — шчырым, беражлівым, паважным стаўленнем да аб'екта гаворкі: маці і бацьку прывяціў акцёр свой пазасцэннічы досвед — народнай артыстцы СССР Аляксандры Іванаўне Клімавай і акцёру, педагогу Андрэю Валянцінавічу Душакіну-Карсакоўскаму.

Жана ЛАШКЕВІЧ.

Калі сабраць усе фатаграфіі маці ў ролях, якія яна сыграла за шмат гадоў, можна падумаць: выстава каралеў усіх часоў і народаў. Каго тут толькі няма... Клеопатра, Марыя Сцюарт, лэдзі Макбет, Гертруда, не кажу ўжо пра іншыя, так званыя касцюмныя ролі. Ёсць нават адна прынцэса, прынцэса Касманаполіс Т. Уільямса, мая ўлюбёная матчына роля ў «Салодкагалосай птушцы юнацтва».

Я зазіраю ў вочы гэтым каралевам ды прынцэсам: мне хочацца папыцца: у маці, як чым узрушылі іхнія лёсы, іхнія асобы дышу самой актрысы...

Час-пачас мне шанце даўмецца свайго, праўда, з цяжкасцю. Такая размова, паводле завядзёнкі, пачынаецца пэўна: «Адчпіся ад мяне. Я не хачу ніякіх размоў пра тэатр і ўсе гэтыя ролі. Я хачу пачувацца спакойна, мне ўсё гэта надакучыла...» Але, спакваля супакойваючыся, маці сёе-тое расказвае. Напрыклад, яе ўлюбёная роля была Марыя Сцюарт у аднайменнай п'есе Шылера. Гэтая каралева Шатланды, высвятляецца, была дужа падобная на маці: такая добрая, даверлівая ды... няшчасная. А што да самога тэатральнага працэсу, рэпетыцыў, спектакляў, спосабу работы... Самы цікавы час — рэпетыцыўны, калі можна пашукаць, памроіць, утварыць або ўвасобіць сваё бачанне пэўнае волі. А самы спектакль, нават паклон у фінале /а гэта, на мой погляд, самы прыемны для акцёра момант/ ніякай асаблівай радасці маці не дае. Так... працэс, не больш. А што да школы выканання, сістэмы і да т.л., дык яна адказвае проста: што не ведае, як усё гэта адбываецца і патлумачыць нікога не можа. Скажаў жа ёй колісь рэжысёр тэатра імя Лесі Украінкі М. Сакалоў: «Ты нават не ўяўляеш сабе, якія цуды ты творыш!» Так і ёсць — не ўяўляе.

Але самыя дарагі для мяне фотаздымак — наш сямейны, старасвецкі, вялікі, — там уся мая радзіна па маці, пачынаючы з прадзеда ды прабабці. Сібірскі род... Дзед ды прадзед у бародах і вусах годна стаяць у апошнім радзе, строга пазіраюць у аб'ектыў, — засяроджана, як фатаграфаваліся ў той час. Бабка ды прабабка ў хустачках, радочкам бліскі, больш сціпла, як прынята было кабетам, потым — цёткі, дзядзькі, усе маладыя, і з самага бліжняга рада пазіраюць трохі спалохана ў аб'ектыў сялянскія дзеці. І толькі дзядзька з краю, у даўжэзнай сукенцы да пятак, з раскудлачанымі светлымі ляннымі валасамі, проста выходзячы... з сябе, з фотаздымка, смела, не тое што іншыя дзеці, глядзіць — васьмігадовае Саша-ка Клімава, мая маці... Вось тат нібыта з фотаздымка яна і выскочыла... проста ў артысткі, проста са сваёй вёскі Самадураўка, пасля Затаболаўка Кустанайскай вобласці, дзе нарадзілася ў 1921 годзе. У сям'і, дзе было шасцёра дзяцей. А потым? У Маскву? У школу Малага тэатра — да педагога, народнай артысткі Веры Пашоннай? Пачакайце хвілю-другую...

Шмат хто з людзей задумваецца над сваім лёсам, няшмат хто — над лёсам свету, самыя рэдкія дзэнчаца над лёсам сусвету. А я мусіў задумацца пра тое, што ж гэта ўвогуле такое — лёс. Вырасціў, магчыма, найўна, што калі зраўнею самую сутнасць лёсу, дык знайду ключ да вырашэння процьмы пытанняў — жыцця і смерці, удачы і няўдачы, самога сябе, Бога. Выснова, да якой я прыйшоў, не зводзіцца да слоў ці паняццяў. Яе можна толькі адчуць душою. Не розумам. Не духам, бо дух — амаль характар, характар — амаль воля, а воля — траха не свядомасць. І тут — ні да чаго. Тут, хутчэй, прамаўляе падсвядомасць голасам прыроды, — праўдзівым. Які мы, людзі, зразумець яшчэ не патрапілі. А я адчуў: лёс — гэта карціна твайго жыцця ва ўсіх фарбах, дэталях, вобразах, колеры, падборы ды складзе фарбаў... Тое, што Мастаком ужо выяўлена. Здаецца, можна сказаць прасцей, маўляў, рок, фатум, доля такая... Але гэтыя вызначэнні недакладныя. Па-першае, таму, мне здаецца, што гэтыя паняцці карэнна песімістычныя, а Богава малявідла — прыўраснае адпачатку і застаецца такім да канца. Проста чалавек не бачыць і не адчувае яго, але гэта — у горшым выпадку. У лепшым — бачыць да самае смерці, жывучы рэальным зямным жыццём, бачыць найбольш

судзілі і выракам сталася штрафная рота. Дзядзька ваяваў пад Масквою, загінуў праз колькі месяцаў пасля адпраўкі на фронт. Дзядзька Валодзя сканаў ад цяжкай хваробы, — таксама падчас вайны. Вось і засталіся ў сям'і — цётка мая Рая ды маці. Рэйса Іванаўна Клімава жывая і здаровая сёння, цяпер на пенсіі, усё жыццё рабіла кіроўцам трамвая ў Магнітагорску...

Трэба заўважыць, што радзіна Клімавых-Салжанікіных не мела нікога, хто б хоць нека спрычыніўся да мастацтва. Не было, дый, пэўна, і быць не магло. Глядзіце самі. Мой дзед, патомны селянін з Кустаная, прыйшоў у заробкі ў Кустанайскую вобласць у сяло Самадураўку, потым Затаболаўка, баласе і рэчка была побач — Табол, дзе і ўгледзеў маю бабцю, тады, натуральна, маладую сялянку Аляксандру Салжанікіну. Што надарылася далей, здагадацца няцяжка, але я ўдакладню — вяселле. А каб

На здымках з сямейнага архіва: Андрэй Валянцінавіч Душакін-Карсакоўскі з сынамі Андрэем; Аляксандра Іванаўна Клімава на гастроліх у Омску.

часта й дакладна ў сне, і з гэтым бачаннем самога сябе, думаю, не развітаецца і пасля сону, агорайшы зямны пераход на адвечным сваім шляху...

Задумваючыся пра лёс, мікволі зважаш на ўсё, што ён вызначае і як праўляецца, на знакі, што могуць паказаць яго, твой лёс... Пазначка-выпадак? Яго вялікасць выпадак запараторыў у Магнітагорск у 1941 годзе вялікі хаўрус артыстаў маскоўскага Малага тэатра на чале з рэжысёрам М. Празароўскім. Яны ігралі свае спектаклі ў памішканні Магнітагорскага тэатра драмы імя А. С. Пушкіна /падчас вайны Малы тэатр эвакуіравалі ў Чэлябінск, і з базы ў Чэлябінску акцёры ездзілі іграць свае спектаклі/. У Магнітагорск сям'я маёй маці патрапіла не адразу, але тут ужо не выпадак паспрыяў, а сама гісторыя. У Магнітагорск сям'я Клімавых-Салжанікіных стала жыць напрыканцы 1929 года, а да гэтага выпала на яе долю шмат падзей. Па-першае, 1 кастрычніка 1921 года нарадзілася мая маці. А каб вы разам са мною годамі годам. Галадалі ўсе, нават сяляне, нават такія працавітыя, як мой дзед Іван Фёдаравіч Клімаў і мая бабця, Аляксандра Нікіфаравна Салжанікіна. Пракарміць сям'ю з шасці дзяцей у скрутных паслярэвалюцыйных час было складана. Нават для людзей, што жылі на зямлі. Першаю памерла мая цётка Таня, потым мой дзядзька Вася, засталіся маці, Раечка, Паўлік, Валодзя. Пазней, ужо падчас Вялікай Айчыннай, мой дзядзька Паўлік скраў веласіпед — пакатацца. Потым вярнуў, ды позна было. Яго

не зайшоў мой дзед у гэтую самую Самадураўку, што было б? Падумаць страшна. Мярне не было б. А каб і быў хто іншы, дык не я. Але лёс ведае, што робіць. Так мая радзіна па маці і пайшла.

Жыццё тымчасовае было надта цюжкім, нават сялянскія дзеці не елі колькі хачелі, але... Зямля, і якая — сібірская! — была, дзед араты быў, коней трымаў, было сваё пшанічнае поле, бахчы, голад, надаралася, і адступілася. Маці згадвае, ехалі нека ўвечары з бахчы, — яна зусім маленькая была, — адышла ад воза ў лес, а выйсці назад не можа. Спалохалася так, што на ўсе жыццё запомніла. Але, дзякуй Богу, выйшла, ды проста да воза, — во радасці было!

Улюбёны занятак сям'і — ляпіць пельмені. Потым, вядома, есці. Ляпілі з пельнямі, — бабця, у асноўным, дзед мяса круціў, а дзеці па кутах сядзелі. Чакалі. Тым часам ужо шмат сьсылных з'явілася ў Сібіры. У Кустанайскую вобласць усё больш з Украіны высылалі, таму і песні люблілі ўкраінскія, і спявалі іх, ну і свае, вядома, «Для кога есна — отрада, для меня отрады нет» або «Скажал казак через долину...» А яшчэ на льяжках люблілі іграць ды на балалайцы. Мо праз гэта маці мастацтвам і захапілася? Больш не было адкуль: жылі і цюжка, і весела. Я раз-пораз думаю, па кім гэта такі вясёлы пайшоў, — а пад пельмені і выпіць люблілі, і пабіцца потым, напрыклад, з жонокам. Маці згадвае, як аднойчы дзед асабліва ўзвядзіўся на бабцю, а малая маці дома была дый крыкнула: «Мам, не бойся, дай яму...» І бабця, доўга не маракуючы, узяла качаргу і дала... Больш дзед жонок не чапаў. Дарэчы, потым, ужо ў нас у доме, маці зрэдка карысталася з досведу

свайго маленства, высвятляючы дачыненні з бацькам, толькі ўжо больш гарадскім чынам, напрыклад, з дапамогаю сервізнага посуду. Так што тэмпературу нашай сям'і не пазычаць, ён у нас сibirскі...

Хутка дзед падняў цудоўную гаспадарку, усё сваё працаю агораў, цяжкою, катаржнаю, сялянскаю працаю. Але і гаспадарка зрабілася замойнаю!.. Ды прыехаў аднойчы з Кустанага дзедаў брат і параіў, пакуль не раскулачылі, падавацца куды далей, кідаць усё ды з'язджаць. А дзед мой яшчэ і ў Чырвонай Арміі не служыў! І кінуў усё. Толькі хлеба ды сала на дарогу ўзяў, дзяцей на воз ды ў Кустанай, адтуль цягнуком — у Сярэдняю Азію, простым ходам у Кызыл-Арду. Так што кравядз у маёй маці змяніўся, рака таксама. Ці жер Сырдар'я нагдвала Табол, — праўда, рака таксама прыгожая. І памяняла мая матушка ласы Сібіры на стэпы Кіргізіі, сялянскую хату — на юрту, кавуны — на сушаныя дыні і звычайных прасоў — на скарпіёнаў. Я цяпер разумею, скуль у маці такая лёгкасць у змене настрою або прыняццяў якіх-кольвек рашэнняў ды велізарная, я б сказаў, базмежная прастора мрояў, летуценняў, мараў... Што ёй, калі яна і не такое ў дзяцінстве ўведла-спазнала?..

У Кіргізіі дзеці пачалі патроху вучыцца. Спачатку ім выкладалі стары кіргізі на кіргіскай мове /а мы цяпер усё дзвiнчымся са сваёй нацыянальнаю/. Пазней — жанчына і ўжо па-руску. Хлеба не ставала. Дзед ізноў падняў гаспадарку, а дзядзька Фядзюшка, мой стрыечны дзед, праз год з'ехаў у Магнітагорск. Тады гэта яшчэ Магнітка была, — а ўслед за ім і ўся сям'я рушыла. Там маці і школу скончыла, дарэчы, была другою дэмакратка, нештаткі з арыфметыкаю не зладзілася. Але арыфметыка давалася здавацца: мама пасля школы паступіла ў педагагічны інстытут, — а я ўсё думаю, чаго гэта яна так любіць мяне выхоўваць? У інстытуце быў драмгурток. У драмгуртку тым і сыграла свае першыя ролі будучая народная артыстка, выпускніца школы-студыі Малога тэатра, у свой час, без перабывання, зорка Адэскага драматычнага, Кіеўскага драматычнага імя Лесі Украінкі, Харкаўскага ды Сярдлоўскага драматычных і, нарэшце ды назаўжды, Рускага тэатра Беларусі. У маленькім магітагорскім драмгуртку рабіла свае першыя крокі на сцэне актрыса, што ўвасобіла сабою цэлую эпоху беларускай тэатральнай гісторыі, што зрабілася Валенцінаўна Яшчэ пры жыцці і пакінула на сабе памяць ужо назаўсёды, незалежна ні ад чаго. Ну, а каб усіх канчаткова пераканаць, як лёс рушыў са сваім пэндзлем, дадам, што драмгурток у 1941 годзе даваў канцэрты на заводзе, дзе маці працавала капіроўшчыцаю, дзе ездзіў па шпітальях. Пра тыя канцэрты збераглося і сведчанне — ліст франтавіка Івана Емяльявіча Лук'янука. /Цікава, як склаўся ягоны лёс?.. Ці жыў ён, ягоныя родныя?/

Іншым гледчам, што прысутнічаў на адным з канцэртаў, быў рэжысёр Малога тэатра М. Празароўскі. Ён прапанаваў маці працаваць у іхняй трупі актрысаю дапаможнага складу; прапанову мама, зразумела, прыняла і ўжо праз два гады была актрысаю другой катэгорыі і — іграла! Пасля вайны мама выправілася ў Маскву — трымаць іспыты ў школу Малога тэатра імя Шчэпкіна. Падчас аднаго з іх педагог у камісіі сказаў: «Пастаўце ёй, калі можна, іспыт...» Так вось усё і спраўдзілася. І ці можна гэта назваць інакш, чым лёсам?

Мама беражліва захоўвае фатаграфію свайго любімага педагога Веры Мікалаеўны Пашоннай. На існасць, збярогся і яе ліст да маці: «Дарагая, трапяткая, таленавітая мая Сашанка!

Я заўсёды вас памятаю, сачу за вамі і радуся вельмі, таму што вы бліскуча працуеце... Душачка мая, я ўсім сэрцам хачу ўдзячыць у вас радасць творчасці і радасць светаадчування...»

І радасці гэтыя, па-мойму, Пашонная ўдыхнула ў маму. Як мага.

... У маленстве я любіў гуляць у такую гульню — хто каго саптурхне. Становіцца на якое-небудзь бервяно, альбо выступ, або карніз і таўчыцца, штурхаецца з прыняццем. Хто паваліўся — той праіграў. Добрая гульня. Жыццё гуляе ў яе з чалавекам да самага скону. Калі нікалі сутыкае людзей адно з адным, а раз-пораз дае магчымаць паджукання і з уласным лёсам. Але, каб моцна трымацца на нагах, адных ног... мала. Патрабуецца веды разам з умнемем ды жаданнем перамагчы. Адкуль у маім характары сталі з'яўляцца гэтыя якасці? Ад бацькі. Яны былі ў яго і ён рабіў усё, каб выхаваць іх у ва мяне. Надшыоў час пагутарыць пра майго бацьку...

Пра ягоны лёс, пра ягоныя жыццё, — і зразумець, які «восмыты цуд свету» мог перасекчы ў адным пункце лініі жыцця двух такіх розных людзей, як мая маці ды мой бацька. Нарадзіўся бацька ў 1923 годзе на Украіне, і хоць уся сям'я Карсакоўскіх-Душачкіных рускія і толькі на трэцюю частку — пал'які, Кіеў мне — амаль радзіма, украінцы такія ж родныя, як і беларусы. Казаць пра бацьку мне будзе цяжка, памяць ягоная для мяне — святая. Ён рана пайшоў ад нас з маці, — адшыоў, хоць і змагаўся за жыццё да апошняга... Але хвароба здужала яго. Вось тады і зрабіліся мы з маці самымі лепшымі сябрамі ў свеце...

Лёс майго бацькі, карціна ягонага жыцця цалкам адрозная ад карціны лёсу маці. Яму нарта не спрыялі і дужа не заміналі ніякія старыяныя скруты: менавіта са спалучэння выпадковаасцей ды пэўнасцей складзены

жыццёпіс маёй маці, — яны ж выявілі яе непаўторны, адметны талент. Бацькава жыццё тканна на іншых кроснах і з іншага матэрыялу. З іншага рэчыва. Я не буду стамляць вас падрабязнасцямі ягонага жыццяпісу, — не так ужо і важна пра яго распавесці. Больш важна спазнаць іншае, тое, што прымушае мяне з болям у сэрцы і радасцю ў душы цяльціць свае незагойныя ўспаміны ды намагацца зразумець, што ж гэта быў за чалавек...

Калі я разважаю пра лінію чалавечага жыцця, што так выразна накрэслена на далоні ў кожнага, першае, што заходзіць у голы, — каму яна належыць, удаліць ці бедка. Паставімся да гэтых вартасцей, як да абавязковых выпрабавальных ступеняў, дадзеных Богам. Бо і першая, і другая роўна пачынены Ягонаю пячаткаю, — большыня ж чалавечая дыхтоўна зберагае сваю «ніжнюю» ступень або ўзровень «ні качкі, ні швачкі».

У бацькавай сям'і ды прыгожых мастацтваў ніхто дачынення не меў, — як і ў матчынай, калі памятаець. Бацька не тое, што маці: арыфметыку ведаў добра, другоадгоднік не быў, самастойна вывучыў англійскую мову, так што лёгка чытаў любыя англійскія кнігі, цудоўна ведаў геаграфію, фізіку, у шахматы гуляў так, што па ўсіх тэатрах, дзе яму выпадала служыць, дагэтуль легенды зберагаліся. А гуляў ён, каб вы зразумелі, без фэрыя на лік, г.зн. калі да вызначанага ходу ён не даваў мат, дык лічылі, што ён праіграў; выдатна разбіраўся ў прэферансе, а гэта складаная гульня; меў адметную памяць... Гадаваў я і рос у інтэлігентнай сям'і, чый радавод меў польскую шляхту па галіне маёй бабці... Чаму ж з усімі якасцямі ды здольнасцямі бацька абраў артыстычную кар'еру, такую прывідную, уяўную, мройную? Тым больш, як высветлілася, «зацьку для гэтай кар'еры бракавала найгалоўных здольнасцей. Я маю на ўвазе не талент, талент быў, і які! Я маю на ўвазе жорсткасць, хцівасць, драпежнасць, здрадлівасць, калі трэба «дзеся справа». Мяркую, менавіта брак пералічаных «талентаў» стаўся перашырэннем бацькавага адыходу, — перадурсы з тэатра, але ўсё гэта надарылася потым, потым, потым...

А пакуль адным цудоўным летнім днём у Кіеўскі інстытут імя Карпенкі-Карага на акцёрскі курс залічылі вясёлага, кучаравага, абалынага танцора і выдатнага гульца ў прэферанс, буйнога аматара гарэлкі, кабет ды більярда Андрэя Валенцінаўна Душачкіна-Карсакоўскага, майго бацьку. Да часу істотных спытаў бацька ўжо дастаў сталасці, бо юнацкія ягоныя гады супалі з вайною, арміяй, палонам, акупацыяй. Потым за ўсё гэтыя падзеі свайго жыцця бацька меў непрыемнасці ад НКВС, але, на існасць, не дужа моцныя — пашэнціла. І стала шонціць далей. У інстытуце бацька займаўся ў знакамітага прафесара, народнага артыста, мастацкага кіраўніка тэатра імя Лесі Украінкі Канстанціна Паўлавіча Халова. Паводле бацькі, Халой спалучаў лепшыя якасці педагога і кіраўніка тэатра, — пра чалавечы і гаворкі няма. А тау з першага года вучыў сваіх студэнтаў любіць тэатр, разумець ягонае складанае жыццё. Ён займаў студэнтаў у масавых сцэнах спектакляў, якія ішлі тады ў тэатры, даваў магчымасць паступова прывыкавацца да сцэны, — таму гуляць у масоўках і выконваць маленчкія ролі бацьку давалася яшчэ студэнтам, аднак ацаніў ён гэта як мае быць пазней. Пазней, калі яго, лепшага студэнта курса і ўлюбёнага вучня Халова, запрасілі ў славуты тэатр імя Лесі Украінкі. Адразу пасля інстытута. На сталую працу!

Дэбютаваў бацька адметна, — ролямі Керубіна ў «Жаніцье Фігаро» Бамаршэ ды Артура ў «Авадні» Этель Войнік. Выпалі і яшчэ ролі — не менш значныя... Ягоная акцёрская будучыня ўяўлялася дыхтоўнаю, пэўнаю, вызначанаю, але... У гэтае «але» я і хачу ўкласці ўвесь сэнс жыцця /як я яго разумеў/, а таксама лёс бацькі, — узіраючыся ў мінулае...

У 1949 годзе мая матушка, маладая і таленавітая актрыса Аляксандра Клімава, пасляхова канчае вышэйшую тэатральную адукацыю і, адпрацаваўшы два гады ў Адэскім рускім тэатры, у 1951 запрашаецца ў Кіеў, у тэатр імя Лесі Украінкі. Бадай, з гэтага моманту і можна распачынаць адлік часу нашае сям'і: час маіх бацькоў тады, у 1951, толькі-толькі пачынаўся. У 1952 мае бацькі ўзялі шлюб. Адбылося ў іх гэта досыць проста, напэўна, паспрыў вялікі жыццёвы досвед: бацька зрабіўся трэцім мужам маёй мамы, а мама — трэцюю жонкаю майго бацькі. «Клімава, выходзь за мяне», — сказаў маці бацька. «Добра, Душачкін, выйду», — адказала мама. Напраўду, усё занадта проста. А так... Не бывае?

Якраз на той час прыпалі сур'езныя і шматбавязваючыя дачыненні маёй маці з вядучым акцёрам тэатра імя Лесі Украінкі народным артыстам Раманавым. Дачыненні былі сур'езныя і шматбавязваючыя да такой ступені, што разам з выхадом на сцэну ў гэтай драме майго бацькі форма класічнага трохкутніка вызначылася досыць пэўна. Маці з бацькам не пажадалі напальваць закулісную атмасферу сваім асабістым жыццём і вырашылі пайсці, дакладней, паехаць у Харкаўскі драматычны тэатр імя Пушкіна, балазе іх туды даўно клікалі ды абцялілі добрыя ўмовы. Вось тады, у 1953 годзе, жыццё майго бацькі і пераламалася. Ён спраўдзіў свой выбар.

Ён адмовіўся ад любога горада, ад любога тэатра, а такое набываюць, як і губляюць раз у жыцці. І выйшаў на свой шлях няўдалы такі ўдалы мой бацька. Ахвяраваўшы кар'ераю, ён

абраў маю маці, сваю жонку. Выбар быў зроблены раз і назаўсёды, за што я бацьку і паважаю. Усё астатняе, увесь ягоны акцёрскі, педагагічны, чалавечы шлях зрабіўся ўжо лагічным наступствам таго выбару, таго ўчынку...

... Калі я ўзіраюся ў жыццё маіх бацькоў, дык міхволі раблю выснову: яны заспелі найцікавейшы час. Нягледзячы на наступствы гэтак званай вялікай кастрычніцкай рэвалюцыі, праўдзіва Вялікай Айчыннай, на аднаўленне й нішчыніцу, небыткаванне й рэзрух, на смерць, гора, жахі ды выродствы, — на ўсё, чым багатыя скрутныя гістарычныя падзеі, людзі не здрадзілі ні веры ў душу, ні надзеі ў сэрцы. Няхай вера гэтая была наіўнаю, няхай спадзяваліся яны на летуценне, няхай будучыня ім мроілася, а рэальнасцю яны мусілі ледзь не грэбаваць, не дапуўшы да праўды, — гэта цяпер не вельмі важна. Іх вера, надзея ды любоў былі шырыя, а інакш як было ім аднаўляць, адраджаць, здзіўляць? Або тады ім яшчэ ставала моцы, а нам сучаснікам, ні на што моцы ўжо не стае? Часам мне здаецца, што мы шукаем выйсця з нашых апыртых праблем не там, дзе яны ёсць. Не галавою мусім агораць гэтае набалелае, — а — душою, ісціна — у ёй. Без мінулага няма цяперашняга, без цяперашняга няма будучыня. Наша цяперашыня прадказвае будучыню: агулам плондрым, драгую мінуўшчыню. Пазбаўляем сябе руху наперад. Упарцімся, помсцімся, злуём — на мінулае? Мы гэта — сур'езна?.. Сёння, калі тэатр у такім заняпадзе, мне надта ўжо не хочацца зазіраць у рот ды ў выратавальную кішню любым «сыбрам ды калегам», але карціць азірнуцца на ўласную гісторыю да падледзца, разгледзець, выведзець, як т а м у нас было. Раптам ключ да Адраджэння — т а м? Проста ў тых часах мы яго і згубілі...

У 1956 годзе Аляксандра Клімава ды Андрэй Душачкін-Карсакоўскі пераязджаюць у Мінск, прыняўшы запрашэнне Рускага тэатра Беларусі. Уласна храналогію творчага шляху маіх бацькоў на гэтым можна было б і скончыць: увесь тутэйшы перыяд іх дзейнасці тэатральнай публіцы ды спецыялістам добра вядомы, дастаткова вывучаны і асветлены. Я ж скажу толькі тое, што дакладраваў на пачатку расповяду пра бацьку: свет трымаецца толькі на душах людзей. Людзей, якія жыццём, працаю, учынкамі, святлом сваіх думак ахвяруюць ураванню свету. Да такіх людзей я далучаю свайго бацьку. Ён быў добрым акцёрам ад першага да апошняга дня на сцэне, педагогам, што выгадаваў цэлы шэраг дыхтоўных, абазначаных артыстаў, і нават калі бацька не зрабіў з іх «зобраз», дык прыстойны прафесійнік — абавязкова. Ягоны педагагічны талент дагэтуль шануюць у Беларускай акадэміі мастацтваў, пра ягоны творчы шлях у Рускам тэатры Беларусі нагадаю я. Нагадаю збожышага пра Цэзара ў «Антоніі і Клеапатры», Вайнонена ў «Аптымістычнай трагедыі», Вагіна ў «Дзеціх сонца», Фёдара Таланова ў «Нашэці». А тау гэта нечага ды варта. Бацьку цэля і паважаў У. Маланкін, — чалавек-легенда беларускага мастацтва, адзін з найталенавіцей нашых рэжысёраў ды педагогаў. Бацька працаваў з прафесарам В. Рэдліх, — выбітным педагогам, цудоўным чалавекам. Гэтыя людзі — увасабленне цэлага пакалення беларускіх творцаў, — былі сябрамі ды калегамі маіх бацькоў. Калі мне распавядаюць, як Кістаў гушкаў мяне, маленькага, на руках, а Білоў вучыў вымаўляць «р», мне хочацца проста вышэй узняць галаву... Гісторыя нашай акцёрскай сям'і вымагае столькі ж гонару, колькі і роздому...

Але няма такога — «акцёрскай прафесіі». Няма. Я ніякім чынам не грэбую тэхнікай, умельствам, дадзенымі, адметнасцямі псіхфізічнага апарату, — усім, што вызначае здатнасць асобы да сцэнічнага мастацтва. Але такой работы — акцёрам — няма. Ёсць — асабістыя праявы, схільнасці, прадвызначэнсць, — да гэтай думкі мяне падштурхнулі назіранні за маімі бацькамі. Усе ролі, што ім выпалі, поўніліся іх асабістым жыццёвым досведам, культурай, інтэлектам, душою. Каб не былі бацька асобамі, дык што б яны сыгралі? Не ўратаваў бы ні рэжысёр, не дапамог бы ўзровень ягоных запатрабаванняў ды якасць ролі, не паспрыў бы штучны вярхал вакол спектакля. Іграць на сцэне можна толькі праз свой лёс. Толькі. Менавіта таму актрыса Аляксандра Клімава маркую, што лепшыя ролі Андрэя Душачкіна-Карсакоўскага прыпадалі якраз на тыя спектаклі, дзе яны былі заняты разам. Як, напрыклад, у «Дзеціх сонца» або ў «Дванацітай гадзіне» Арбузава. На сцэне спраўджваліся, узаемаўплываючы, дзве адметныя асобы, чые лёсы паяднала жыццё. Іранічнасць, засяроджанасць, адчужанасць, што былі ўласцівы бацьку ў жыцці, як мага прыдаліся да сцэны, паспрыўшы кожнай ролі спраўдзіцца, ператварыўшы кожную ягоную ролю ва ўдачу, — куды больш важна за радасць сумленнага рамяства.

Але галоўнае прызвание майго бацькі, галоўны ягоны талент выявіліся не ў гэтым, не ў інстытуце. Назаўжды ён зрабіўся сябрам ды памочнікам маёй маці, а мне — бацькам ды настаўнікам. Ён навучыў мяне думаць, даў у рукі прафесію, дапамог паверыць у сябе, а маці — перажыць усе нягоды ды хваляванні, што заўжды спадарожнічаюць таленту. Светлая яму памяць. Светлая памяць усім, хто сваім жыццём спраўджаў свой час.

Андрэй ДУШАЧКІН

Анонс

Каляды

ў Беларускай Капэле

4, 7 і 8 студзеня ў зале на Залатой Горцы аб'яднанне «Беларуская Капэла» ладзіць цыкл канцэртаў «Каляды ў Беларускай Капэле», прысвечаны творчасці кампазітараў эмігранці. Прагучыць музыка Д. Верасава, М. Зінчука, Э. Зубковіч, А. Карповіч, І. Маціеўскага, М. Равенскага, Р. Самохіна, Я. Тарасевіча, В. Селях-Качанскага, М. Шчаглова-Куліковіча. Ёсць сваё адметнасць у гэтым пераліку імяў: двое з твораў — не эмігранты і творчасць іхняя не з'яўляецца ў поўным сэнсе эмігранцкай.

Ян Тарасевіч — сын губернатара Гародні, выхаванец Пецярбургскай кансерваторыі, пачаў свой творчы шлях у разгар першай сусветнай вайны. Беларуская накіраванасць асабліва прасочваецца ў вакальных і харавых творах /на вершы Купалы, Коласа, М. Багдановіча/. У фартэпіянных творах чутны нават цэлыя мелодыі, узятыя з фальклорных крыніц. Але... 3-за вынікаў сусветнай вайны кампазітар, нікуды не з'язджаючы з Гародні, апынуўся ў межах ужо іншай дзяржавы. Пераехаць у савецкую Беларусь? Сына губернатара нічога добрага тут не чакала. Так вось і здарылася, што толькі праз 30 гадоў пасля смерці прафесара Я. Тарасевіча беларускі слухач упершыню пачуе ягоную музыку.

Ігар Маціеўскі — пецярбуржац, наш сучаснік. Доктар мастацтвазнаўства, прафесар. Прадкі ягоныя з боку маці паходзяць з беларускага Палесся. З дзяцінства чуў ён беларускія песні — ад маці. Некалькі гадоў таму да яго трапіла кніжка М. Багдановіча «Вянок», факсімільнае выданне, падарунак блізкага сябра з Беларусі. З тых часоў напісаў шмат твораў на вершы Максіма-кніжніка, Н. Арсенневай, В. Таўлая, а таксама праваслаўную літургію на старабеларускі /часоў ВКЛ/ тэкст.

Творчасць іншых згаданых кампазітараў вяртаецца да нас з-за мяжы, са збору Лонданскай бібліятэкі імя Ф. Скарыны. Ці лічыць гэтыя творы замежнымі? Думаецца, гэта неад'емная частка беларускай культуры XX ст. і наш абавязак вярнуць яе ў канцэртнае жыццё таго народа, дзеля якога яна стваралася.

Прадстаўляць канцэртныя праграмы будучы Г. Каржанеўскага, А. Халлоў, аўтар гэтай нататкі /вакальных твораў/, а таксама І. Алоўнікаў /фартэпіянная музыка/ ды мужчынскі камерны хор «Унія» пад кіраўніцтвам К. Насаева. На адкрыцці канцэртнага цыкла выступіць прафесар А. Мальдзіс, чыімі намаганнямі вяртаюцца ў нашу культуру імяны творцаў, якія воляю лёсу апынуліся за межамі Бацькаўшчыны.

Віктар СКОРАБАГАТАЎ,
мастацкі кіраўнік «Беларускай Капэлы»

Дом літаратара:

студзенская афіша

3 студзеня дзяцей а 12-й гадзіне запрашае ёлка.

Далучыцца да вытокаў беларускай прозы можна будзе 5 студзеня на вечарыне, прысвечанай 125-ым угодкам з дня нараджэння Ядвігіна Ш.

11 студзеня будучы паказаны дакументальныя музычна-этнаграфічныя фільмы «Палескае вяселле» /аўтар сцэнарыя З. Мажэйка, рэжысёр Ю. Лысятаў/ і «Пранясі, Божа, хмару» /аўтар сцэнарыя З. Мажэйка, рэжысёр А. Шклярэўскі/.

Вечар памяці В. Хомчанкі — 13 студзеня. Змітрок Марозаў запрашае 18 студзеня на прэм'еру свайго кнігі вершаў «Сын чалавечы».

«Тут я жыву...» — такая назва вечара, прысвечанага 80-годдзю з дня нараджэння А. Кулакоўскага, які адбудзецца 20 студзеня.

25 студзеня адзначаюцца 125-ыя ўгодкі з дня нараджэння А. Гурыновіча.

«У радаводнай гасцёўні браты Грыцкевічы, гербу Харугвы...» Зацікавіліся? Тады прыйдзіце ў ДЛ 27 студзеня.

Нагадаем, што пачатак усіх гэтых мерапрыемстваў — у 18 гадзін 30 хвілін.

ЛіМ - часопіс

ТЫДЗЕНЬ СУПРАЦЬ СНІДУ

31 снежня па 7 снежня ў Мінску адбылася дабрачынная акцыя «Дзеячы культуры супраць СНІДу», якую наладзілі Міністэрства культуры і Рэспублікі Беларусь і Рэспубліканскі цэнтр прафілактыкі СНІДу. Адбыўся міні-кінафестываль студыі мастацкіх фільмаў АО «ВІТТ» у кінатэатры «Мір», студэнцкі фестываль, у якім прыняў удзел і Беларускі дзяржаўны тэатр імя Я. Купалы. Прайшла выстава плакатаў «Небяспека СНІДу» Саюза мастакоў Беларусі, студэнцкай Беларускай акадэміі мастацтваў і мастацкага вучылішча імя А. К. Глебава. Трыма прэміямі, адпаведна — 30000, 18000 і 10000 рублёў — былі адзначаны студэнты Беларускай акадэміі мастацтваў Т. Сымановіч /1 прэмія/, С. Скорыкаў і Н. Спясыцава /2 прэмія/, С. Герасіменка, Г. Калішок і А. Галагудзік /3 прэмія/.

ДЛЯ ГІСТОРЫІ І КУЛЬТУРЫ

14 снежня ў Доме літаратара адбылася прэ'ера новага фільма «Магілёў», якую прадставіў гледачам ржысёр і дырэктар Беларускага адукацыйна-культурнага цэнтру, які стужку выпусціў, — Уладзімір Колас. Аб гісторыі стварэння карціны распавёў сцэнарыст Юрась Чудзін. Шмат гаварылі пра фільм гледачы. Гісторык Зміцер Яцкевіч і Галіна Вашчанка, інспектар па выкананні закона аб мове Мінгарвыканкома, падкрэслілі каштоўнасць фільма для гісторыі і культуры Беларусі.

Пятро ГАРДЗІЕНКА

ЛАДЗІЦЬ «ВОЛЬНАЯ СЦЭНА»

317 па 19 снежня на базе тэатра-лабараторыі «Вольная сцэна» адбыўся семінар-нарада творчай моладзі — драматургаў-пачаткоўцаў. Семінарам-нарадай кіраваў Валерый Мазыніскі, з боку Расіі брала ўдзел Рыма Крзчатава. Падчас семінара практыкаваліся чыткі п'ес у аўтарскім ды акцёрскім выкананні, напрыканцы гурт драматургаў дайшоў да думкі, што падобныя — пленарныя — спатканні трэба было б ладзіць не радзей як раз на год. Варта адзначыць, што снежанскі семінар на базе «Вольнай сцэны» мае ўжо адметнага папярэдніка — семінар-лабараторыю драматургаў, якія пішуць для дзяцей. У 1993 годзе драматургі збіраліся ў Магілёўскім абласным тэатры лялек, гэтую базу вырашана замацаваць за імі і надалей.

3 ЮРМАЛЫ — У ГОМЕЛЬ

В. Дзевіскіба «Абезгалоўленая звоніца».

Споўнілася 50 гадоў мастаку Валерыю Дзевіскібу.

У часе нямецкай акупацыі маці яго, што жыла на Гомельшчыне, была забрана ў няволью, у Нямеччыну. Валерый нарадзіўся ў канцлагеры. Потым было вяртанне на радзіму — і ўсе апошнія гады В. Дзевіскіба жыў і працаваў у Латвіі. Нацыянальную самасвядомасць, свой мастакоўскі кшталт Валерый здабыў самавукам. Яго акварэльныя, пастэльныя работы годна сябравалі з творамі латышскіх мастакоў. Арганізаваў у Рызе персанальную выставу Валерыя Дзевіскібы дапамогай таварыства беларускай культуры «Святанак». Ён быў удзельнікам і некалькіх рэспубліканскіх выставаў у Мінску.

За апошнія гады мастак стварыў вобразы Ф. Скарыны, М. Гусоўскага, М. А. Агінскага, М. Багдановіча, Ф. Багушэвіча, партрэты многіх нашых сучаснікаў, дзеячаў літаратуры і мастацтва. Карціны В. Дзевіскібы можна ўбачыць у Гудзевічах, а таксама ў Мінску — у прыватных зборах А. Лойкі, А. Мальдзіса, У. Сакалоўскага, Э. Ялугіна, іншых.

Дарэчы, ідэя арганізацыі выставаў з прыватных збораў /часцей літаратараў/ даўно вітае ў паветры. Тады дайшла б чарга і да Валерыя Дзевіскібы. Тым больш, што ён нядаўна пераехаў з Юрмалы і зараз жыве ў Гомелі.

С. ПАНІЗНІК

І РАНЬШ НЕ БЫЛО, І СЁННЯ НЯМА...

(Пачатак на стар. 5)

палітыкай рэспублік, што ўтварылі СССР. Зразумела, увесці такое агульнае кіраўніцтва нельга было інакш, як праз абмежаванне, уразанне дзяржаўнага суверэнітэту кожнай саюзнай рэспублікі. Пры закладзенай у СССР «сістэме адносін паміж савецкімі рэспублікамі, — запісана ў рэзалюцыях гэтага з'езда, — існаванне мясцовых савецкіх дзяржаўных утварэнняў і іх органаў апраўдваецца, галоўным чынам, пастолькі, паколькі яны, улічваючы ўсе асаблівасці данай тэрыторыі і насельніцтва, што насыляе яе, улічваючы эканоміку, быт, культуру свайго раёна, робяць усе захады да хутчэйшага яго адраджэння». Як бачым, на ініцыяльна-адраджэнні фармаванні з'езд КП/Б/Б глядзеў як на нейкую часовую з'яву, галоўныя функцыі якіх зводзіліся пераважна да вырашэння задач хутчэйшага пераадолення цяжкіх вынікаў першай сусветнай і грамадзянскіх войнаў. З вырашэннем гэтых задач і сапраўды мелі месца паступовыя, але досыць істотныя абмежаванні дзяржаўнага суверэнітэту БССР у правядзенні знешняй палітыкі, кіраўніцтве ўзброенымі сіламі. З пераходам да практыкі складання ў СССР пяцігадовых планаў развіцця народнай гаспадаркі ўсё ў большую залежнасць пападае Беларусь ад розных агульнасаюзных структур і ў сферы эканомікі. Станавілася правіла будаўніцтва ў кожнай рэспубліцы вялікай колькасці прадпрыемстваў, якія падпарадкоўваліся агульнасаюзным наркаматам і ведамствам. Так, калі ў 1932 годзе такога роду прадпрыемствы на Беларусі далі 19 працэнтаў агульнага аб'ёму прамысловай прадукцыі, дык у 1940 годзе — 28 працэнтаў.

Істотныя абмежаванні дзяржаўнага суверэнітэту БССР назіраліся ў розных галінах яе духоўнага жыцця. У многіх адносінах яго стан і ход развіцця прадвызначылі не на месцы, а ўсё ў той жа самай Маскве, што перашкаджала ўліку нацыянальна-адметнага ў беларускай культуры. У выніку ўмяшання агульнасаюзных структур у нашу духоўнае жыццё ўжо на зыходзе 30-х гадоў давялося адчуць істотнае звужэнне сацыяльных функцый беларускай мовы, што паставіла пад пытанне само яе існаванне як асноўнага сродку зносін у сферы дзяржаўнай, эканамічнай, грамадска-палітычнай і культурнай дзейнасці.

Практычна да нуля быў зведзены дзяржаўны суверэнітэт БССР, калі па ўказцы Аб'яднанага дзяржаўнага палітычнага ўпраўлення /АДПУ/, а пазней Народнага камісарыята ўнутраных спраў /НКУСа/ на яе тэрыторыі была развязана барацьба з г. зв. нацыянал-дэмакратамі. Ад волі гэтых агульнасаюзных структур залежала не толькі мера пасааўна зусім невінаватых грамадзян куртатай, уяўна суверэннай Беларусі, але і месца іх зняволення. Жыхарам Англіі мо і ў сне не сіхлася, каб хтосьці з яе грамадзян адбываў тэрмін зняволення ў Францыі ці Нямеччыне, а ў дзяржаве Беларусь этапамі накіроўвалі яе найлепшых сыноў і дачок у аддаленыя раёны іншай дзяржавы, і ніхто і пікнуць не смеў. Ужо аднаго гэтага факта хапіла б, каб усумніцца ў рэальнасці дзяржаўнага суверэнітэту БССР у 30-я гады.

Зусім не адчуваўся дзяржаўны суверэнітэт нашага народа падчас такой важнай падзеі ў яго гісторыі, як уз'яднанне ў верасні 1939 г. Савецкай Беларусі з Заходняй Беларуссю. Усё за БССР вырашаў СССР, хаця фармальна нейкую ініцыятыву тут можна было б даць ёй, каб у будучым зняць з кіраўнікоў Крамля адказнасць перад сусветнай грамадскасцю за змову з Гітлерам накіраваць падзелу Польшчы. Урад БССР абмежаваўся толькі правядзеннем мітынгаў, у час якіх афіцыйна асобы заклікалі прысутных да актыўнай падтрымкі распачатага згодна з распараджэннем Галоўнага камандавання Чырвонай Арміі вызваленчага паходу ў Заходнюю Беларусь. Непа ініцыятыве БССР з гэтай часткі тэрыторыі адбывалася гвалтоўная дэпартацыя насельніцтва ў аддаленыя раёны СССР, памежныя раёны вызначаліся досыць вялікай лічбай: калі не сотнямі, дык дзесяткамі тысяч чалавек. Не адкуль-небудзь, а з Маскоўскага Крамля Беларусь атрымала ў кастрычніку 1939 года ўказанне перадаць буржуазнай Літве свой гістарычны і культурны цэнтр Вільню і Віленскае ваяводства, а Украіне некалькі паўднёвых воласцей Брэсцкага ваяводства. Каб хоць трохі прыгушыць гнеў літоўскага народа на захоп яго краіны, улётку 1940 года Савецкі ўрад перадаў апошняй без усялякай згоды з уладамі БССР Свяянцянскі і Гадуцішкаўскі раёны, частка Астровецкага, Ашмянскага, Пастаўскага і Свірскага раёнаў.

Адсутнасць рэальнага суверэнітэту БССР, як і ўсіх іншых саюзных рэспублік, рабіла зусім неабавязковым для фашысцкай Германіі

лічыць сябе ўцягнутай у вайну з кожнай з іх. Адзіным ворагам для яе быў толькі СССР, які ў адказ на вераломны напад гітлераўскай Германіі афіцыйна, перад усім светам аб'явіў ёй вайну. Беларусь жа такой аб'явы не зрабіла, а вось ахвяры панесла самыя вялікія. Неўзабаве пасля заканчэння вайны з фашысцкай Германіяй Беларусь у нейкай ступені перажыла тое, што мела ад падпісання ў 1921 годзе Расіяй і Украінай з Польшчай Рыхскага мірнага, дакладней грабежніцкага дагавора. За спінай БССР урады СССР і Польшчы 16 жніўня 1945 года падпісалі пагадненне, у адпаведнасці з якім ёй адшлі 17 раёнаў Беларускай і 3 раёны Брэсцкай абласцей, у якіх жылі пераважна беларусы.

Мала чаго рэальнага дадало да дзяржаўнага суверэнітэту БССР прыняцце яе ў красавіку 1945 года ў члены Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Даводзілася ўвесь час узгадняць сваю пазіцыю па абмяжоўваемым пытаннях з дэлегацыяй СССР. Таму ўдзел прадстаўнікоў БССР у працы ААН практычна ніколы не паўплываў на тое, каб свет глядзеў на нашу рэспубліку, як на суверэнную дзяржаву. Большасцю палітыкаў, не кажучы ўжо пра радавых людзей, яна атаясамлівалася з СССР.

Уся палітычная гісторыя пасляваеннай Беларусі ёсць далейшы працяг страты ёю дзяржаўнага суверэнітэту, пачатак якой быў пакладзены ў папярэдні перыяд, калі сфармавалася сталінская камандна-бюракратычная сістэма. Нерашучыя, палавінчатая спробы хоць трохі падмацаваць так істотна пахіснуты дзяржаўна-палітычны суверэнітэт саюзных рэспублік у перыяд г. зв. хрушчоўскай адлігі не далі належнага эфекту, калі не лічыць, што з 1956 года ў нас уведзіцца практыка выбару на пасаду першага сакратара ЦК КПБ толькі асоб беларускай нацыянальнасці. Але, будучы сапраўды першай у сябе ў рэспубліцы, гэтая асоба мела вельмі абмежаваныя правы, калі трэба было на агульнасаюзным узроўні вырашаць пытанні, якія тычыліся дзяржаўна-палітычнага і сацыяльна-культурнага жыцця Беларусі. Вось чаму невпадкова за перыяд 40—80-х гадоў сярод першых сакратароў ЦК КПБ, старшыняў Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і старшыняў Савета Міністраў БССР не з'явілася ніводнай асобы, якая несла б у сабе зарад сапраўднага лідэра беларускай нацыі, таленавітага, незалежнага дзяржаўнага дзеяча, бо такі дзеяч можа сфармавацца толькі ў рэальна суверэннай краіне. БССР не была ёю.

Адсутнасць у БССР рэальнага дзяржаўнага суверэнітэту дазволіла агульнасаюзнаму цэнтру навязаць ёй такую сістэму народнай гаспадаркі, што ў выпадку разрыву міжрэспубліканскіх эканамічных сувязей ёй пагражаў ледзь не поўны развал. Падобнага роду эканамічная інтэграцыя з народнагаспадарчым комплексам СССР была свядома навязана і іншым савецкім рэспублікам. Вучоныя-эканамісты, дзяржаўныя і партыйныя дзеячы ў Маскве і іншых індустрыяльных цэнтрах Расійскай Федэрацыі добра ведалі гісторыю развіцця чалавецтва, у якой не злічыць выпадкаў развалу самых магутных політнічных імперыяў. Гэтыя вучоныя і палітыкі, якія абслугоўвалі таталітарную камандна-бюракратычную сістэму СССР, не маглі не прадбачыць, што такі лёс непазбежна напаткае і гэтую шматнацыянальную дзяржаву, таму рабілі ўсё, што было ў іх сілах, дзея ўзмацнення эканамічнай залежнасці саюзных рэспублік адна ад адной і ўсіх іх ад РСФСР, як галоўнага аб'яднанага цэнтра краіны. У найбольшай ступені ўдалося інтэграваць у народнагаспадарчы комплекс СССР беларускую эканоміку: тры чвэрці эканамічнага патэнцыялу рэспублікі, сама яе структура адзіная з патэнцыялам Расіі. Сёння Беларусь у стане за кошт унутраных рэсурсаў забяспечыць вытворчасць канчатковага прадукту ўсяго толькі на 4 працэнты. Горшага ўжо і нельга было прыдумаць. Спецыяльна не вучуць эканамічных узаемаадносін у ЗША, але, думаецца, што ў такім гаротным, татальна залежным ад агульнадзяржаўнай эканомікі, становішчы не знаходзіцца там ніводзін штат, хаця фармальна ён не мае статусу дзяржаўнасці ў гэтай краіне, як мела яе БССР у складзе СССР. Пачварныя вынікі колішняй эканамічнай інтэграцыі, што паставілі Беларусь у такую велізарную залежнасць ад іншых краін, не можа стаць прычынай, каб у імя выжывання пайсці на абмежаванне ці поўную адмову ад яе дзяржаўнага суверэнітэту. Трэба шукаць шляхі выратавання нацыі праз увядзенне іншага роду фактараў, няхай сабе нават і такіх, што на першым часе не прывядуць да прыкметных пазітыўных зрухаў у матэрыяльным становішчы грамадзян. Ніяк нельга ахвяроўваць дзяржаўным суверэнітэтам дзеяча хутчэйшага атрымання нейкіх там эканамічных выгодаў, бо міне пэўны

час, і яны перастануць задавальняць нас, а дзяржаўнага суверэнітэту мо ўжо і не ўдасца вярнуць у новых умовах.

Адсутнасць у БССР рэальнага дзяржаўнага суверэнітэту прывяла да такіх жа трагічных вынікаў не толькі ў эканамічным, але і ў культурным жыцці. Пераканаўчым сведчаннем таму можа быць амаль поўнае адміранне самага каштоўнага ў нашай культуры — беларускай мовы, што прывяло да небывалай дэградацыі нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Цывілізаваны свет стаў сведкам знікнення не проста якога-небудзь малавадамага афрыканскага ці паўднёваамерыканскага племені, а дзесяцімільённага еўрапейскага народа з багатай гісторыяй і арыгінальнай культурай. Жаліва, што ўсяго гэтага не разумелі ці не хацелі разумець партыйныя і дзяржаўныя дзеячы, на долю якіх выпала правядзенне тых мерапрыемстваў, што вынікала з абвешчання па ініцыятыве Міхаіла Гарбачова перабудовы нашага грамадства. У іншых саюзных рэспубліках і сапраўды распачалася сур'ёзная праца па нацыянальна-культурным адраджэнні. Афіцыйныя ж структуры Беларусі лічылі гэта зусім лішняй, непатрэбнай для сябе справай. Касметычная, архісцярэжная перабудова ў рэспубліцы па лініі партыі і ўрада практычна не давала аніякіх станоўчых вынікаў, што вельмі непакоіла дэмакратычна настроеныя, нацыянальна свядомыя станы беларускага народа, якія інтэнсіўна ўзяліся шукаць выйсце з трагічнай для яго сітуацыі. Адна з такіх спроб была зроблена 25 чэрвеня 1989 года ў час правядзення Устаноўчага з'езда Беларускага народнага фронту «Адраджэнне». З-за забароны афіцыйнымі партыйнымі і дзяржаўнымі органамі праводзіць яго ў якім-небудзь горадзе рэспублікі, месцам сустрэчы стаў старажытны беларускі горад Вільня. Праз два дні ў Мінску ў Доме літаратара адбыўся Устаноўчы сход, удзельнікі якога стварылі Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. У наступным годзе дзебра заявіла аб сабе Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына». Праблема нацыянальна-культурнага адраджэння беларускага народа стала галоўным, стрыжнёвым пунктам у праграмае большасці нанова створаных партый.

І ўсё ж пазітыўнага зруху ў выратаванні беларускай нацыі ад далейшага заняпаду не назіралася, бо яна працягвала заставацца па сутнасці недзяржаўнай нацыяй. Становішча не паляпшылася, а калі і паляпшылася, дык вельмі нязначна, і пасля прыняцця Вярхоўным Саветам БССР 27 ліпеня 1990 года Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце, і пасля надання 27 жніўня 1991 года гэтай Дэкларацыі статусу канстытуцыйнага закона, і пасля аб'яшчэння 19 верасня 1991 года Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Рэспублікай Беларусь, бо яе дзяржаўны суверэнітэт усё ж заставаўся не рэальным, а ўяўным.

19 верасня 1991 года стала апошнім днём БССР. Праіснавала яна 72 гады 8 месяцаў 19 дзён. Гэтага часу ёй так і не хапіла, каб ператварыцца ў сапраўдную, рэальную суверэнную дзяржаву. І не таму, што беларускі народ не здольны да нацыянальна-дзяржаўнай творчасці. Полацкае, Турава-Пінскае і іншыя княствы старажытнага перыяду, Вялікае княства Літоўскае якраз дазваляюць гаварыць аб здольнасці беларусаў вырашаць свае дзяржаўныя справы. Не віна, а бяда ўсіх сумленна нацыянальна свядомых беларусаў, якім давялося жыць і працаваць у перыяд існавання БССР, заключаецца ў тым, што яны жылі і працавалі ў вельмі цяжкай эпоху панавання жорсткай савецкай таталітарнай камандна-бюракратычнай сістэмы, якая не была зацікаўлена ў тым, каб саюзныя, аўтаномныя рэспублікі ствараліся і развіваліся як суверэнныя дзяржавы. У такім жа духу ідэалагічныя службы партыі выходзілі і масы. З прывычнага наведання ўласнай гісторыі, істотных памылак у нацыянальна-патрыятычным выхаванні для многіх людзей задавальненне нават на самым мінімальным узроўні сваіх сацыяльных патрэб стаіць на некалькі парадкаў вышэй за права мець уласную дзяржаву. Агульнапрызнана, што мера нацыянальнай самасвядомасці народа вызначаецца яго імкненнем да незалежнага дзяржаўнага жыцця. Чым больш выразнай уласнай гісторыі, істотных дзеянняў людзей, тым больш высокі ўзровень іх нацыянальнай самасвядомасці. Калі ж такіх імкненняў адсутнічаюць ці маюць месца толькі ў агульных разважаннях людзей, тады можна гаварыць аб поўнай адсутнасці ў іх нацыянальнай самасвядомасці, а адсюль — і рэальнай магчымасці існавання як самабытнага этнасу. Бо гісторыя не ведае выпадку, каб нармальна жыў, квітнеў народ, які не мае ўласнай дзяржавы.

Адраджэнне

У фондах Аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа АН Беларусі захоўваюцца цікавыя матэрыялы, якія звязаны з жыццём і дзейнасцю беларускіх пісьменнікаў, таленавітых дзеячаў навукі, культуры, мастацтва. Сярод іх пачэснае месца займае архіў Сяргея Пятровіча Сахарава — нашага слаўнага земляка, таленавітага педагога, грамадскага і культурнага дзеяча, шчырага збіральніка, выдатнага даследчыка і прапагандыста беларускай народнай творчасці, барацьбіта за духоўнае адраджэнне Беларусі.

АСВЕТНІК,
ЗМАГАНЕЦ, ФАЛЬКЛАРЫСТ

Фонд N 3, вопіс I... Танюсенская папачка, у якой змешчаны вопісы ўсяго 93-х адзінак захоўвання. Але за гэтымі 93-ма нумарамі — цэлы лёс — яркі, цікавы і... трагічны.

Па волі гэтага лёсу амаль усё жыццё С. Сахарава прайшло ў Латвіі. Шчыры беларус, ён заўсёды імкнуўся да сваёй бацькаўшчыны. Разам з ёй, як сапраўдны сын, сумаваў і радаваўся, пакутаваў і адраджаўся. С. Сахараў пакінуў нам велізарную духоўную спадчыну — вялікую колькасць артыкулаў, прысвечаных самым разнастайным падзеям і праблемам, даследаванняў па пытаннях культуры, краязнаўства, народнай творчасці. Пры жыцці гэты таленавіты чалавек па сутнасці ўзвёў сабе цудоўны помнік з некалькіх тысяч запісаў беларускага фальклору, які сабраў разам з вернымі памочнікамі і дарадцамі — жонкай і дачкой, а таксама вучнямі і настаўнікамі беларускіх гімназій у Латгаліі.

Разам з беларускім фальклорам у фондзе С. Сахарава захоўваецца больш за 100 запісаў, якія былі зроблены падчас знаходжання яго ў Казахстане. Гэта творчасць зняволеных — людзей розных нацыянальнасцей, якія волі абставін апынуліся далёка ад родных мясцін, а пасля цяжкай працы збіраліся разам, каб праз успаміны, песні, казкі, некалі ў дзяцінстве пачутыя ад маці ці бабулі, наблізіцца да малой радзімы.

Пэўную цікавасць выклікаюць таксама мастацкія творы розных аўтараў, выразкі з газет і часопісаў, тэзісы і даклады навуковых канферэнцый і інш.

Хто ж ён такі, гэты стройны, прыгожы чалавек, які больш за жыццё любіў сваю зямлю, народ і ўсё, што з ім звязана?

Сяргей Сахараў нарадзіўся 29 верасня 1880 года ў старажытным Полацку ў сям'і дзяка пры мясцовым кадэцкім корпусе. Праз год бацька атрымаў новае прызначэнне ў вёску Банонь Полацкага павета. Тут, у маленькай хатцы царкоўнага вартаўніка, прайшлі лепшыя гады маленства С. Сахарава. Але, як гэта бывае найчасцей, радасць не доўжыцца вечно — у васьмігадовым узросце хлопчык застаўся без бацькі, раптоўная смерць якога цяжарам навалілася на безабаронную сям'ю. Уласнага дома Сахараваў не мелі, а службавое жыллё трэба было вызваляць для новых гаспадароў.

Прытулак знайшлі ў вёсцы Туроўлі ў матчынага дзядзькі, дзе пражылі каля трох гадоў, а потым вярнуліся ў Полацк. У Туроўлі, у вясковай школе, С. Сахараў упершыню далучыўся да ведаў. У 1891 годзе яго, як сирату, прынялі ў Полацкае духоўнае вучылішча на поўнае дзяржаўнае забеспячэнне. У вучылішчы, якое нагадала памялоўскую бурсу, С. Сахараў прабываў пяць год. Гэты перыяд даволі цікава апісаны ім у аўтабіяграфічных нататках, якія таксама захоўваюцца ў фондзе.

Наступнай прыступкай у жыцці С. Сахарава стала Віцебская духоўная семінарыя, у якую ён трапіў пасля вучылішча ў 1896 годзе. Менавіта ў семінарыі ў яго абудзілася любоў да свайго краю. Гэтакім у пэўнай ступені спрыяла атмосфера, якая панавала

ў сценах семінарыі, як сярод семінарыстаў, так і сярод выкладчыкаў было нямаля прагрэсіўна настроеных людзей. З цеплынёй і павагай успамінаў С. Сахараў, напрыклад, свайго настаўніка, вядомага археолага Д. Даўгялу, які разам з А. Сапуновым, Н. Нікіфароўскім, Е. Раманавым заклаў сховішча старажытных рэчаў у Віцебску. Сярод семінарыстаў карысталіся вялікай папулярнасцю аповяданні А. Пшчолкі, у рукапісным выглядзе хадзілі па руках «Панскае ігрышча» Ф. Тапчэўскага, «Тарас на Парнасе» і інш.

Сяргей усё ж больш прываблівала праца настаўніка, і, адмовіўшыся ад сану свяшчэнніка, ён быў прызначаны ў Пасіна Лудзенскага павета вучыць вясковых дзетак. Школа захапіла яго цалкам. Урокі ў класах /вучыў 80 чалавек/ спалучаў з практыкаваннямі на свежым паветры, дадаткова займаўся з дзецьмі спевамі, гімнастыкай, гульнямі.

Энтузіязм і здольнасці маладога настаўніка заўважыла кіраўніцтва, і ў 1902 годзе яго перавялі ў Люцынскую вышэйшую гарадскую школу. Між іншым, каб уладкавацца на працу ў гэту школу, неаб-

насоўваўся нямецкі фронт, разгортваліся рэвалюцыйныя падзеі. С. Сахараў меў заставацца ў далечыні ад свайго народа, і, як гэта бывае ў крытычныя моманты, яго пацягнула на радзіму, каб там разам з суайчыннікамі перажыць трывожныя дні.

У кастрычніку 1917 года С. Сахарава запрасілі на пасаду дырэктара-арганізатара 4-класнай гімназіі ў Люцыне. Прапанову прыняў з радасцю, бо і для яго, і для сям'і з Люцына было звязана шмат добрага. З энтузіязмам прыступіў да арганізацыі гімназіі. У першы клас пайшло 37 чалавек.

Ваенныя і палітычныя падзеі тых часоў не абмінулі і Люцын. С. Сахараў ахарактарызаваў гэты перыяд як «жудасны, але і цікавы час». Паступова, пасля далучэння Люцына да Латвіі, жыццё пачало наладжвацца. Гімназія пад кіраўніцтвам С. Сахарава ў 1921 годзе зрабіла першы выпуск. Ён быў даволі ўдалы. У далейшым многія з выпускнікоў закончылі Латвійскі ўніверсітэт, настаўніцкія курсы. Гэта не магло не радаваць дырэктара.

Наогул, 1921 год адыграў у жыцці С. Сахарава павартую ролю. Як адзначаў ён сам, менавіта з гэтага часу пачаўся

быў прыцягнуты да суда, але яго звольнілі з пасады кіраўніка Беларускага аддзела, а сам аддзел ліквідавалі. У тым жа годзе С. Сахараў пакінуў Рыгу і накіраваўся на новае месца службы ў Дзвінск — спачатку ў якасці настаўніка, а потым стаў дырэктарам Дзвінскай дзяржаўнай беларускай гімназіі.

Праца ў Дзвінску яго ў асноўным задавальняла, ён імкнуўся як мага больш зрабіць для развіцця беларускай школы. Але на той час у латышскім кіраўніцтве вызначыўся новы накірунак у адносінах да нацыянальных меншасцей. Новы міністр асветы Лаўіі Кенінш павёў на іх рашучы наступ. Адной з першых яго ахвяр сталі латышскія беларусы, як самая слабая суполка. У 1932 годзе нечакана быў аддадзены загад аб ліквідацыі Дзвінскай беларускай гімназіі і далучэнні яе да латышскай, а ў 1939 годзе наогул была прыпынена беларуская культурная і грамадская дзейнасць. Сахараў, маючы 52 гады, быў вымушаны пайсці ў адстаўку. Разам з сям'ёй вярнуўся ў Рыгу.

Пасля напружанай педагагічнай і грамадскай працы апынуцца па-за справамі было для яго суровым пакараннем. Уратаванне знайшоў у літаратурнай і фальклорыстычнай працы. Менавіта з гэтага часу С. Сахараў сур'ёзна вырашыў заняцца зборам і падрыхтоўкай да выдання фальклору беларускага насельніцтва Латвіі, збіраць які пачаў з пачатку 20-х гадоў падрыхтоўку ў Дзвінскай беларускай гімназіі.

Між тым вецер перамен зноў павяў над Латвіяй. Адносіны да нацыянальных меншасцей з боку ўрада, асабліва напружаныя другой сусветнай вайны, змяніліся на лепшае. Было створана Таварыства беларусаў у Латвіі, у склад праўлення якога ўвайшоў і С. Сахараў. З'явілася надзея на адраджэнне беларускага друку, на адчыненне беларускіх школ, на магчымасць далей дзейнічаць на ніве асветы.

Надзея спраўдзілася. С. Сахараў стаў працаваць спачатку ў Рыжскай беларускай вярхняй школе, потым — дырэктарам нова адчыненай Індраўскай беларускай гімназіі. У 1940 годзе яму ўдалося выдаць на ўласныя сродкі першы выпуск «Народнай творчасці Латгаліі і Лукстэнскіх беларусаў». Астатнія тамы пакуль што знаходзяцца ў рукапісах.

У 1944 годзе адрозу ж пасля выгнання немцаў з Латвіі С. Сахараў наведаў родныя мясціны — Люцын, але карціна была даволі сумная — ад беларускіх школ і гімназіі нічога не засталося. Гімназію ліквідавалі, а беларускія школы ператварылі ў рускія.

Вярнуўшыся ў Рыгу, С. Сахараў некаторы час працаваў рэзервовым настаўнікам у рускай школе, але душа да гэтага не ляжала. Яна імкнулася да родных мясцін і родных магіл, дзе былі пахаваны самыя блізкія людзі і галоўныя памочнікі ў яго працы — жонка і дачка Галіна. А тут непрыемнасці...

З красавіка 1945 года па нагавору латгаліскага свяшчэнніка Міхася Краўчанкі 65-гадовы С. Сахараў быў арыштаваны як беларускі нацыяналіст і паводле прыговору ваеннай Калегіі Вярхоўнага Суда асуджаны на 5 год пазбаўлення волі. Пакаранне адбываў у Карагандзінскай вобласці.

З месца зняволення вярнуўся ў 1950 годзе, але жыць у Рызе забаранілі. І наогул лёс цяпер вельмі жорстка абшчыўся з ім. С. Сахараў, які ўсё жыццё прысвяціў свайму народу, не шкадуючы ні сіл, ні часу, клапаціўся аб ім, вымушаны быў у пажылым веку вынесці столькі горчыцы, столькі знявагі, застацца без сродкаў на існаванне. І пенсіі ж яго пазбавілі. Трымаўся Сяргей Пятровіч толькі дзякуючы зяцю. Але добры па сваёй натуре, не азобліўся, не затаіў крыўды на ўвесь свет. Стэмленае сэрца С. Сахарава сагрывала надзея на лепшыя часы, на тое, што некалі на Радзіме каму-небудзь спатрэбіцца тое, чым ён займаўся амаль усё жыццё — яго духоўная праца і, перш за ўсё, фальклорныя творы латышскіх беларусаў, па-свойму унікальныя, якія любоўна збіраў і шчыра захоўваў для сваіх нашчадкаў.

На жаль, асноўная фальклорная спадчына С. Сахарава так і не надрукавана і толькі малой часткай уведзена ў навуковы ўжытак у зводзе «Беларуская народная творчасць».

Цёплым красавіцкім днём 1954 года завяршылася яго зямное жыццё — жыццё добрага, моцнага чалавека, які вельмі любіў Беларусь. Нізкі паклон яму за гэта!

Марына ЛІС,
малодшы навуковы супрацоўнік Аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ імя Якуба Коласа АН Беларусі

На здымку: спявачка Уршўля Ней-гоборт-Беляўская, С. П. Сахараў і яго дачка Галіна, якая прымала ўдзел у зборы і апрацоўцы фальклорнага матэрыялу.

ходна было мець за плячамі настаўніцкі інстытут.

Наогул Люцын, у якім С. Сахараў настаўнічаў чатыры гады, хаця і быў правінцыйным гарадком, пакінуў у яго жыцці прыкметны след. У газеце «Віцебскі голас» з'явіліся першыя карэспандэнцыі С. Сахарава, прысвечаныя мясцовым будням, і першая фальклорная публікацыя — люцынская легенда аб старым замку. Але самае значнае і галоўнае было тое, што менавіта тут ён сустрэў сваё моцнае і адзінае каханне ў асобе маладой і прыгожай настаўніцы Вольгі Нікановіч.

Пасля рэвалюцыі 1905 года семінарысты атрымалі дазвол вучыцца ў вышэйшых навуковых установах. С. Сахараў адрозу паступіў у Юр'еўскі /цяпер Тартускі/ універсітэт на юрыдычны факультэт, хаця, як сам прызнаваўся, яго цягнула на гісторыка-філалагічны. Ва ўніверсітэце правучыўся да 1911 года. Дыпломную працу падрыхтаваў па царкоўным праве. Праца была ўхвалена, а потым цалкам надрукавана ў зборніку Вучона-літаратурнага таварыства пры гэтым універсітэце.

Пасля завяршэння вучобы ў жніўні 1911 года С. Сахараў накіраваўся ў Віцебск, дзе яго прапанавалі месца выкладчыка правазнаўства адрозу ў трох гімназіях і настаўніцкім інстытуце. Адначасова працаваў у Віцебскай казёнай палаце і сакратаром Віцебскага папачыцельнага камітэта аб турмах. Займаўся і грамадскай працай. Яго абіраюць сакратаром Віцебскай архіўнай вучонай камісіі. Ён бліжэй знаёміцца з вядомымі беларускімі гісторыкамі А. Сапуновым, І. Стукалічам, К. Ціхаміравым і інш., якія аказалі на яго пэўны ўплыў.

У Віцебску С. Сахараў прабываў да 1913 года. Атрымаўшы запрашэнне ад свайго былога кіраўніка дыпломнай працы, ён прыязджае ў Юр'еў і ўладкоўваецца інспектарам народных вучылішч. Гэтая пасада прынесла С. Сахарава пэўнае задавальненне, бо папярэдняй, сухая канцылярская, не давала асалоды.

У Юр'еве С. Сахарава застала вайна 1914 года і рэвалюцыя 1917 года. Настаў вельмі няпросты час: на Прыбалтыку

новы перыяд яго жыцця, які можна назваць беларускім. С. Сахараў дзейна ўключыўся ў беларускую культурна-асветніцкую працу, той грамадскі рух, які павольна ахапіў усю беларускую меншасць у даваеннай Латвіі. У 1921 годзе ў Латвіі было заснавана культурна-грамадскае таварыства «Бацькаўшчына». С. Сахараў быў абраны старшынёй яго аддзялення ў Люцыне. Члены таварыства адрозу ж актыўна ўключыліся ў працу. У месцах кампактнага пражывання беларусаў былі закладзены філіялы таварыства, створаны тэатральныя і харавыя секцыі, адчынены беларускія бібліятэкі, праведзена рэгістрацыя беларускіх дзетак. З дапамогай Яна Райніса, які ў той час узначальваў Міністэрства асветы Латвійскай рэспублікі і быў дэпутатам сойма ад сацыял-дэмакратычнай партыі, беларусам удалося адкрыць, пераважна ў Латгаліі, больш за трыццаць беларускіх школ, у тым ліку — дзве дзяржаўныя гімназіі.

Беларускія школы падпарадкоўваліся Беларускаму аддзелу пры Міністэрстве асветы. Кіраўніком яго 18 кастрычніка 1921 года і быў прызначаны С. Сахараў.

Акрамя педагагічнай і грамадскай працы, ён актыўна выступаў у друку, у прыватнасці, у газеце «Голас беларуса» і часопісе «Беларуская школа ў Латвіі». Наогул, можна зазначыць, што на той перыяд С. Сахараў з'яўляўся адным з лідэраў культурнага і палітычна-адраджэнскага руху латышскіх беларусаў. Да таго ж Сяргею Пятровічу даводзілася сумяшчаць грамадскую працу з абавязкамі дырэктара Люцынскай гімназіі. Амаль цэлы год ён разрываўся паміж Рыгай і Люцынамі /тры дні на тыдзень працаваў у Люцыне і тры дні — у Рызе/.

Барацьба за беларускую школу была даволі цяжкай. На яе ўплывалі і нядобрабразлівыя адносіны з боку рускага, польскага і часткі латышскага буржуазна-грамадства, а таксама ўнутраныя спрэчкі паміж беларускімі настаўнікамі, маласялодомасць беларускага насельніцтва.

Усялякія чуткі, абвінавачванні беларусаў у «левізне» прывялі да беларускага працэсу 1925 года. С. Сахараў прама не

У АВАНГАРДЗЕ. ЯК БАХ

III МІЖНАРОДНЫ ФЕСТИВАЛЬ «АДРАДЖЭННЕ БЕЛАРУСКАЙ КАПЭЛЫ»

АБВЯСЦІЎШЫ: «Будзе ўсё самае новае» /згадайце «ЛіМ» за 29.10.93 г./, арганізатары фестывалю настроілі чытачоў у лад сваёй ідэі. А заадно і патлумачылі, чаму чарговая фірменная імпрэза аб'яднання «Беларуская Капэла» грунтавалася не на творчасці кампазітараў мінулага, як гэта было 2 гады запар, а на музыцы авангарднай. З нагоды гэтага «чаму?» неаднойчы, між іншым, выказаўся В. Скорбагатаў, мастацкі кіраўнік «Беларускай Капэлы»:

— Як жа можна забывацца, што ў традыцыйных еўрапейскіх капэлах заўсёды гучала менавіта сучасная і толькі сучасная музыка? Бах, дарэчы, не выконваў старадаўнюю музыку, ён авангардную музыку — музыку І. С. Баха выконваў! Таксама, як і Гайдн ці Моцарт. Таму й сённяшняя наша музычная культура павінна абавязкова быць у полі зроку «Беларускай Капэлы».

Дзіўна, канешне, што нават на зыходзе імпрэзы для некаторых шанюўных адмыслоўцаў музычнай навуцы і практыцы сувязь паміж адраджэннем ды авангардам так і засталася няўцямнай. А менавіта ж з гэтай сувязі й выноўвалася канцэпцыя фестывалю, які ўдзельнікі вынікавага «круглага стала» ў Саюзе кампазітараў /і з боку гасцей, і з беларускага боку/ трактавалі пераважна як проста міжнародны фестываль сучаснай музыкі з неакрэсленай канцэпцыяй ці нават як «цыкл канцэртаў з досыць выпадковым наборам твораў».

Паводле якой ідэі складаліся канцэртныя праграмы? Па якім прынцыпе арганізатары запрашалі замежных гасцей? Новы твор кампазітара А. — гэта неа-Дэбюсі ці позні Бартак? Якая розніца — у чыста слылавых уражаннях — паміж канцэртамі Беларускай асацыяцыі сучаснай музыкі ды фестывалем «Маскоўская восень»?.. Знаямая сітуацыя, калі фармальнымі размовамі пра музыку, педантычным імкненнем вызначыць, напрыклад, тэматычна-жанравы напрамак праграм, не далускаючы, што напрамак можа быць і плюралізм, — прыкрываецца ці то нежаданне гаварыць па сутнасці, ці то брак уласнага меркавання, ці то няздат-

насць да жывога — праз слых, праз пачуццё, праз сэрца — успрымання жывой музычнай «матэрыі»...

І тое, што ў напраўду святочным паветры фэсту ўзніклі токі нігілізму — як ад самой музыкі, так і ад кулуарных гамонак — вымусшала ўспомніць тонкую заўвагу вядомага пісьменніка-філосафа. Нігілізм, паводле яго, ёсць адчай чалавека з няздатнасці рабіць справу, да якой ён зусім не закліканы.

Такім чынам, хто закліканы — той робіць. Хто, апроч «Беларускай Капэлы», рабіў фестываль? У спісе арганізатараў — Міністэрства культуры, ДАВТ, Беларуская філармонія, Асацыяцыя сучаснай музыкі /АСМ/, Саюз музычных дзеячаў, Аўтарскі фонд Саюза кампазітараў, Акадэмія музыкі, Таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі. Дзякуючы ўсім, фестывальную дэкаду — а гэта 8 канцэртных праграм — поўнілі галасы XX ст., дакладней, яго апошніх дзесяцігоддзяў. Творы кампазітараў Германіі, Расіі, Аўстрыі, Польшчы, Ізраіля, Фінляндыі, Нідэрландаў і — асабліва шырока — творы гаспадароў. Было і багата прэм'ер.

Канцэртныя ўражання дапаўняліся штодзённымі сустрэчамі братаў па творчасці. Толькі тры імені — і чалавек дасведчаны зразумее, на якім прадстаўнічым міжнародным узроўні ўсё адбывалася: у Мінск прыехалі маэстры К. Ахт /Фінляндыя/, М. Калытман /Ізраіль/, З. Краузэ /Польшча/. Госці выступілі з лекцыямі, мелі гутаркі ў «нецырымоннай» абстаноўцы. І ўжо зусім сяброўскія зносіны наладзіліся ў нашых музыкантаў з добрымі польскімі знаёмцамі — кампазітаркай, дырэктаркай фестывалю «Познаньская музычная вясна» Л. Зялінскай ды панам В. Адамчэўскім, вядомым дзеячам культуры /для нас, прынамсі, ён знаёмы як дырэктар Мянюшкаўскага фестывалю/, які, між іншым, правёў перамовы на конт супольнага польска-беларускага святкавання юбілею кампазітара.

Зразумела, што ў сапраўдных фестывальных стасунках проста не можа выявіць свой нораў вірус канкурэнтнасці, і нейчыя

спробы «расставіць па клетках» кампазітарскія таленты, вызначыць «галоўны» канцэрт, недаслухаўшы і палову з іх, выглядаюць некарэктна. Пагаманіць, зверыць свае творчыя гадзіннікі ўжо не з рытмам уласнага сэрца, а з агульнаеўрапейскім часам, паказаць сваю музыку адно аднаму і, канечне, публіцы, якая ва ўсе вякі мела тонкі элітарны пласт, падатлівы да новых слылавых уражанняў... Ці не дзеля гэтай мэты й ладзіўся фэст і ці не дзеля яе ж збіраліся некалі прапрадзеды сённяшніх творцаў ды выканаўцаў, спрыяючы ўваходжанню Беларусі ў агульнаеўрапейскі культурны працэс?

Мэта дасягнута. Каб пераанацца ў тым, дастаткова было пачуць адну-адзіную фразу В. Калыцкі, нашага найцікавага самабытнага кампазітара. Ён у праграмах не ўдзельнічаў, на жаль, затое ўспрымаў усё быццам збоку і таму мо глыбей ад іншых усвядоміў, што ж адбылося. І тады сказаў:

— Бадай, упершыню пасля таго, як 10 гадоў назад, адвучыўшыся ў Піцеры, вярнуўшыся на Беларусь і трапіўшы ў «дзірку», адметную трагедыямі многіх творчых лёсаў, я ўсвядоміў, што Мінск і Беларусь перастаюць быць гэтай «дзіркай». Пачалі знаходзіць адно аднаго людзі, чыя арганізатарская і творчая энергія супадаюць...

«Акумулятар арганізатарскіх і творчых здольнасцей» В. Скорбагатаў ды ансамбль салістаў «Класік-Авангард», які пад кіраўніцтвам У. Байдава літаральна на энтузіазме ўвасобіў новыя складаныя партытуры і аўтараў беларускіх, і гасцей, — такі востры рухавік усцешных змен у нашым музычным доме. Здаецца, яго сталыя насельнікі паглядзелі свежым вокам і адно на аднаго, разам прымаючы новых сяброў з замежка.

КАМЕРНАЯ МУЗЫКА — гэты заўсёды прытулак самых тонкіх пачуццяў, самых надзённых думак, самых дзёрзкіх эксперыментаў — царавала ў канцэртных залах. /Сімфанічны жанр паявіўся толькі на закрыцці фестывалю/. Характар яе эмацыянальна-псіхалагічнага ўздзеяння выму-

За раялем — Зыгмунт КРАУЗ /Польшча/.

Польскі віртуоз Кшыштаф БАКОЎСКИ.

Алена МАЛЬЦАВА, артыстка ансамбля «Класік-Авангард».

шаў недакатна думаць, што музыка ва ўсім свеце падзялілася на медытацыйную ды раздражняльную, а рэчышча музыкі «рэлаксацыйнай» нібыта перасохла. Але ж калі на сцэне захопленыя і высакласныя выканаўцы, заўсёды знойдзеш уцеху: не для душы, дык для розуму, не для распешчанага слыху, дык для прафесійнай цікаўнасці...

Арганізатары фестывалю, згадваючы еўрапейскія /а г.зн. і колішнія беларускія/ традыцыі хатняга музыцыравання, марылі пра ўзнаўленне самой стыхіі такога грання, адраджэнне ягоных прынцыпаў. Утопія канца XX стагоддзя? Не скажыце. Думаю, вельмі сімвалічны быў пачатак канцэрта Беларускай АСМ. Юны флейтыст Аляксей Дарохін выконваў 4 п'есы У. Дарохіна: «Медытацыя», «Інтэрмецца», «Сарабанда», «Кадрыля». Наш юны сучаснік граў твор, напісаны сёння і — у духу старадаўніх сюіт. У голасе ягонага інструмента нібы злучаліся два часавыя паняцці: «тады» — і «цяпер».

Вось тут можна гаварыць пра ўкараненасць твора у глыбінныя традыцыі, і яго блізкасць да імпрэвізацыйнай стыхіі, і пераемнасць традыцый сямейнага музыцыравання, і павязь флейтавай мовы з інтанацыйнай сферай нашага дня.

Вобразы, блізкія мастакам з часоў антычнасці, пераставары сучаснымі кампазітарскімі сродкамі ў сваім новым творы для гітары і струннага квінтэта В. Войцік — «Сернада Эола». Між міфалагізаваным «пазаўчора» і засмужаным «заўтра» разыграўся «Ul» А. Літвіноўскага

— 10-мінутная драматычная легенда для струннага квінтэта /дарэчы, пададзеным, скажучы так, у самым соку тэмбравых магчымасцей гэтых інструментаў/.

Выконваўся на фестывалі ўжо вядомы, прызнаны і калегамі, і слухачамі, і крытыкай канцэрт А. Залётнева «Credo» для ўдарных інструментаў. Павевы станоўчай энергіі зыходзілі таксама ад новага шасцічэсткавага Канцэрта С. Бельцокова для камернага ансамбля, «Пастаралі» С. Янковіча. А вось В. Кузняцова ўдалося таленавіта — з дапамогаю барытона М. Жылюка і ансамбля — застрашыць публіку «Дзвюма прыпадзямі Фр. Кафкі». Здзівіў Я. Паплаўскі: ягоная авангардысцкая «Падсвядомасць» атрымала нечакана палемічнае дапаўненне ў сімфанічным канцэрте, дзе была прадстаўлена ранняя паэма для аркестра «Quo vadis» — твор без строгай праграмы, але натхнёны філасофскай вобразнасцю аднайменнага рамана Г. Сянкевіча. Прэзідэнт АСМ А. Сонін прысвяціў цэлую сімфонію для раяля сола свайму ўлюбенаму паэту В. Мандэльштаму...

На жаль, складалінікі праграмы АСМа захапіліся, страцілі найважнейшае ў мастацтве пачуццё меры і расцягнулі свой канцэрт без малага на 4 гадзіны /?!/, з-за чаго другая палова яго мела недаэкватную рэакцыю ў добра-такі апусцелай зале. Прынамсі, заключны нумар, «Псалым IX» Д. Лыбіна для галасоў, аргана, габоя, дзвюх тубаў і ударных, застаўся амаль без увагі. Але ж гэтае складанае казанне

Мастацкі кіраўнік аб'яднання «Беларуская Капэла» Віктар СКОРАБАГА ІАЎ, кампазітары Фарадж КАРАЕЎ /Масква/ ды Уладзімір ДАРОХІН; справа — госьць з Польшчы: Войцах АДАМЧЭЎСКИ.

пра Божы суд і справядлівасць вартае таго, каб быць пачутым, працутым, падтрыманым! Як быў пачуты і ўхвалены твор гасця з Узбекістана Ф. Янаў-Яноўскага «Missa brevis» у «экслюзіўным», паводле волі аўтара, першым выкананні «Класік-Авангарда» з расійскаю спявачкай Н. Герасімавай.

Крыху яшчэ пра гасцей. Была выпрабавальная для нерваў «Саната з пахавальным маршам» В. Якімоўскага, стамляючая матарыка «Ліпенскага інтэрмецца» Я. Падгайца /абодва — масквічы/. Была ледзь не парадыйная «Жар-птушка» І. Стравінскага ў інтэрпрэтацыі амстэрдамскага ансамбля «Дэ зрэпрайсе». Было «Каліва музыкі для Дж. Крамба» Ф. Караева, маскоўца азербайджанскага паходжання, — яркая і найтанчэйшая лучнасць заходняга эпатажу ды ўсходняй мудрай сузіральнасці. Былі віртуозныя імправізацыі палаякаў — кампазітара ды кантрабасіста Т. Вялецкага, скрыпача К. Бакоўскага /а як гучаў І-ы канцэрт Х. Куленты ў ягоным выкананні!/. Была ігра бліскавага фінскага габаста Т. Менту.

Аўтарскі канцэрт М. Капытмана, натхнёна праведзены музыкам «Класік-Авангарда», заломніўся сольнымі «Ламентациямі» ў выкананні флейтыста У. Бурага, скрыпачнай кантыленой А. Жарэгі /«Cantus» для струннага трыо/, тонкім піянізмам У. Дулава /«Для фартэпіяна»/ і вакалам экзатычнай спявачкі з Ізраіля В. Котлер /«Пісьменны светастварэння», «Цыклы»/.

Адным з мацнейшых медытацыйных узрушэнняў стаўся аўтарскі канцэрт З. Краузе. «Якія збіраюцца з усёга свету»: 7 скрыпак, 2 віяланчэлі, а воддаль — альтыст А. Хахлоў... Што за дзівосная п'еса на тэму, вакол якой віюцца, да якой мкнуць, нібы да гэткага меладыйнага магніта, жывыя ручаінікі гукаў, — быццам птушыны хаўрус цягнецца да радзіннага гнязда... А фартэпіяныя мініяцюры ў аўтарскім выкананні, сярод якіх сенсацыйнае ўздзеянне зрабіла «Музыка каменя!» Маніпуляцыі З. Краузе металічнымі палачкамі над струнамі раяля выклікалі да жыцця неверагодныя гукі, якія выдавалі то на цымбалавае «ценьканне», то на вібрацыю флексафона, то на спецыфічную «мінеральную» гульню нябачных струменьчыкаў. Прыроду «эфекту Краузе» не разгадаў ніводны музыкант у зале. І толькі калі пасля канцэрта нашы барадатыя ды бязвусыя творцы абступілі раяль, пачулася з палёгкай: «Усё да смешнага проста! Пад струнамі ў яго пакладзены зьвяр'яны каменьчык...»

TERRA INCOGNITA. Першыя фестывалі «Адраджэнне беларускай капэлы» замацавалі гэтае словазлучэнне за нашай музычнай мінуўшчынай, якая вызірнула, нарэшце, з-за пыльнай ідэалагічнай заслоны. Terra incognita... У нейкім сэнсе гэта — і пра замежную музыку ХХ стагоддзя, нашу сучасніцу, пранікненне якой праз тую ж «заслоны» да нядаўніх гадоў было радаснай, але рэдаснай выпадковасцю.

Змяніўся час — і ўсе incognito выходзяць з-за дакучлівай заслоны, здымаюць маскі, і... І так хочацца, каб на працягу terra incognita адкрылася Terra Harmonia! Лёс гэтай «зямлі» — у руках творцаў, якія служаць музыцы сёння, спадзеючыся паслужыць ёй і заўтра. Незалежна ад яркасці закладзенай у іх іскры Божай, ад прафесійнай дасведчанасці, ад эстэтычных прыхільнасцей усе яны — у авангардзе. І ўсе яны — удзельнікі вечнага руху за падтрыманне людскасці сярод людзей, за адраджэнне духоўнасці.

С. БЕРАСЦЕНЬ

Фота В. СТРАЛКОВСКАГА

Фонд Сораса — Беларусь

«ТРАНСФАРМАЦЫЯ ГУМАНІТАРНАЙ АДУКАЦЫІ НА БЕЛАРУСІ»

Так называецца адкрыты конкурс, у якім могуць удзельнічаць настаўнікі, выкладчыкі, вучоныя акадэмічных і галіновых навуковых устаноў і арганізацый Беларусі і краін замежжа.

Конкурс праводзіцца ў тры туры.

Прымяняецца сістэма грантаў. Работа ўсіх аўтараў, якія прайшлі кожны тур, аплачваецца. Адкрыты конкурс праводзіцца Міністэрствам адукацыі Беларусі /Мінск/ пры ўдзеле Фонду Сораса — Беларусь.

Мэтай конкурсу з'яўляецца абнаўленне сістэмы адукацыі Беларусі, стварэнне комплексу вучэбных дапаможнікаў, хрэстаматый, даведнікаў, слоўнікаў, практыкумаў, сродкаў навучання, арыентаваных на выкарыстанне камп'ютэрнай і аўдыёвізуальнай тэхнікі для вышэйшай і сярэдняй школы па гуманітарных і сацыяльна-эканамічных дысцыплінах.

Конкурс праводзіцца па наступных накірунках:

філасофія, сацыялогія, эканоміка, паліталогія, правазнаўства, сацыяльная работа, псіхалогія і педагогіка, культуралогія, сусветная і беларуская літаратура, беларуская мова, гісторыя Беларусі, нацыянальная культура, экалогія, чалавек і грамадства, гісторыя мастацтва, дашкольная адукацыя, пачатковая школа, адукацыйная тэхналогія, географія.

У конкурсе могуць прыняць удзел як асобныя аўтары, так і аўтарскія калектывы ВНУ і пачатковых устаноў Беларусі, а таксама замежныя аўтары з краін СНД і іншых дзяржаў. Яго арганізатары мяркуюць адабраць па кожным відзе дапаможнікаў вучэбна-метадычнага комплексу не па адной, а па некалькі конкурсных работ, каб забяспечыць альтэрнатыўнасць і варыятыўнасць выкладання дысцыплін.

ПАЛАЖЭННЕ

АБ УМОВАХ ПРАВЯДЗЕННЯ КОНКУРСУ ПАДРУЧНІКАЎ, ВУЧЭБНЫХ МАТЭРЫЯЛАЎ І МЕТАДЫЧНАГА ЗАБЕСПЯЧЭННЯ ПА ГУМАНІТАРНАЙ АДУКАЦЫІ ДЛЯ НАВУЧАЛЬНА-ВЫХАВАЎЧЫХ УСТАНОЎ БЕЛАРУСІ

1. Конкурс аб'яўляецца і праводзіцца Міністэрствам адукацыі сумесна з Фондам Сораса — Беларусь.

2. Мэтай конкурсу з'яўляецца абнаўленне сістэмы гуманітарнай адукацыі Беларусі, стварэнне новых пакаленняў падручнікаў, вучэбных дапаможнікаў і фарміраванне рынку разнастайнай вучэбнай прадукцыі ў галіне гуманітарнай адукацыі.

3. Конкурс з'яўляецца адкрытым, у ім прымаюць удзел беларускія і замежныя аўтары, міжнародныя аўтарскія калектывы вучоных, метадыстаў, настаўнікаў.

4. На конкурс прымаюцца рукапісы падручнікаў, вучэбна-метадычных камплектаў, дапаможнікаў для настаўнікаў і выкладчыкаў дашкольных устаноў, агульнаадукацыйных школ, педагогічных вучылішчаў і ВНУ не толькі па традыцыйных прадметах, а і па тых, якіх няма ў вучэбных планах.

Тэматычныя рамкі конкурсу вельмі шырокія — будучы разглядацца любыя работы, якія можна выкарыстаць для паляпшэння выкладання гуманітарных прадметаў у школе і педагогічных ВНУ, гуманізацыі прадметаў прыродазнаўча-матэматычнага цыкла, а таксама ўводзіць новых вучэбных прадметаў, звязаных з такімі галінамі, як «Веды», «Асоба», «Грамадства», «Культура», «Духовнасць», «Пазнанне».

5. Тэрмін падачы заяўкі аб удзеле ў конкурсе заканчваецца 16 красавіка 1994 г. і вызначаецца па паштовым штэмпелі.

Усе заявочныя матэрыялы прадстаўляюцца ў 3-х экзэмплярах.

6. Аб'ём заяўкі не павінен перавышаць чатырох старонак машынапіснага тэксту, у якім неабходна прадугледзець:

- назва будучага вучэбнага дапаможніка і яго мяркуемы аб'ём,
- праблемную галіну і вучэбны прадмет,
- канкрэтную ўзроставую групу і тып вучэбна-выхаваўчай установы, на якую яна разлічана,

Конкурс ананімны, у сувязі з чым работы на конкурс павінны быць прадстаўлены пад дэвізам.

1. Конкурс заявочных матэрыялаў; 2. Конкурс рукапісаў; 3. Публікацыя конкурсных работ.

Тэрмін конкурсу адзін год, пачынаючы з 1 студзеня 1994 года.

Аўтары, якія паспяхова прайшлі першы тур, атрымліваюць грант на прадаўжэнне работ.

Установам кампенсуюцца магчымыя затраты, звязаныя з часовым вызваленнем ад асноўнай працы аўтараў, якія атрымалі грант на конкурсе.

Канчаткова падрыхтаваныя і прайшоўшыя экспертызу конкурсных камісій рукапісы пасля заканчэння другога тура будучы выдадзены пробным тыражом і накіраваны для апрабачыў у вышэйшай і сярэдняй навучальнай установы Беларусі.

Усе аўтарскія правы захоўваюцца за аўтарам работ.

У далейшым мяркуецца тыражаванне лепшых работ на падставе заявак, якія паступілі ад ВНУ, школ і іншых навучальных устаноў, што забяспечвае стварэнне рынку адукацыйных паслуг і канкурэнцыю адукацыйнай прадукцыі.

Арганізацыяй, якая ажыццяўляе каардынацыйна-метадычную работу, з'яўляецца выканаўчая дырэкцыя праграмы «Трансфармацыя гуманітарнай адукацыі Беларусі», на адрас якой з паметкай «На конкурс» накіроўваюцца ўсе матэрыялы ад аўтараў.

Адрас: 220027, Мінск-27, пр. Ф. Скарыны, 65, Політэхнічная акадэмія, корпус 11 А, к. 503 Фонд Сораса — Беларусь, тэл./факс: 32-77-13.

ЛІМ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ
БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА
КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

ГАЗЕТУ РЭДАГАВАЛІ:

Х.ДУНЕЦ	(1932-35)
І.ГУРСКІ	(1935-41)
А.КУЛЯШОЎ	(1945-46)
М.ГОРЦАЎ	(1947-49)
П.КАВАЛЁЎ	(1949-50)
В.ВІТКА	(1951-57)
М.ТКАЧОЎ	(1957-59)
Я.ШАРАХОЎСКІ	(1959-61)
Н.ПАШКЕВІЧ	(1961-59)
Л.ПРОКША	(1969-72)
Х.ЖЫЧКА	(1972-76)
А.АСІПЕНКА	(1976-80)
А.ЖУК	(1980-86)
А.ВЯРЦІНСКІ	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Андрэй ГАНЧАРОЎ
(першы намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Барыс ПЯТРОВІЧ
(намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19.

Тэлефоны:

прыёмная рэдакцыі 332-461

намеснікі галоўнага рэдактара 332-525, 331-985

адрэды: публіцыстыкі 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі 331-985

літаратурнага жыцця 332-462

крытыкі і бібліяграфіі 332-204

паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання 332-153

выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення 332-204

фотакарэспандэнт 332-462

бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба спасылка на "ЛІМ". Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Наклад 12.000.
Нумар падпісанні 30.12.1993 г.

П 123456789101112
М 123456789101112

